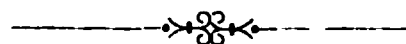

INGVOR BONDESEN:

ÆVENTYRETS DYREVERDEN.

MED 44 BILLEDER AF **O. A. HERMANSEN.**

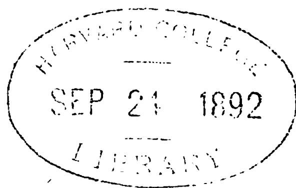

KJØBENHAVN.

C. A. REITZELS FORLAG.

THIELES BOGTRYKKERI.

1887.

Billederne udførte i Autotypi i F. Hendriksen & Co.'s Reproduktions-Atelier.

INDHOLD.

ÆVENTYRETS DYREVERDEN.

Al Guds Skabning er meget værd, idet en Del deraf har Skjønhed som Blomsterne, men en Del indeholder Lægedom som Urterne, men en Del Føde som Sædarterne, men en Del afgiver Tegn paa de vigtigere Ting som Fugle eller Dyr.

Elucidarius.

INDLEDNING.

Ligesom Folketroen røber en utrættelig Iagttagen af Naturen, en Trang til af dens almindeligste og tilfældigste Fremtoninger at se Varsler og Forbud paa kommende Begivenheder fra de største Omvæltninger i Verdenshistorien til de mindste Forandringer i Vejrliget, saaledes aabenbarer Folkedigtningen, at denne Iagttagen har sat Frugt i en levende og rigt udviklet Natursans. Allerede Kongespejlet henviser til Fiskene, der ihvorvel de mangle menneskelig Indsigt, dog vide at sætte sig i Sikkerhed i det dybe Hav, medens Stormene ere som stærkest, og til Fuglene, der, naar Foraaret tiltager, søge Luftens Højhed med fagre Sange. I Folkevisen danner Naturskildringen meget ofte en stemningsfuld Baggrund for den Begivenhed, Visen besynger, stundom kun i et enkelt antydende Træk, stundom i Omkvædet, der som idelig tilbagevendende Strofe lader Skovens Fagerhed, Sommerens Blide, den nysløvede Lind overhvælve Handlingen. *Springer ud, Løv i Lunde, alt saa*

vide! jubler det fra Omkvædet i »Tovelille«, medens der i andre Viser gives Plads for fyldigere Naturskildring, saaledes »Mø i Fugleham«, der indledes med det uforlignelige Skovinteriør:

Jeg véd, hvor en Skov han stander,
han stander der ude ved Fjord.
— — — — — — — —

Dér gror inde de fejreste Træer,
man kalder dem Silje og Linde,
dér spiller inde de ædelig Dyr,
man kalder dem Hjorte og Hinde.

Dér spiller inde baade Hjort og Hind,
og andre smaa Dyr saa skjønne,
dér sjunger og liden Nattergal
udi de Lunde saa grønne.

Stundom giver denne Sans sig Udtryk i en vemodig Natursymbolik:

Men nu haver Verden saa leget for mig
som Fuglen, der leger i Snare,
der er jo slet ingen i Verden til,
for Falskhed kan tage sig vare. S. G.[2]

og i en anden Vise:

Jeg ligner mig ikkun ved den lille bitte Fugl,
som bygger sin Rede paa Kviste,
naar den gamle flyver bort, sidder Ungen igjen,
Gud hjælpe den, sin Mage monne miste!
Thi Linden bærer Løv, ja Løvet falder af,
og Jorden bærer alle grønne Skove. S. G.[3]

Paa en aldeles sublim Maade træder denne Forstaaelse med Naturen frem i Æventyret »Den grønne Ridder«.

Den fagre, unge Prinsesse, der formedelst sin onde Stifmoders Plagerier allerede har lært at kjende en god Del af det mørke og sørgelige her i Livet, og nu føler sig saa tungsindig, saa forladt og ene, modtager Afskedsbesøg af sin Fader, da denne rejser til et stort Kongestævne langt borte. Han søger at opmuntre hende, det bedste han kan, og siger, at nu skal han ret lægge Mærke til alle de unge Grever og Riddere, om der er nogen iblandt, som er værdig til at blive hendes Fæstemand; men Prinsessen svarer, at han skal ikke tænke paa noget af den Slags; kun hvis han ser »den grønne Ridder«, kan han bringe ham en Hilsen fra hende, og hun tænkte derved paa de grønne Grave, thi hun længtes kun efter at dø. Faderen forstod hende ikke; men da han paa Hjemvejen kommer igjennem umaadelige Skove og tilfældigt hører, at disse just tilhøre den grønne Ridder, mindes han Datterens Ord og søger Ridderen op. Da han har overbragt ham Prinsessens Hilsen, siger Ridderen: »Din Datter har ikke tænkt paa mig; men jeg skal forsøge, om jeg kan lindre hendes Kvide«. Dermed overrækker han Kongen en liden grøn Bog og beder ham give Prinsessen den. Naar hendes Sind er tungt, skal hun ved Aftenstide aabne sit Vindue mod Øst og læse i Bogen.

Kongen tog imod den grønne Ridders Gave og flyede sin Datter den; selv kjendte han ikke ét af Bogens Bogstaver. Hun blev meget forundret; men saa snart hendes Fader var tagen bort, og det begyndte at skumre, aabnede hun sit Vindue og begyndte at læse i den. Hun kjendte Bogstaverne og forstod Sproget, skjønt det ikke var hendes eget. Det var Vers alt sammen, og det første lød saaledes:

Vinden gaar over Vove,
over alle grønne Skove,
medens alle Øjne sove.
Hvem vil den Ridder trolove?

Da hun læste den første Linje, hørte hun det suse hen over Vandet; da hun læste den anden Linje, da viftede alle Træerne med deres Kroner; under den tredje sov hendes Hofdamer ind, og alt, som var paa Slottet, faldt i den dybeste Slummer; men da hun læste den fjerde Linje, kom den grønne Ridder flyvende i Fjederham lige ind ad Vinduet til hende. S. Gr.

At Middelalderens hele Natursyn først og fornemmelig maa være æsthetisk, er en Selvfølge. Den hedenske Opfattelse af Mennesket som et blot Naturprodukt vedbliver at leve langt ned i Kristentiden og sætter sine Spor endnu i mange af vor Almues Forestillinger. Ved utallige fine, usynlige Traade er Mennesket bundet til den omgivende Natur; ved enhver Rørelse i denne, spørger man i Haab eller Frygt: Hvad har det for

mig at betyde? Det skingrende Ugleskrig, der gjennemryster den tavse Nat, er en Varselsrøst; den sky Hare, der i lette Spring farer hen over Vejen, er et Ulykkesbud; Katten, der i Tusmørket lydløst sniger sig langs Gærdet, er maaske en Hex i Dyreham. Altid maa man være paa sin Post, have Øjne og Øren aabne for ikke at fortørne Naturmagterne, der alle Vegne omgiver én; derfor er der en bestandig Spejden til alle Sider, en ængstelig Iagttagen; Indbildningskraften er ved Dag som ved Nat lysvaagen og stedse i skabende Virksomhed.*) Som en Følge deraf befolkes den hele Omgivelse med mystiske Væsener: i Taagen danse Elverpigerne, i Højen pusler Bjærgfolket, i Stald og Bryggers rumsterer Nissen, gjennem Luften suser Kong Valdemars vilde Jagt, og selv Linden, som løves, er maaske en fortryllet Kongedatter — saa medens Kundskaben om den virkelige Natur er saa ringe som vel mulig, just fordi man lægger overnaturlige Aarsager ind alle Vegne og bygger paa falske Forudsætninger, er den rent æsthetiske Naturopfattelse saa meget mere udviklet.

---

*) Træffende siges der om den efterlevende Ægtefælle: Først sørger han, som billigt er, over at hun (Konen) er gaaet bort, og siden sørger han, som taabeligt er, endnu mere over, at hun skal komme igjen. Aftener og hele Nætter tilbringer han i Skræk og Angest. (H. Bjerregaard: Om Overtro.)

Forestillingen om Mennesket som et blot og bart Naturprodukt medfører naturligvis, at Oldtiden ikke er i Stand til at drage nogen synderlig skarp Grænse mellem Mennesket og Dyret. Det er først Kristendommen, der mellem begge befæster sit »svælgende Dyb«. Men Kristendommens Idé vinder som antydet kun saare langsomt Indgang i Folkebevidstheden, og Middelalderens hele Digtning er derfor, hvor meget den end i det ydre smykker sig med kirkelaante Fjer, en forstokket Hedning i sit inderste Væsen. Derfor se vi fremdeles Mennesker drage i Dyreham med eller mod deres Vilje, lige som ogsaa Dyrene vedblivende maa tjene som Ofre for at forsone og tilfredsstille de overnaturlige, fjendtlige Magter. I mange Tilfælde synes der ikke at være nogen kjendelig Forskjel paa menneskelig og dyrisk Indsigt; man skulde i saa Fald snarest være tilbøjelig til at godkjende Strofen:

»at saadan en Hund har mere Forstand
end mangen anden paa to«,

idet man gaar ud fra, at der bag de afgjort legemlige Fortrin, Dyrene enkeltvis besidde, saasom Flyveevnen, Styrken, Smidigheden, Skarpsynet, Sporsansen, bor tilsvarende Sjæleevner. Derfor er det ogsaa Kilden til megen Kundskab at forstaa Dyrenes Sprog.

Thi et Sprog have de naturligvis. »Naar Hønen kalder paa Kyllingen, naar Hunden gør, Koen brøler, Hesten vrinsker, hvad kan dette da være andet end

Tale?« *) Men ikke blot saaledes. Nej, de have Menneskesprog eller have i det mindste havt det; først ved Syndefaldet gik denne Evne tabt. Vel kunne vi i Æventyrene eller Viserne høre om Dyr, der kunne »Mandemaal«, men det er da enten troldgjorte Mennesker eller undtagelsesvis Dyr med særdeles ypperlige Evner. Forresten er det fremdeles at skjelne i mange Dyre- og Fugleskrig, at det er bundne Menneskerøster, at de uartikulerede Lyde ere lammede Ord: Uglens Tivit tolkes endnu i Skaane som »To hvidt« — thi Uglen varsler Lig i Huset.

Af hele denne Tankegang er Fabelen udsprungen. Den er ældgammel i Indien og blandt de orientalske Folk, ligesom den ogsaa tidlig har været kjendt af Grækerne (Homer, Hesiod), hvor den allerede i det sjette Aarhundrede f. Kr. naâr en høj Udvikling (Æsop). Fabelens Personer ere at betragte som Mennesker i Dyreham, og da Fabelen væsentlig er Læredigtning, er Formen for saa vidt heldig grebet, som »Moralen« lettere lader sig tilegne gjennem den mere usammensatte Dyreskikkelse, med hvis Væsensart man desuden forud er temmelig paa det rene.

I Saxes Krønike haves følgende lille Fortælling:

To Islændere, den ene ved Navn Bjørn, den anden Ræv, kom til den norske Konge Gote, og Kongen

*) Dr. P. F. Stuhr: Von dem Glauben, dem Wissen u. der Dichtung der alten Skandinavier. Kopenhagen 1815.

tyktes saa vel om Ræv, at han forærede ham et vægtigt Guldarmbaand. Over denne kongelige Gavmildhed udbrød en af Hirdmændene ved Navn Ulv i høje Lovtaler, og nævnede den norske Konge som den gavmildeste Drot paa den hele Jord. »Kong Gotes Gave er Tak værd«, svarede Ræv; »men den gavmildeste Drot paa Jorden er Danekongen.«

Denne Meningsforskjel gav Anledning til et Væddemaal mellem Ulv og Ræv, og den sidste drog til Danmark for at hente Bevis med sig tilbage paa Danekongens Gavmildhed. Han kom til Kongsgaarden, just som Kong Gøtrik sad og gav Sold til sine Hirdmænd. »Hvad er du for en Karl?« spurgte Kongen. »Man kalder mig lille Ræv«, svarede Islændingen. »Den lille Ræv skal vel ogsaa have en Bid«, sagde Kongen og rakte en Guldkjæde ud til den fremmede. Ræv tog Gaven, skød den op paa sin ene Arm og lod den ret prunke, men den anden Arm gjemte han med tydelige Tegn paa Undseelse bag paa. Da lo Kongen og gav ham ogsaa en Kjæde til den anden Arm, for at den ikke skulde være Stifbarn. Ræv fortalte da Kongen om sit Væddemaal, og det fornøjede Gøtrik meget, at han uden at vide det havde overtruffet endog Islændingens gode Mening; Ræv tog tilbage til Norge, og da Ulv ikke vilde betale Væddemaalet, slog Ræv ham ihjel. Siden blev Ræv Kong Gøtriks Ordfører og blev som hans Sendebud hemmelig dræbt af Sviarne.

Dersom denne Fortælling, hvad man har ment, ikke er Historie, men Fabel, vil denne Digtart altsaa være meget gammel i Norden, medens man ellers har antaget, at den med Reineke Fos holdt sit Indtog her i Midten af det sextende Aarhundrede. En Del af vore Skjæmteordsprog ere ogsaa at opfatte som Fabler i epigrammatisk Form, hvor Dyret i en given Situation lægges en eller anden karakteriserende Ytring i Munden. Som *Peder! jeg ager,* sagde Gaasen, der Ræven løb ad Skoven til med hende. Om det vel bekjendte Udsagn af Ræven om Rønnebærrene véd man, at det oprindelig er en æsopisk Fabel.

Adskillige Dyr have i Følge Folketroen ligefrem været Mennesker, hvorom mere senere. Med den hele Tankegang stemmer det derfor vel overens, at visse Dyr appellativisk tillægges Folkenavne, naar saaledes Ræven kaldes *M*ikkel, Gedebukken *M*ads, Faaret *M*ette, Katten *M*ogens o. s. v.

Man vil i det følgende støde paa kun altfor mange Træk af grusom Raahed øvet mod Dyrene, og de mest afskrækkende have vi endda udeladt, fordi de ere for oprørende til at nedskrives. Men Grusomhed og Raahed er just et af Middelalderens væsentlige Karaktermærker, og naar man ikke uden at gyse læser, hvad Mennesker i saa Henseende have tilladt sig imod Mennesker, kan man ikke vente, at Dyrene skulle gaa Ram forbi. Paa den anden Side skal det erkjendes, at eje Middel-

alderens Love end ikke en eneste Bestemmelse, hvis Øjemed er at værne Dyrets Ret, end mindre »Dyrebeskyttelse« i dette Ords nuværende Betydning, saa fremtræder dog i Folkedigtningen saa vel som i Folketroen tydelige Beviser paa, at milde Kræfter vare i Virksomhed; det er, som om man i den første sporer Digterens, i den sidste Munkens Bestræbelser efter ogsaa paa dette Omraade at blidne Sæderne, at aabne Hjærtet for Medskabningens Ve og Vel. Naar saaledes Folketroen lærer, at man ved Hjælp af en Pind skal opspærre Gabet paa en Tudse og i et Indelukke lade den sulte ihjel, for at der i dens Hals kan danne sig en Sten, der giver Mennesket Usynlighedsevne, saa advares man paa den anden Side alvorligt imod at gjøre disse Dyr Fortræd, fordi der under Dyreskikkelsen kan skjule sig en stakkels fortryllet Menneskettilværelse. Denne sidste Hypothese ser ganske ud som et barmhjærtigt Munkekneb, opfundet for at modvirke Menneskets naturlige Drift til at øve Grumhed mod Hæsligheden og til ved raffineret Grusomhed at aftvinge Naturen en metafysisk Viden. Efter skaansk Folketro hedder det, at om man gjør Svalens Unger Fortræd, faar man døvstumme Børn, og denne Ulykke kan ogsaa hænde, hvis man tilføjer andre Dyr noget unødvendig ondt. »I min Barndom var der en Dreng i Vester Gøinge Herred, som tog tre Stæreunger ud af en Rede og klippede Tungen af dem

alle tre. Da han blev gift, havde han med sin Hustru tre Sønner, og de vare alle døvstumme.« W.[2]

I Æventyret træder Humanitetsfølelsen os i Møde paa mange Punkter. Digteren hævder idelig, og denne Betragtning maa ogsaa med Nødvendighed fremgaa af den hele Naturopfattelse, at Dyret er en Medskabning, mod hvilken Mennesket har uafviselige Pligter, at det er en tro og hjælpsom Staldbroder, der ofte bringer Hjælp, naar Nøden er størst, helst hvis Hjælpen kan ydes som Vederlag for tidligere Bistand, og at det vil hævne sig paa Mennesket selv, om han viser Haardhed og Ubarmhjærtighed mod denne sin Medskabning. »Bid hende!« raaber Hexen til Hunden, da Pigen kommer ud i Gaarden. »Nej«, svarer Hunden; »nu har jeg i hundrede Aar staaet og gøet ad denne Smørfjerding, og ingen har vendt den for mig før hun.« S. G.[1] Tendensen kan mangen Gang stikke frem saa tydeligt, at man ikke kan undgaa at se den; vi anføre exempelvis et Brudstykke af »Den lille And«. S. G.[3] En lille Pige sendes ud i Skoven for at hente Faderens Vanter, som han har glemt. Hun finder tre smaa Fugle siddende paa Vanterne, tager Fuglene i sit Skjød, klapper dem og siger: »Aa, I smaa Stakler! I fryser nok om Eders smaa Ben; men nu kan jeg ikke varme Eder mere, for jeg skal hjem med Faders Vanter.« Hun sætter dem derefter i det blødeste Mos, hun kan finde, og iler hjem.

Da hun er borte, siger Fuglene til hverandre: »Det var rigtig en god Pige, hvad skal vi ønske hende?« Den ene ønskede hende da, at hun maatte blive den fagreste Mø i Verden (Skjønhed); den anden, at Ædelstene og Diamanter maatte falde ud af hendes Mund, naar hun talte (Visdom); den tredje, at hun maatte, naar hun kæmmede sit Haar, rede Sølv og Guld af sig (Rigdom).

Vi anføre dernæst »Pigerne i Brønden«. T. K.[5] Stifmoderen drukner sin Stifdatter i Brønden; den stakkels Pige synker dybt ned og kommer til en grøn Sti, som hun følger, indtil hun kommer til en gammel Mand, hos hvem hun tager Tjeneste. Hun skal ikke bestille andet end rede hans Seng, lave hans Mad, passe hans Høns og klø hans Hoved, mens han sover.

Den første Dag, da hun skal ud og give Hønsene Foder, siger Hønen til hende: »Aa, lille Pige, vær god ved mig, saa skal jeg nok lønne dig!« Hun var ogsaa god ved den, og alt gik vel en Tid. Men den gamle Mand var ofte borte om Dagen, og Pigen gik da rundt i Huset og saâ sig om. En Dag kom hun ind i et Kammer, hvor hun ikke endnu havde været; der laa fuldt af døde Kroppe; hun skyndte sig ud igjen og kom ind i et andet, hvor der laa store Skatte, Guld og Sølv i Dynger. Da hun derefter traadte ud i Gaarden, siger Hanen til hende: »Nu gaar det dig galt; naar den gamle kommer hjem, vil han mærke, at du har

været i hans Skatkammer. Men du har altid været god imod mig og mine; vi skal se, om vi kan hjælpe dig. Saa snart den gamle i Aften er falden i Søvn, skal du tage mig og alle Hønsene og Kyllingerne og sætte os ind til ham, saa skal vi nok klø hans Hoved; imidlertid tager du af Sølv og Guld, alt hvad du kan bære, og skynder dig bort.«

Pigen fulgte Hanens Raad, og naaede lykkelig og vel op af Brønden. Men da hun kom hjem til Stifmoderen med de mange Penge, vilde dennes egen Datter ogsaa prøve sin Lykke. Det gik da hende ganske som den første, men da Hanen bad: »Aa, lille Pige, vær god ved mig, saa skal jeg nok lønne dig«, svarede hun: »Ja, det er vist en dejlig Løn, du kan give mig.« Hun var der saa en Tid; somme Tider fik Hønsene Foder, somme Tider ikke. Imidlertid opdagede ogsaa hun Skatkammeret, tog, hvad hun kunde bære, satte Hanen og dens Familie ind til den gamle Mand og skyndte sig bort. Men i Stedet for at klø den gamle, gav Hanen sig til at gale; den gamle vaagnede, satte efter Pigen og slog hende ihjel.

I Æventyret »Vulle Bondedreng« S. G.[2] er der en Hvalfisk, som uheldigvis er kommen op paa Land, og som Drengen skyder ud i Vandet igjen. Til Løn derfor giver Hvalfisken Vulle en Fløjte, som han skal blæse i, naar han er i Nød. Ligeledes love Duerne ham Hjælp,

fordi han har givet dem Korn. Samme Tanke varieres paa mangfoldige Maader i andre Æventyr.

Ogsaa Rovdyrene, hvilke Mennesket ellers betragter som sine naturlige Fjender, kunne yde ham Hjælp. I Æventyret »Blinde Hans« S. G.³ flygter Helten, efter at være blindet af sin onde Broder, til Skoven, og for at være i Sikkerhed mod de vilde Dyr, kryber han op i et Træ. Under Træet lægger en Løve, en Ulv og en Ræv sig til Hvile. De spørge nyt, og Ræven fortæller da om Kongens Datter, der er syg, og nævner, hvad Lægedom der ene er for hende. Løven fortæller om den Vandmangel, hvoraf den nære By lider, og hvorledes derpaa kan raades Bod; tilsidst meddeler Ulven, at over Træet, som de ligge hos, vil der samme Nat falde en Dugg, som kan gjøre blinde seende, naar de stryge Øjnene med de vaade Blade. Hans vinder ved at udbytte den Kundskab, han saaledes har lyttet sig til, baade Syn, Rigdom og sluttelig Prinsessen og det halve Kongerige.

Selv disse mystiske Væsener, der ramt af Himlens Forbandelse ere lænkebundne til Havet, Skoven, Kilden, og gjennem hvis Klagerøst den faldne Natur udsukker sin Længsel efter Forløsning, bør det Mennesket at vise Medlidenhed. Dette tolker et svensk Sagn paa følgende Maade.

Præsten og Nøkken.

En Præst red en Aftenstund over en Bro og hørte, da han kom derover, Toner af den lifligste Strængeleg.

Han vendte sig og saâ en Yngling, nøgen indtil Midjen, dukke frem over Vandspejlet; han havde en rød Hue paa Hovedet, gult hængende Haar og en Guldharpe i Haanden. Da forstod han, at det var Nøkken, og i kristelig Iver tog han til Orde: »Hvi slaar du saa fornøjet din Strængeleg? Før skal denne tørre Kjæp, jeg her holder, skyde Blad og Blomst, før du vorder forløst!« Da kastede den stakkels Spillemand sin Harpe fra sig og gav sig bitterlig til at græde. Præsten red bort, men han var ikke kommen langt, før han til sin Undren saâ grønne Kviste og Blade skyde frem paa sin gamle Vandrestav, og de yndigste Blomster titte ud mellem det grønne Løv. Det tyktes ham et Vink fra Himlen om, at han ikke havde prædiket Forsoningens milde Lære, ret som han burde; han vendte sin Hest og skyndte sig til Broen igjen, hvor den ulykkelige Nøk endnu sad klagende paa Floden. »Se!« raabte han til ham, »min gamle Stok skyder Blad og Blomst! Trøst dig, arme Væsen! Lad det være dig et Tegn paa, at Haabet tør grønnes og blomstre i alle skabtes Hjærter; thi vor Forløser lever!« Da greb Nøkken sin Harpe paa ny, og glade Toner lød fra Floden den lange Nat til Ende. Afz.[2]

I Oldtiden tænkte man sig Guder og Jætter under sædvanlige Forhold iførte Menneskeskikkelse, men da

hine storladne Væsener ingenlunde komme til deres Ret indenfor en saa snæver Begrænsning og langtfra kunne udfolde sig helt ved Hjælp af saa beskedne Organer, som nu engang staa Menneskeskikkelsen til Raadighed, saa saâ man sig nødsaget til at tage Dyreskikkelsen til Hjælp. Dette gjorde man paa den Maade, at man i hvert enkelt Tilfælde lod Guden eller Jætten iføre sig det Dyrelegeme, som var mest hensigtssvarende for det øjeblikkelige Formaal. Dette er det saakaldte Hamskifte Saaledes se vi Odin snart som Ørn, snart som Slange; Valkyrjerne gjennemfare Luften i Svanehamme; Loke er snart i Falkeham, snart i Laxeham; Jætten Tjasse flyver til Asgaard i Ørneham; i en Fos lever Dværgen Andvare i Gjeddeskikkelse o. s. fr. Men ogsaa adskillige Mennesker havde Evne til at skifte Ham, vare, som det hed, hamramme (af ram = stærk); saaledes ligger Faavner i Ormeham og ruger paa Guldet, medens Broderen hver Dag gaar til Aaen i Odderskikkelse og fanger Fisk; en Hex omskaber sig til en Havko og ihjelstanger Kong Frode. s. Kristendommen ophæver ikke disse Forestillinger; fra Aser, Jætter og Dværge overføres Evnen til at skifte Ham paa Trolde, Djævle og underjordiske. Vi ville i det følgende faa Lejlighed til at se Hex i Hareham, den onde i Skikkelse af en Puddel, Smaadjævlene som store Fluer; fra Æventyrene kunne disse Exempler paa Hamskifte forøges i Hundredvis. Ogsaa Menneskene kunne ved-

blivende skifte Ham. En Vise fortæller om Hr. Peder, der gjør forgjæves Forsøg paa ved sine Tjeneres Hjælp at daare stolt Urselille, og da intet andet hjælper, farer han i sin Hjorteham med Takker af røden Guld og lokker Jomfruen fra sit Bur ud i Skoven. Da han har faaet hende derud, skyder han sin Hjorteham og siger:

»Ser I det, stolten Urselille!
og nu er Hjorten tam,
I være nu Allerkjæreste min
og følge mig neder til Strand.«

Den hyppigst omtalte Ham er dog Fjederhammen, Fugleskikkelsen, Udtrykket for i hvor høj Grad Mennesket savner Vingerne, savner Evnen til at hæve sig over Jorden og ile som en Tanke over Land og Hav.*) Stundom synes Fjederhammen simpelt hen at tænkes som en Art Luftskib, saaledes i Æventyret »Den grønne Ridder« og i Visen om Tor af Havsgaard:

Det var Loke Løjemand,
satte sig i Fjederham,
saa fløj han til Nørrefjæld
alt over det salte Vand.

*) Det er en gammel Tro, at naar én kan faa Børnehjærter at spise — 12 i alt — faar han Evne til at flyve. Den berygtede jyske Røvermoder: Lange-Margrethe lykkedes det at faa skaaret elleve ud af Fostrene og faa fortæret, men inden hun fik det tolvte, blev hun fanget og henrettet tillige med sine tolv Sønner. T. K.[6]

Endnu bestemtere træder dette frem i Visen om Germand Gladensvend:

Ind kom Germand Gladensvend,
var klæd i Skarlagen rød:
»Kjær Moder, I laane mig Fjederham!
jeg flyver til min Fæstemø.«

»Min Fjederham hænger i Højeloft,
alle Fjedre er sledne ner,
flyver du over den salte Rin,
jeg ser dig ret aldrig mer.

De Vinger de ere saa brede,
de Fjedre fare vide om By,
lever jeg mig til Sommer,
jeg lader mig gjøre en ny.«

Paa Island og Færøerne Hm. haves en mærkelig Folketro angaaende Sælen og dens Hamskifte. Her er det ikke Mennesket, der ifører sig Dyreham, men omvendt; dog hænger det dermed saaledes sammen, at Sælhundene oprindelig nedstamme fra Mennesker, som forsætlig have druknet sig i Havet; én Gang om Aaret, Hellig tre Kongers Nat, kunne de aflægge Dyreskikkelsen og som Mennesker fornøje sig ved Dans og anden Lystighed i Klippehulerne og paa de store Heller ved Strandbredden.*) Sælens menneskelignende Hoved

*) I Følge et andet Sagn bleve alle Faraos Krigsfolk, da de druknede i det røde Hav, forvandlede til Sæler; disse Dyr have derfor en fuldkommen Menneskenatur indenfor Sælhammen. B. G. Efter grønlandsk Folketro kunne Sælerne forvandle sig til Mennesker og hævne sig, naar der dræbes for mange af dem. H. R.

har naturligvis givet Anledning til denne Forestilling, og man ser ligesom dens kloge, tungsindige Øjne gjenspejle sig i nedenstaaende skjønne, vemodige Sagn.

Sælhammen.

En Mand øster paa i Myrdal gik en Morgen tidlig forbi nogle Klipper ved Søen; uden for en Hule saâ han en stor Mængde Sælhamme, og han hørte, at der blev larmet og danset inde i Hulen. Han tog en af Sælhammene op, bar den med sig hjem og lukkede den inde i sin Kiste. Da han senere op ad Dagen vendte tilbage til Hulen, saâ han en ung og fager Kvinde sidde ved Indgangen; hun var ganske nøgen og græd meget. Det var Sælhunden, hvis Ham han havde taget. Manden gav hende Klæder, trøstede hende og tog hende med sig hjem.

Hun blev denne Mand meget hengiven; mindre stemmede derimod hendes Sind overens med andre Menneskers; ofte sad hun og saâ ud over Søen. Efter nogen Tids Forløb tog Manden hende til sin Hustru; de levede godt sammen og fik Børn med hinanden.

Bonden gjemte Hammen under Laas og Lukke i sin Kiste og bar stedse Nøglen hos sig. Men da mange Aar våre forløbne, hændte det en Dag, at han roede ud paa Fiskefangst og havde glemt Nøglen under sin Hovedpude. Da han kom hjem, var Konen forsvunden.

Hun havde fundet Nøglen og af Nysgjerrighed aabnet Kisten; og da hun saâ Hammen, kunde hun ikke modstaa den Drift, som boede i hende. Hun sagde Farvel til sine Børn, fôr i Hammen og kastede sig i Søen.

Før Konen sprang ud, var der nogen, som hørte hende sukke:

»Jeg vil, og jeg vil ej.
Jeg har syv Børn i Sø,
jeg har syv Børn paa Ø.«

Manden tog sig Skilsmissen saare nær. Naar han siden roede ud for at fiske, svømmede en Sælhund ofte omkring hans Baad, og det var, som om der randt Taarer af dens Øjne. Fra den Tid af var han altid heldig med sit Fiskeri, og Lykken søgte tit hans Forstrand.

Ofte saâ man, naar Ægtefolkenes Børn gik paa Stranden, at der fulgte svømmende en Sæl nær Kysten, og at den kastede brogede Fiske og smukke Skaller op til dem; men aldrig kom deres Moder i Land igjen. A.

Foruden Hamskiftet gaves endnu en Art Omskabelse, de saakaldte Forgjørelser. Den første var i Reglen frivillig, den sidste paatvungen — i Almindelighed et Udslag af troldkyndig Hævngjerrighed eller Ondskab. Ofte er det Stifmòderen, der omskaber sin Stifdatter og jager hende i Ulve- eller Hindeskikkelse ud i den vilde Skov, ofte er det den onde Hex, der faar Prinsessen eller Kongesønnen i sin Vold og omskaber dem i Dyrelignelse. I Æventyret »Den hvide Due« er det Prinsessen, som er forvandlet, men da Kongesønnen klapper Duen, stryger dens hvide Fjedre og kysser dens lille røde Næb, løses Trolddommen, Kjærlighedens »hellige Vælde i Verden vild« sprænger Mørkets Tryllering og forløser Mennesket. I »Dugen og Tasken« C. Molbech: Udv. Æventyr har Hexen omskabt Kongedatteren til en hvid Gaas; her løses hun og den tryllebundne Kongesøn ved Skrædderens Lydighed. I Visen »Mø i Hindeham« sker Forløsningen ved, at Ridderen skærer et Stykke Kjød ud af sit Bryst og giver den til Falk omskabte Jomfru det at æde.

Atter Kjærligheden, for hvilken intet Offer er for stort. Gjennem hele Middelalderens Vise- og Æventyrdigtning gaar Troen paa den uforanderlige Skæbne, Nornetroen, nedarvet fra Oldtiden. Ulydighed mod Skæbnens Lov drager altid de alvorligste Følger efter sig. I »Prinsessen i Kisten« S. Gr. har Skæbnen bestemt, at hverken Kongen eller Dronningen maa se Barnet, før det er fyldt fjorten Aar. Kongen overtræder Forbuddet, og Prinsessen omskabes til en forfærdelig Trold, der hver Nat stiger ud af sin Ligkiste og knækker Halsen paa sin Skildvagt. I »Ulv Kongesøn« S. Gr. maa der i syv Aar ikke tændes Lys paa Slottet, hvor Prinsessen lever glad og fornøjet med den til Ulv omskabte Prins. Kongedatteren overtræder imidlertid Forbuddet, og først gjennem utallige Fristelser og Lidelser, under hvilke Troskaben urokket staar sin Prøve, hidføres Forsoningen.*)

Som bekjendt har den frelsende Person i Æventyret næsten altid en trofast Hjælper, der i en eller anden Dyreskikkelse ledsager ham, og ved hvis opofrende Bistand det omsider lykkes at overvinde og tilintetgjøre Trolddommen. Æventyret slutter da ofte med, at Dyret beder sin Herre afhugge dets Hoved, og da han efter

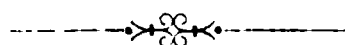
*) Smlgn: »Hvidbjørnen« K., »Kong Hvidulv« B.[1] og den norske Variant »Slottet østen for Sol og vesten for Maane« A. M., hvilke alle minder om Psykesagnet.

lang Vægring endelig gjør det, løses ogsaa Hjælperens Fortryllelse: Dyret forvandles til Menneske. Dette er Tanken om, at kun gjennem Døden løses Mennesket ud af sin Trældoms- og Fornedrelsesstand, at kun gjennem Døden naâr det frem til sin sande, herliggjorte Skikkelse.

Det vil formentlig ikke være uden Interesse for den nulevende Slægt, hvis hele reflekterede Naturbetragtning staar saa modsat Fortidens, at kaste et Blik ud over en Kulturperiode, der ved sit særegne Syn paa Naturen betegner sig saa lang som hele vor Historie, — der med sine Rødder fæstede i den hedenske Oldtid endnu rækker levende Skud ind i det nittende Aarhundrede. At den imidlertid nu er at anse som afsluttet, derom vidner ikke blot, at man i vore Dage i alle Samfundsklasser vil dømme dens Erfaringer og Resultater saaledes, som den voxne dømmer Barnets, men ogsaa de store Indsamlinger af Folkesagn og Folketro, som er gjort i nyere Tid. Thi derpaa kjender man altid en Kulturperiodes Afslutning: det er en Indsamlingens, en Nedskrivningens Tid; Sagaskrivningen omkring 1200, der staar som et Monument over den omkring Aar 1000 afsluttede Oldtid, og Visebøgerne fra det 16de og 17de Aarhundrede, der gjemme de mange Livsbilleder fra Middelalderen, vidne om denne Kjendsgjerning. Vi agte, som Titelen viser, kun at tage en enkelt Side op, idet vi have indskrænket Opgaven alene til Dyrene og

endda yderligere stærkt begrænset Tallet af disse; men da Naturlivets Hovedytring just er Dyret, vil man i de svundne Tiders Forestillinger om dettes Væsen og Værd, dets Forhold til den synlige og usynlige Verden, i de mange groteske Dyreskikkelser, Fantasien skaber, se gjenspejlet et ikke ringe Udsnit af den hele Naturopfattelse.

I øvrigt med Hensyn til Titelen endnu dette, at Ordet Æventyr, som det her forstaas, gives den mest udstrakte Betydning, saa at det — egentlig kun som Devise, som Karakterbillede paa den hele Kulturperiode — tænkes at spænde over vor hele Folkedigtning og Folketro.

HESTEN.

Gjælder det i vore Dage, at Hesten er det ypperste, det mest ædeltformede af alle vore Husdyr, saa synes dens Værd i saavel ydre som indre Henseende at have været ikke mindre skattet i ældre Tid. Først og fornemmelig Stridshesten, »den høje Hest«, som endnu en og anden i vore Dage føler Trang til at bestige. Saaledes Grammen, eller som den i Oldsagnet kaldes Grane, hvis Øjne lyse som Morgenstjærner, og af hvis Mile der driver Ild; i Nætter og Dage tre springer den ustandselig fort over Bjærge og Dale, indtil den naâr Slottet; da tager den Milen for Tand og sætter i ét Spring over Borgens Tinder. Der næst Gramvold Kongesøns Hest, der ikke blot havde »Mandetykke«,

men som ogsaa vidste at give sin Herre gode Raad, »for han kunde Mandemaal«. Andre berømmelige Heste ere Blak, Blanke og Graaben, der er »haglet som en Ørn«; men vil man se, hvor stor Pris Helten satte paa sin Hest, lærer man det af Visen om Vidrik Verlandsen. Humlung beder Vidrik laane sig hans Hest; Skemming hedder den. Vidrik forlanger som Pant for den de otte bedste Borge i hans Faders Land, dertil hans yngste Søster; »thi fanger Skemming Skade«, siger han, »da bøder du det ikke med alle dine Frænder«. Og derefter føjer han til:

»Om alle disse Borge vare af Guld,
og alle de Vande vare Vin,
jeg vilde det ikke for Hesten have,
jeg takker Gud, han er min.«

Her kan ogsaa mindes om Verset:

Først tror jeg mit gode Sværd og saa min gode Hest,
dernæst tror jeg mine Dannesvende; jeg tror mig selver bedst.

At særlig den danske Hest blev skattet for sin Størrelse og Styrke som endnu i vore Dage, høre vi af Sven Feldings Vise. Sven rider i Pilegrimsfærd og kommer til Spanieland. En Jomfru beder ham gaa i Kamp mod en frygtelig Trold; Sven erklærer sig villig dertil og beder om Hest og Harnisk. De lede nu frem de spanske Ørs, alle murehvide; men et efter andet synke de i Knæ, da Kæmpen lægger sin Haand paa

dem. Sven udbryder da: »Jeg vilde give hundrede Mark til, at jeg nu havde en dansk Hest!« — Intet Under, at man lagde Guldsko under slige Dyrs Hove!

Indtil vore Dage har Forestillingen om Hestens »Mandetykke« holdt sig hos Almuen. Hestene vide saaledes godt at skjønne, naar Kusken har drukket for meget, og han kjører ved Nattetide; Hestene gaa da efter eget Hoved og komme ogsaa lykkelig og vel til Bestemmelsesstedet. K. Af egen Drift løbe de ogsaa hurtigere, naar Jordemoderen skal hentes; de véd, det har Hastværk. T. K.[4] Naar de gaa for Ligvognen, trække de vel tungt og svede lettere end ellers, thi døde ere svære at trække; men aldrig skal man høre dem pruste eller give Lyd fra sig. K. Ryster Hestene sig for Vognen, naar den holder i Gaarden med Jordemoderen, dør enten Moderen eller Barnet eller de begge. Dersom Præsten er kaldet til en syg, og det fjermer Øg for hans Vogn løfter Hovedet, da er det Tegn til, at den syge vil komme sig, hvis ikke, varsler det Døden.

I Grunden er Hesten ogsaa for ædelt et Dyr til, at det burde have Baas i Bondens Stald. Dronning Bengærd siger til Kong Valdemar, at han skal aldrig lade Bondesøn ride god Hest; thi hvad skal Bonden med mere i sit Bo end to Øxne og én Ko!

Hvor højt Hesten i Rang staar over andre Dyr, kan man se af Ordsprogene: *Der bliver ikke Ørs af Broge,* d. e. Ko kan aldrig sammenlignes med Hest, og *Modig*

Hest agter ikke Hundeglam. Men det er ogsaa selvforstaaeligt, at den skal plejes med Omhu og betragtes mere som en sidestillet Ven og Staldbroder end som et retløst umælende. *Sviger du Hesten i Hækken, saa sviger han dig i Bækken. For en Sko mister man tit en Hest. Hestearbejde og Spurveføde passer ilde sammen.*

I ung Svennendals Hest, der kan fare lige godt paa Land og Vand, lever Mindet om Odins Hest Slejpner.

Naar Folkevisen fornemmelig har lovprist Stridshesten og de »Foler alle«, der ere at skue i Ridderens Stald, saa har Ordsproget, i hvilket en mere praktisk Livsbetragtning sædvanlig kommer frem, ikke glemt Arbejdshesten, hvis jævne, taalsomme Slid fortjente bedre Paaskjønnelse, end det ofte er Tilfældet. Thi som det hedder: *Den Hest faar mindst af Havren, som drager mest for; ofte gjælder Hors, at Kjøresvend er vred,* og *mens Græsset gror, dør Horsemor.*

Medens Nissen som bekjendt ikke godt kan forliges med Gaardhunden, tager den sig gjærne af Dyrene i Stalden og især af Hestene, der altid trives vel, hvor Nissen er. Men skulde en saadan tro og hjælpsom Husaand ikke være i Gaarde, kan man ogsaa faa en Hest fed og glinsende, naar Karlen Morgen og Aften gnider den med en Lap af en hængt Mands Trøje, helst naar Karlen ved Midnat selv henter den paa Galgebakken, thi den har da mest Kraft.

Naar Pestilens og Farsot agter at hjemsøge et Land, da ser man ofte som dens Forbud en hvid, trefodet Hest, efter al Sandsynlighed en nær Frænde af Helhesten, og den samme, som naar i Sagntiden Gudrun beder Sigurd sende sin blege Hest, den hurtigt farende, efter hende. Maaske er det ogsaa den eller et andet lignende »Vare«, som Hestene i Stalden kunne mærke, thi det siges, at naar de ere meget urolige ved Nattetide, da vil der snart spørges Lig i Gaarden.

Fra Bornholm haves følgende Sagn J. P. M. om

Døden.

Døden rider paa en hvid Hest. Det har jeg tit havt Lejlighed til at overbevise mig om, thi min Gaard ligger netop ved Indgangen til Byen, og der maa han altsaa forbi, hver Gang han gjæster vor By. Aldrig kommer han forgjæves; thi vist nok er det, at saa snart man ser ham komme ridende paa sin hvide Hest, kan man være sikker paa, at en eller anden vil dø.

Engang saâ jeg ham stige af udenfor min Dør, men den Gang sagde jeg til ham: »Gaa min Dør forbi!« og Døden skaanede mig ogsaa den Gang; min Hustru, som var meget syg, kom sig. Men en anden Gang vilde han ikke skaane mig; han tøjlede sin Hest, sprang ind ad Vinduet og borttog min Hustru.

I gamle Dage boede i Hammel en Mand, hvis Have vendte mod Nord. Den var omsat med et Gærde, og paa alle de Staver, der var Huset nærmest, havde han hængt Asenskjæfter og Hestehoveder. Da en spurgte ham om, hvorfor han havde gjort det, svarede han, at det var for onde Mennesker. Den anden vilde formane ham til ikke at tro paa sligt, men Ras Jensen fôr op i Vrede og raabte: »Hvad! har han ikke den rette Tro?« T. K.[1]

I Vestjylland har det været Skik, at naar der skulde nyt Lergulv i Tærskeloen, blev der lagt en »Hestepande« under Gulvet. Meningen dermed staar ikke længer klar for Folkebevidstheden, men det er øjensynligt, at man ved dette Offer enten har villet hindre de underjordiske i at tage Korn af Loen, eller og, hvad der er sandsynligere, har tænkt sig dermed at fordrive Vætterne paa samme Maade som Manden i Hammel. Oprindelsen er at søge i Oldtiden. Den første af Ulfljotslovene bestemmer, at ingen maa sejle mod Land med gabende Hoved eller opspærret Tryne paa Skibsstavnen, for at ikke Landvætterne skulle skræmmes. Islændingesaga. Ligeledes fortælles der i Egils Saga, at da Egil rejste Nidstang, vendte han Hestehovedet ind imod Landet, for at Landvætterne skulde fare forvildede om uden at kunne finde deres Hjem. Have Hestehovederne paa de slesvigske Bøndergaardes Mønninger samme Betydning maaske: at skulle skræmme og fordrive fra Gaarden alle onde Vætter? — I Vestsjælland har man brugt at

nedgrave en Hestepande i Kostalden for at undgaa Kvægdød. K.

Under Kampen i Lejregaard siger Ruta til Bjarke, at hvis han vil se Odin, skal han kige gjennem Aabningen mellem hendes Arm og Side. Denne Anvisning til at se ind i den overnaturlige Verden, der ligesom er en Forudanelse om Teleskopet og dets Evne til at aabne den usynlige Fjærnnatur for vort Blik, møde vi atter i senere Tiders Folketro, hvad følgende Sagn K. viser.

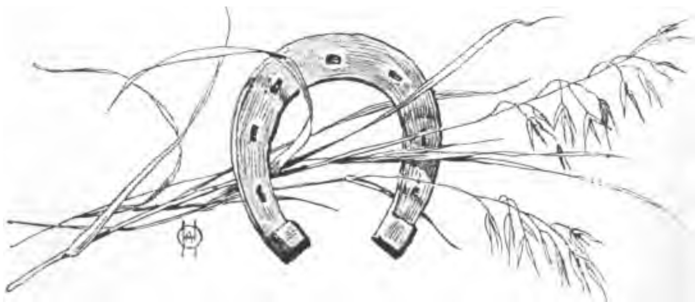
Præsten i Tranekjær.

Præsten i Tranekjær kom en Aften kjørende fra Rudkjøbing. Med ét standsede Vognen, og Hestene vare ikke i Stand til at trække den af Stedet. Præsten befalede da Kusken at staa af, tage det venstre Baghjul og lægge det op i Vognen. Saa snart det var gjort, kunde Hestene igjen trække Vognen, og de kom vel hjem. Da de kom i Præstegaardens Port, stod Præsten af og gik om til det bageste af Vognen. Karlen listede sig ogsaa af for at se, hvad Præsten tog sig for, men han kunde intet se, før han lettede Hestens Hovedtøj og kigede der igjennem. Da saâ han Præsten i Færd med at lægge Reb paa et sært Dyr, der nærmest lignede en stor, graa Kalv, og derpaa trak Præsten med det ud af Porten. Det var den onde selv, som under Kjørselen havde lagt sig op bag i Vognen, saa Hestene

ikke kunde trække den; men Præsten havde tvunget ham til at staa af og tjene som Vognhjul lige til Tranekjær.

At det bringer Lykke til Huset at slaa en Hestesko fast over eller under Indgangsdøren er en bekjendt Sag. Man tror ikke derpaa i vore Dage, men Hesteskoen lader sig ikke desto mindre finde i mangt et Hjem og mangen en Bod saa vel i Kjøbstaden som paa Landet.

Hestenes Skytshelgen var i den katolske Tid St. Stefanus.

ASENET.

Asenet, der i vore Dage er en Raritet her til Lands som Husdyr betragtet, har rimeligvis tidligere været langt almindeligere, i det mindste at dømme efter den Rolle, det spiller i Folkedigtningen. Asenet synes at have været Fattigmands Hest; dets ydre Kaar ere overmaade beskedne: *Saa kløer et Asen det andet, til de begge sove*; dets Lød er graa som den »uselige« Bondes Kofte, dets Kløgt ringe: *Asenet graaner i Moders Liv, men vorder ej des klogere*, og Foragt og Hug er Lønnen for dets Slid og Slæb. Derfor *stævner man ikke et Asen, fordi det træder én paa Foden*, men giver det i det højeste et Spark igjen, om man ellers vil værdige det saa megen Opmærksomhed, og *bærer Asenet Guldsæk, det æder dog Tidsel.* Til Hesten for-

holder det sig som Bondehytte til Ridderslot, og indtil vore Dage har Navnet vedligeholdt sig som Skjældsord, som Udtryk for Dumhed, Stædighed og topmaalt Fæiskhed. Interessant er det dog at lægge Mærke til, at Æventyret, i Modsætning til Ordsprogets nøgterne Maade at se Sagen paa, med Forkjærlighed nytter det foragtede Asen til at indskærpe den Sandhed, at forudseende Visdom, uegennyttig Hjælpsomhed og trofast Venskab mangen Gang kan skjule sig under Asensskindet, under den graa Kofte og det ringe Ydre. Det følgende Æventyr T. K.[5], der i flere Henseender kan betragtes som typisk, udtrykker smukt og ejendommeligt denne Livserfaring. Vi gjengive det i størst mulig Korthed.

Den gyldne Fjer.

Tro hed de gamle Husfolks eneste Søn. Hans Gudfader gav ham, da han var tyve Aar gammel, et lille graat Asen; det satte han sig op paa og drog saa ud i Verden for at forsøge sin Lykke.

Hen imod Aften ser han en blank Fjer skinne ved Vejgrøften. Han vil tage den op, men Æselet siger: »Lad den ligge. Det koster dit Liv, hvis du tager den op.«

»Hvad! kan du snakke?« siger Tro.

Saa som Æselet havde »Manderøst«, saa havde det vel mer, tænkte Tro; han lod sig sige og red videre.

Men ikke længe efter saâ han nok en Fjer ligge og glimre, og da det gjentog sig tredje Gang, kunde han ikke modstaa Fristelsen. »Lige meget, hvad det koster«, svarede han Æselet, da det paa ny advarede ham; »dén vil jeg have; havde jeg blot taget de andre to med!«

Længer frem saâ Tro en Svaleunge, som var falden ud af Reden under Tagskjægget.

»Staa af og hjælp den lille Unge op i sin Rede!« sagde Asenet.

»Det kan ikke betale sig«, mente Tro.

»Gjør som jeg beder dig om«, sagde Dyret.

Tro gjorde, som Æselet bad, og Svaleungen lovede ham Hjælp, om han nogen Sinde kom i Knibe. »Det skal nok blive en god Hjælp«, tænkte Tro og red videre.

Paa samme Maade skød han en Hvalfiskeunge i Vandet efter Asenets Ønske og kom omsider til Kongens Slot; der fik han Tjeneste som Stalddreng og blev Aaret efter ophøjet til Staldknægt. Hans Efterfølger hed Utro.

Utro var forbitret over, at han skulde adlyde Tro, og pønsede stedse paa at komme ham til Livs for at faa hans Plads. Nu var det forbudt at have Lys tændt i Udbygningerne, der hørte til Slottet, fordi det var spaaet, at dette skulde brænde. Derved kom den gyldne Fjer ret til god Nytte for Tro; thi ved Skinnet af den kunde han udrette al Slags Gjerning inde i sit Kammer.

Men Utro, som havde et Øje paa hver Finger af ham, meldte til Kongen, at Tro havde Lys tændt i sit Kammer om Aftenen.

Tro kaldes for Kongen og maa gjøre Rede for sig. Kongen vil se Fjeren, faar Lyst til at eje den, kjøber den og giver sin Staldknægt Lov til at brænde lige saa meget Lys i sit Kammer, som han vil herefter.

Det Udfald var Utro ilde tilfreds med og finder da paa at fortælle Kongen, at Tro havde sagt, han kunde skaffe den Fugl, der havde baaret Fjeren. Dog var det lidet rimeligt, han gjorde det, med mindre han blev truet paa Livet.

Havde Kongen ytret Lyst til Fjeren, saa blev han end mere opsat paa Fuglen, der havde baaret den. Tro maatte paa ny op til Kongen.

Da han forlod Slottet og atter stod i sin Stald, græd han.

»Hvad fejler du?« spurgte Asenet.

»Kongen vil have den Fugl, der har baaret den gyldne Fjer, og kan jeg ikke skaffe den, er jeg Dødsens.«

»Du kunde have ladet Fjeren ligge«, svarede Asenet. »Fuglen kan vi nok skaffe, men du mister alligevel dit Liv inden Enden; thi den Fugl, som bar Fjeren, er en Prinsesse, som blev stjaalen fra Kongen, just som de skulde have havt Bryllup.« Asenet giver Tro den fornødne Anvisning paa, hvad han skal forlange af Kongen for at slippe forbi Prinsessens Vagt, som er tolv Ulve,

tolv Kæmper og en Mængde giftige Orme. Tro sætter sig paa Æselets Ryg, kommer lykkelig og vel ind til Prinsessen og faar hende i Tale; hun lover ogsaa at følge med ham til Kongen og bestiger tillige med ham det lille graa Asen. Over Land og Sø gik Rejsen, thi Æselet travede lige let over Bølgetop som Bakkehæld. Midt ude paa Havet lod Prinsessen sine Nøgler falde, og de sank strax til Bunds, men ellers ankom de uden videre Hændelser til Slottet, og Kongen vilde strax drikke Bryllup med Prinsessen.

Men Prinsessen sagde nej; ikke uden han kunde skaffe hendes Slot til at ligge ved Siden af Kongens. Det vidste den arme Konge ikke mindste Udvej til, men da Utro hører, hvad Forlegenhed hans Herre er stædt i, melder han Kongen, at Tro havde sagt sig Mand for den Ting. Det var jo ogsaa tænkeligt, at havde han kunnet skaffe Prinsessen, saa kunde han ogsaa skaffe Slottet. Men han gjorde det næppe, med mindre han blev truet paa Livet.

Nu var det værre for Tro end nogen Sinde før, og han gik igjen grædende til sit Asen.

»Ja du kunde have ladet den Fjer ligge«, svarede Dyret, »saa var du bleven fri for disse Bryderier. Slottet kan vi nok skaffe, men Livet mister du dog inden Enden.« Ja Tro vilde helst beholde sit Liv saa længe, det lod sig gjøre.

Paa sit gode Æsels Ryg red Tro atter til Prinsessens Slot, og ved Hjælp af de tolv Kæmper fik han Slottet flyttet; men nu manglede Prinsessen sine Nøgler, og dem vilde hun have, før hun vilde høre Tale om Giftermaal Atter blev det befalet Tro at gjøre det umulige, atter klagede han sin Nød for Æselet og atter skjændte det over, at han havde taget Fjeren. »Men den eneste, som nu kan hjælpe dig«, sagde det, »er Hvalfiskeungen, hvis Liv du reddede.«

Saa red Tro til Stranden og kaldte paa Hvalen. Den indfandt sig strax, og Tro kom frem med sin Begjæring. Hvalfisken er Herre over alle Havets Fisk, og han kaldte dem strax sammen, befalede dem at søge med Flid og truede med at sluge en og hver, hvis de ikke fandt Nøglerne. Fiskene pilede afsted til alle Sider, søgte og søgte, men kunde ikke finde dem. Sildens Øjne bleve røde af Graad over Nøglerne. Omsider fandt Hornfisken dem klemt inde mellem to store Stene; den sled og rykkede saadan i dem for at faa dem løs, at den rykkede hele sin Undermund af, og derfor er denne endnu saa kort, men omsider kom Aborren den til Hjælp, og de fik Knippet, blev end Aborren siden den Tid krumrygget.

Da Prinsessen havde faaet Nøglerne, var hun ikke endnu tilfreds; først maatte Kongen skaffe hende tre Krukker Vand, én med Livets Vand, én med Dødens Vand og én med Skjønhedens Vand, og den stakkels

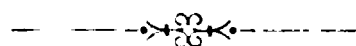
Tro blev atter truet paa Livet for at opfylde Prinsessens Begjæring. Ved Hjælp af sit Æsel og den lille Svaleunge, han engang havde reddet fra Døden i Tagdryppet, fik han dog det altsammen, og Kongen flyr Prinsessen Krukkerne.

Det træffer nu, at Utro er inde hos Kongen, da Tro kommer med de tre Slags Vand. Kongen spørger Prinsessen, om det saa er det rigtige Vand. »Vi kan jo prøve det«, siger hun. I det samme tager hun et Sværd og hugger Hovedet af Tro.

»Hvorfor gjør du det?« siger Kongen. »Han har døjet meget ondt for at skaffe dig alt, hvad du har ønsket.«

»Der er ringe Fare ved det Saar«, siger Prinsessen, sætter Hovedet til Kroppen og smører Saaret med Livets Vand og strax derpaa med Skjønhedens Vand. Tro blev levende igjen, og kjøn var han før, men meget kjønnere blev han nu.

Da Kongen og Utro saâ det, bad de, om hun ikke ogsaa vilde gjøre dem kjønne. Hun hugger saa Hovedet af dem begge og smører dem med Dødens Vand; døde var de, og døde blev de. Men Tro tog Prinsessen til Ægte, og han blev Konge i Landet.

KVÆGET.

Hver Julenat rejser alt Kvæget sig i Stalden og taler indbyrdes; det mindes den Stund, da Frelseren ved sin Fødsel helligede Stald og Krybbe; men dermed synes det ogsaa at være Slut med Fromheden, og hvorledes det staar sig med Viddet selv i den »største Kvægpande« er en bekjendt Sag. I Folkedigtningen spiller det liden eller ingen Rolle, naar undtages, at Ordsproget paa sin korte, ligefremme Maade siger det nogle Ubehageligheder. Det indrømmer ganske vist, at *den som ager med Stude ogsaa kommer med*, men iøvrigt tør man ikke *forlange mere af en Stud end et Brøl*. Heller ikke vidner det om nogen Opvakthed *at glo som en Ko paa en rød Port*, saa lidt som den Omstændighed, *at Koen husker ikke, den selv har været Kalv — ej heller véd, hvad dens Hale duer til, før hun har mistet den*.

Desto mere beskjæftiger Folketroen sig med Kvæget, og utallige ere de Hokuspokus, der haves optegnede mod Forgjørelser paa det; thi blandt alle de Dyr, Men-

nesket har taget i sin Tjeneste, er intet i den Grad udsat for Efterstræbelser af ildesindede, troldkyndige Mennesker som netop Kvæget. Ikke blot, at Sygdom og Sot falder det paa; Ulykken kan komme paa mange Haande Maader: stundom er det ikke gjørligt at faa Smør af Fløden, stundom malkes Køerne af Hexe.

For til fulde at se hvor vanskeligt for ikke at sige umuligt det var at værge sig mod saadan Ondskab, skulle vi i forbigaaende bemærke, at Hexemalkning kan ske, enten ved at Hexen omskaber sig til en Hare, hvorom senere, eller paa en Maade, der er saa udspekuleret, at vi foretrække at lade selve Sagnet T. K.[6] tale.

Blodmalkning.

I Jerslev var der for mange Aar siden en Hex. Hun havde en tolv Aars Datter, som hun lærte mange af sine Kunster. Pigen kunde saaledes staa hjemme og malke Køerne ude i Marken, hvilket gik til paa den Maade, at hun satte to Syle fast i en Bjælke og malkede paa dem. Præsten i Jerslev, Mester Niels (?) fik dette at høre og kaldte Pigen op til sig. Han fik hende ogsaa overtalt til at forsøge sin Kunst; men da hun havde malket noget, vilde hun ikke længer, for hun sagde, at saa kom der Blod, og saa døde Koen. »Bliv kun du ved«, sagde Præsten, »jeg skal nok betale Koen, hvis den dør.« Lidt efter kom der virkelig ogsaa Blod, og

Koen døde. Men Præsten døbte Pigen om igjen, og saa kunde hun ikke hexe mere.

I Følge mellemslesvigsk Folketro kunne Hexene malke Kør milevidt fra under en Hyldebusk. Fb.

I ny Husholdningskalender for 1662 hedder det: »Om St. Valborgs Aften pleje Troldfolk at drive deres Djævelskunster med Kør at tage Nytten fra. Da skal en god Husmoder tage Hvidløg, Dild, Mel og Honning, skære eller støde Urterne smaa og blande saa Honningen deriblandt og give Køerne at æde. Er i Gjerningen befunden, at det skaffer stor Nytte.«

Det er i dette Forhold, at vi ned igjennem hele den historiske Tid, ned igjennem de mange Aarhundreder, vort Fædreland har staaet i Rækken af de kristne Stater, møde en af Hedenskabets store Grundideer lyslevende, nemlig den forhen berørte Offertanke. Thi vel bleve de gamle Hove nedrevne eller omdannede til kristelige Gudshuse, vel maatte Asastøtterne vige Pladsen for den korsfæstedes Billede og den rygende Hlautbolle for Sølverkalken med Herrens Blod, vel rungede Klokkeklang og Messesang ud over det hele Land og forkyndte i mægtige Toner Kristentroens Sejer, men Sejren er ikke saaledes at forstaa, at »det gamle er forbigangent, se alt er blevet nyt«; Aserne ere styrtede, men de ere ikke tilintetgjorte; i Folkebevidstheden er det meget mere saa,

at de fældede Guder have sluttet en nødtvungen Fred med deres gamle Fjender Thurser og Jætter for i Forbund med dem og Mørkets Fyrste at føre en evig, aldrig hvilende Kamp mod det lyse, herlige Gudsrige. Og Mennesket, som i Følge sin svage Natur saa gjærne vil halte til begge Sider, har vèl ombyttet Hammertegnet med Korset, men han anser det vedblivende for klogest at yde en Tribut ogsaa til de styrtede Guder, at de ikke ligesom neden fra skal undergrave hans Tilværelse. Derfor ofrer han fremdeles til »de underjordiske«. Tanken gaar igjen overalt; vi møde den i alle Egne af Landet, og det i Forhold, hvor vi mindst vente det. Saaledes er det endnu Skik i visse Egne af Jylland, at Sutten skal tabes paa Kirkegulvet, naar det lille Barn døbes, for at det ikke skal lide for meget ved at faa sine første Tænder, og Fejekonen kan ved Rengjøring af Kirken finde undertiden endog en hel Snes saadanne Sutter i Skarnet. T. K. 6
Naar Barnet senere hen fælder Mælketænderne, skal det tage den løse Tand, kaste den op under Sengen og sige: *Mus, Mus, giv mig en Bentand for en Guldtand!* Det er et Offer, som bringes de underjordiske, thi som man senere vil se, staa de paakaldte Dyr just i nært og nøje Forhold til hine mystiske Væsener. Ja vi møde endog selve Udtrykket endnu i vore Dage. Hvor mangen én har ikke maattet »ofre«, naar han er til Søs, og Søsygen indfinder sig — en ironisk Hentydning til den

gamle Skik at kaste en Mønt ud til Havfruen for at faa Medbør. W.[2]

Men tydeligst kommer Offertanken frem, naar det gjælder om at forebygge Uheld paa Kvæget. Ligesom det fortælles om Kong Hadding, at han for at afværge Gudernes Vrede lod anstille et stort Sonoffer til Frejr S. af kulsort Kvæg, saaledes var det Skik endnu i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede i Kongsted ved Sorø, at Mændene hvert Aar ofrede en levende Kvie for i det følgende Aar at faa Lykke med Kvæget. Andre Steder nøjedes man med at nedgrave en levende sort Høne i Porten, hvorigjennem Kvæget blev drevet ud og ind, og denne Skik er ikke endnu helt udryddet — andre Steder gravede man en levende Hugorm ned under Dørtrinet til Stalden, og havde man sin Nød med at holde Liv i Kalvene, var Offeret en levende Kat, som blev nedgravet i Kalvehuset, i Mellemslesvig en levende Hundehvalp. Fb. Ogsaa mentes det at give god Lykke med Kvæget, naar unge Folk efter at være komne til det nye Hjem, vilde nedgrave levende den første Kalv, der fødtes paa Stedet. K.

Endnu i Midten af det fjortende Aarhundrede forekommer i Sverig Exempel paa Menneskeofring. I en Bygd i Vestergøtland samledes saaledes Almuen for at raadslaa om, hvad der kunde gjøres for at standse Pesten, som just da hærgede Landet. Man enedes om at forsøge et Menneskeoffer, og da just i det samme to smaa Tiggerbørn kom gaaende, faldt Valget paa dem. En Grav blev kastet, og de sultne Smaastakler lokkede ned deri med hver et Stykke fint Knækbrød med Smør paa.

Da man strax begyndte at skovle Jord ned over dem, raabte den lille Dreng: »Ej, der faldt Jord paa mit Smørrebrød!« Derpaa skyndte man sig at kaste Graven til, og de hørtes aldrig mere. Afz. 4,1.

Fra Thyringen har man et rørende Sagn om, hvorledes man, da man byggede Borgen Liebenstein, kjøbte en lille Pige af en omløbende Landstrygerske, gav Barnet et Stykke Hvedebrød i Haanden og indmurede det levende for at give Borgen Styrke og Lykke. Barnet raabte, da det endnu havde Udsigten fri: »Moder, jeg kan nok se dig endnu!« og bad tilsidst: »Aa, lad mig beholde et lille Kighul!« Mester og Svende vægrede sig ved at mure videre; man formaaede da en Læredreng til at gjøre Arbejdet, og Barnets sidste Ord vare: »Moder! nu kan jeg ikke se en Smule mere af dig.« A. W.

Kvieofferet i Kongsted.

Den ovennævnte Ofring i Kongsted beskrives nærmere at have fundet saaledes Sted. K.

Mændene udtoge den største og smukkeste Kalv i samtlige Besætninger og lod den opdrætte paa det bedste, thi Kvien, som skulde ofres, maatte være den kjønneste, som var at opdrive i Byen. Naar Ofringen skulde foregaa, blev der i den dertil udsete Gaard gravet en stor Grav i Porten eller midt i Gaardspladsen. Nede i Graven lagde man et Foder; derefter blev Kvien trukken derned. Medens den fortærede Foderet, lagde Folkene Brædder og Stængetræer over Graven, fyldte Jord ovenpaa og dannede en lille Høj over Graven. Nu blev alt Byens Kvæg trukken hen over Højen, og det var et godt Tegn, hvis man i det samme hørte Kvien brøle nede i Jorden; da vilde alt lykkes og trives vel det følgende Aar.

4*

Mændene holdt siden Gilde til langt ud paa Natten, og der dansedes rundt omkring Højen og ovenpaa den; jo mere Støj og Bulder, des bedre var det. Kvien kvaltes eller sultede ihjel, og der maatte ikke graves paa samme Sted senere.

I forrige Aarhundrede kom Kvægpesten som en frygtelig Landeplage over næsten hele Evropa; her i Landet synes den at have raset værst i Midten af Aarhundredet, og der var Egne, hvor Kvæget fuldstændigt døde ud. Paa et Gods i Sydfyn lod Herremanden hente Kør fra Jylland; to Gaarde bleve halvt om én Ko. Om Smør og Ost kunde der naturligvis ikke være Tale i den første Tid; hen ad Sommeren, da Flæsk og Kjød slap op, »fik vi om Morgenen efter Øllebrødet lidt Mælk kogt i en Potte og en Haandfuld Mel rørt ud deri; i denne Melvælling dyppede vi vort Brød. Om Middagen fik vi en Spegesild at dele alle. Det var kun lidt til hver, for vi var elleve der i Gaarden; men fyldte det ikke, saa fedtede det dog, og vi kaldte det Herreretter imod den Gang, vi aad Kjødet af de syge Kør«. H. :.

Alle tænkelige Midler bleve forsøgte mod denne Farsot, og intet var saa afsindigt, at det jo blev prøvet. I Frisenborgegnen troede man, at Kvægsygen var en Følge af, at Ilden var bleven »for gammel«. Overalt i

Gaarde og Huse blev derfor Ilden slukket, og man udnævnede Folk til at paase, at ikke den mindste Gnist blev tilbage paa Arnestedet. Derefter skaffede man ny Ild paa følgende Maade: I Stalddørens tvende Egestolper blev hugget to Huller lige over for hinanden, en Stang sattes ind, saaledes at den med Enderne hvilede i de

to Huller, hvor der desuden maatte være Plads til nogle Stumper trøsket Træ; det gjaldt nu om ved en stærk Gnidning at frembringe den undergjørende »Gnidild«. Derfor lagde man et Reb omkring Stangen; paa hver Side af denne posteredes en Mand med en af Rebets Ender i Haanden, og saa trak de skiftevis frem og til-

bage, hvorved Stangen kom i en hurtig, omdrejende Bevægelse. Saaledes kunde det efter lang Møje lykkes at faa Trøsken til at fænge, saa hele Byen herfra kunde forsynes med »ny Ild«. For at rense Kvæget fra Smitten antændtes derefter lange Baal uden for Byen, og gjennem disse Baal blev alt Byens Kvæg drevet. K.

Kodøden.

Kvægpesten blev i Hertugdømmerne til et Uhyre, der under Navn af Kodøden beskrives som en stor Tyr med lange Horn. Dens Brølen lyder mere dump og hul end Tyrebrøl ellers og fylder hver, som hører den, med Rædsel. Den gaar fra By til By, og hvor den lader sig se eller høre, dør Kvæget.

Da Kodøden lod sig høre ved Esperehm, gjorde hele Byen sig rede til at angribe og dræbe den. Men det skarpeste Jærn formaaede ikke at saare den, og alle Kugler prellede af paa den. Endelig opbød Øvrigheden Mandskabet af de tre Byer: Fahrdorf, Steckswig og Esperehm. Efter at Dyret hele Dagen igjennem var bleven jaget hid og did, standsede det pludselig og spurgte: »Hvad Dag vil I love ikke at kjøre Gjødning for Fremtiden?« — »Lørdag«, raabte de alle i Kor, og som truffen af en Kugle sank Udyret øjeblikkelig om og døde. Paa Stedet, hvor det faldt, fandt man en stor Pøl Tjære, som de tre Byer delte mellem sig.

Denne Løsning viser noksom, at Sagnet er dannet i Pietismens Tid, og det minder i sin Moral om et andet Sagn fra Hertugdømmerne, i hvilket den fromme Elsbeth lover ikke at ville danse i tre Aar og i lige saa lang Tid ikke at ville se sin Kjæreste for derved at redde Byens og sit eget Kvæg. I Drømme aabenbarer sig da en Engel for hende, som siger hende, hvad hun skal gjøre; hun følger Anvisningen, holder sit Løfte og hendes By er den eneste, som skaanes for Pesten. M.

Kalve, navnlig Tyre, som opdrættedes med Hvedebrød og Mælk, erholdt deraf overnaturlige Kræfter, saa at de turde give sig i Kast med Lindorme og slige Udyr, ja endog evnede at trække Skatte op af Jordens Skjød, T.[1] hvilket med andre Ord vil sige: indlade sig paa en Styrkeprøve med de underjordiske. Vi anføre ét blandt de mange Sagn, som derom haves.

Skatten i Rønningesøgaards Sø.

Da Svensken var her i Landet, samlede han alt det Guld og Sølv, han havde taget som Bytte, og sænkede det i store Kobberkjedler ned i Rønningesøgaards Sø; men han fik ikke Tid til at tage det med sig, da han forlod Landet. Derfor har man senere engang for-

søgt paa at faa Skatten op. I den Hensigt opdrættede man ni Kalve med Mælk og Hvedebrød i et Rum, hvor Solen aldrig kunde skinne ind, og da fire Aar vare forløbne, vare de saa store og stærke, at der var godt Haab om, at de kunde drage Skatten op. Men da alle Forberedelser vare gjorte, og man allerede med lange Jærnkjæder havde Tag i Kjedlerne, forsaâ en af Arbejderne sig ved at tale, og siden den Tid har al Umage været forgjæves. T. 1

Fra Færøerne haves følgende Folketro angaaende Kalveskind:

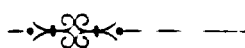
Vil man være rig, skal man Helligtrekongers Nat gaa ud paa en Korsvej, hvor fire Veje støde sammen, af hvilke én maa føre til Kirken; med sig skal man have et graat Kalveskind og en skarp Øxe. Man sætter sig nu paa Kalveskindet, som maa lægges udbredt saaledes, at Halen peger mod Kirken, og den siddendes Øjne maa ufravendt være fæstede paa Øxen. Henimod Midnat komme Troldene i stor Mængde og lægge Guld i Dynger rundt om Manden. De tale til ham, vrænge Mund og skabe sig for at faa ham til at se op; naar det ikke lykkes dem, tage de fat i Halen paa Kalveskindet og trække det bort med sig hen ad Vejen. Da gjælder det, om Manden kan være saa heldig med Øxen at

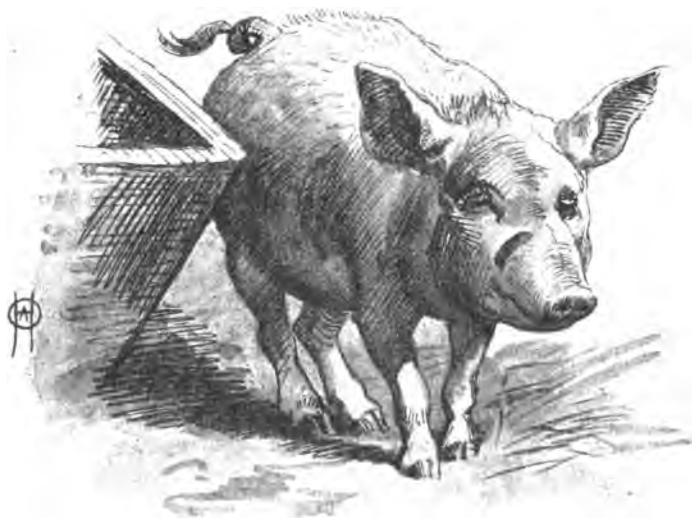
hugge Halen af uden at se sig om, og uden at der kommer Skaar i Øxen. Lykkes det, forsvinde Troldene,

og Guldet bliver hans; i modsat Fald er det ude med ham. Hm.

At sigte Bøgeaske paa Kvæget Juleaften bevarer dette i det følgende Aar for Utøj. T.

SVINET.

Det er næppe for meget sagt, at næst efter Hesten var Svinet det Dyr, som stod i størst Anseelse i Oldtiden. Ikke blot spillede det Hovedrollen ved Ejnherjernes Maaltider i Valhal, det betragtedes endog som passende Ridedyr for Guder, saa som man véd, at Frejrs Galt Gyldenbørste gjorde Tjeneste som saadant, ja selv Freja synes at have havt sin Ridegalt. Finn Magnusen vover intet mindre end at sætte ovennævnte

Gyldenbørste som Sindbillede paa Solen, og der er ingen Grund til at tro, at Regner Lodbrog har villet haane sig selv eller sine Sønner, naar han kvad i Ormegaarden: »Grynte vilde Grisene, kjendte de Galtens Kaar!« En berømt Hæropstilling var »Svinefylkingen«, og i Snorres Edda forekomme Hjelmnavnene »Hildesvin« og »Hildegalt«, d. e. straalende Svin og Galt. Rimeligvis er det Kristendommen, der har bevirket Omslaget; mægtede den end ikke at afskaffe Nydelsen af Svine-, som af Heste-, Ravne- og Høgekjød, saa lykkedes det den dog at gjøre det fuldstændig af med Svinets Estime, saa dette Dyr blev Udtryk for det graadige, sølede og i laveste Forstand dyriske. Ordsproget har helt igjennem denne Opfattelse: *Soen er helst i Søle,* og *naar en So er i Søle, vil den have andre med sig.* Endvidere: *Soen drømmer om Drav og Kærlingen om sin Krogstav. Jorden er altid frossen for trevne Svin.* Haanende hedder det: *Han tænker Pudser op ligesom Smeddens Gris,* og *So kan ilde med Sadel, for hun rider sjælden.* Heller ikke er det nogen Artighed hverken mod Rytter eller Hest, naar man udkaster Billedet af at ride som *Ildklemme paa en So.*

I Æventyret nyder »Svinedrengen« ikke nogen stor Anseelse, og med Svinets Røgt i senere Tider synes det at have været daarlig bevendt. Om Vinteren var alt Kreaturet i Hus fra Jul til Kyndelmisse; kun Svinene

gik ude, hvordan Vejret var. De holdt til i Skovene, hvor de sankede sig Føden af den nedfaldne Olden, og hvad der ellers kunde være at bjærge. Naar Svinene om Efteraaret saaledes skulde til Skovs, bleve de læssede paa en Vogn og kjørt derud, for at de ikke saa let skulde finde Vej hjem af sig selv. Derfor hedder det endnu: *at kjøre ud og gaa hjem ligesom Svinene.* H.

Om ugudelig Forhaanelse af Sakramentet ved Svinet haves flere næsten ligelydende Sagn.

Mølleso.

Denne lille Sø ligger nord for Slagelse; fordum laa her en Gaard. Manden, der ejede den, var Uvenner med Præsten og skikkede ham Bud engang om at komme og berette hans gamle Moder, som laa for Døden. Men da Præsten kom og vilde give den døende Sakramentet, saâ han, at det var et Svin, som de havde udklædt og lagt i Sengen. Forfærdet over denne Ugudelighed lyste Præsten Forbandelse over Stedet og skyndte sig bort. Næppe var han ude, saa sank Gaarden, og Vandet vældede frem. Sin Bog havde han glemt paa en Stol ved Sengen, men den kom flydende paa Stolen bag efter ham. K.

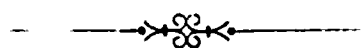
Troldenes So S. G.[2], af hvilken man kan skære saa meget Flæsk man vil, uden at der dog bliver mindre, er naturligvis en Gjenganger af Særimner, ligesom Troldkongens Svin med Guldbørster i Æventyret »Guldsvin, Guldænder og Mundharpe« T. K.[5] er en Affødning af Frejrs Galt.

Iøvrigt er at mærke, at dersom der mellem et Kuld hvide Grise fødes en sort, da vil der snart dø et Menneske i Huset, og naar Julegrisen slagtes, maa man nøje betragte Milten; thi hvis der i den findes en sort Plet af Form som en Ligkiste, da vil et Medlem af Husets Familie dø det følgende Aar.

Skal man noget Steds hen i et vigtigt Ærende eller paa Rejse, er det et godt Varsel, om det første levende, man møder paa Vejen, er et Svin. W.[1]

Som Vejrprofet er dette Dyr lidet bevendt; dog er det et sikkert Tegn til Uro i Vejret, naar Svinet samler Halm til Lejet.

For Sting og Hjærtevé skal man tage et Svinehjærte, saa blodigt som det kommer af Svinet, stikke det fuldt af Neliker, stege det og give den syge deraf at æde. H. S

HUNDEN.

Hunden indtog ikke nogen fremragende Plads i Oldtidens Rangforordning. Man træffer som Gudernes Tjenere Heste, Ravne, Ulve, Katte, Bukke og mange andre Dyr, men vil man opsøge Hunden, maa man til Jotunhejm, hvor man kan se Trym sidde og lægge Guldbaand paa sine Hunde, eller til Helhejm, hvor Hunden Garm er Vogter.

Denne beskrives i Vegtamskvida med følgende Ord:

Med Blod besudlet
paa Brystet den var,
om glubske Kjæft
og Kjæven forneden,
mod Sangens Fader*)
fælt den gøede,
gabed vidt,
hyled længe.

Da Skirner kommer til Jotunhejm for paa Frejrs Vegne at bejle til Gerda, finder han olme Hunde bundne ved Leddet til Jomfruburet.

*) Odin.

I Middelalderens Visedigtning gjør denne Opfattelse af Hunden som blodgrisk og »olm« sig ligeledes gjældende. Af Visen om Orm Ungersvend G. skulle vi anføre følgende Vers:

De stridde i Dage, de stridde i to,
den tredje Dag til fulde,
og alt løb Hundene til og fra
med store Kjødstykker i Munde.

I en jysk Variant af Visen »Ribold og Guldborg« T. K.[2] hedder det om den dødeligt saarede Ribold, da de rider gjennem Skoven med ham:

De Hunde løb bag efter og slikked op hans Blod.

Ogsaa de talrige Ordsprog, der nævne Hunden, gaa i samme Retning.*) Saaledes hedder det: *Ild Hund har Ar i Næse. Ilde gjemmer man Pølser i Hundehus. Lad Hund til Honningtrug, da springer den i med baade Ben. Mens Hunden gnaver Ben, agter den intet Venskab. Sovende Hund skal man ej vække* (man skal ikke udæske Faren). *Galne Hunde faa revet Skind. Det gaar som Hund slikker Bøtter. Man slaar Rakke* (her i Betydning af Hundehvalp), *at gammel Hund skal se ved* (lægge Mærke til). *Man skal ikke skue Hunden paa Haarene.*

*) I det hele taget svarer det Billede, der gives os af Hunden, mere til vore Forestillinger om Ulven. Den svenske Talemaade: »Det är i ulfsmunnen«, svarer ogsaa nøjagtig til den danske: »Det er gaaet i Hundene«.

Ligefrem Foragt (smlgn »at blive hundset«) udtrykker Ordsprogene: *Hund er djærvest for egen Dør. To Hund og kæm Hund, da er Hund, som han før var. Det staar ikke til Hunde, naar Hors skal dø. Det er som Hund paa en Viol; han æder Strængene. At gjøre sig til Hund for et Bens Skyld. En Dannemand er ikke des værre, fordi en Hund gør ad ham. Man skal ej bide den Hund igjen, som bider* (saa megen Ære værdiger man den ikke). *Hund vorder Hund, er han aldrig saa broget.*

Og nødes man alligevel til at indrømme Hunden Egenskaber, der skulde synes at berettige den en højere Plads, som Klogskab, Aarvaagenhed, Hengivenhed og Troskab, hvilke Egenskaber vel især karakterisere Puddelen, saa hjælpe disse Dyder den kun fra Asken i Ilden; thi ligesom i Oldtiden Hundene vare Tjenere i Jotunhejm og Helhejm, saaledes bestaar der i senere Tider et eget fortroligt Forhold mellem Puddelhunden og Mørkets Fyrste. Vil man derfor vide, om en afdød Mand har havt med Fanden at bestille, saa behøver man kun, naar han skal begraves, at kige gjennem Seletøjet paa en af Hestene for Ligvognen, man vil da se en sort Hund sidde bag paa Vognen. T.[3] Og hvem er det vel andre end den onde selv, der ikke lader sit Bytte slippe sig af Syne. Der nævnes ikke udtrykkelig ved denne Lejlighed, at den sorte Hund er en Puddel,

men det véd man af Faustsagnet, og man kan ogsaa lære det af nedenstaaende Historie.

Puddelen som Skattevogter.

Paa Knudstrup Mark i Torning ligger Maasthøj. Her saâ man en Tid Lys brænde om Natten, og da man véd, at hvor saadant Lys brænder, er der nedgravet Skatte, saa toge to Mænd sig for at grave dèr. Efter at have faaet en Del Jord til Side saâ de ogsaa ganske rigtig en stor Kobberkjedel med to Hanke; men ovenpaa den laa en sort Puddelhund. Den ene Mand trak sin Kjole af og flyttede varligt Hunden hen paa den, og saa sagde Hunden: »Ja havde du ikke taget mig saa sødt og lagt mig saa blødt, saa skulde du have faaet andet at fornemme.« Manden tog derpaa fat i den ene Hank af Kjedelen og halede til, men da den anden er sendrægtig, og Øjeblikket er kostbart, forglemmer den første sig og raaber i Hidsighed: »Du kunde gjærne tage ved med en Haand!« I samme Stund sank Kjedelen dybt ned i Jorden, og Hunden slog til dem begge, idet den paa ny sprang hen paa sin gamle Plads, saa de fløj langt til hver sin Side, thi slige Foretagender maa ske stiltiende. Saaledes endte da den Skattegravning; men mest underligt var det, at de turde blive ved, efter at de havde set Hunden, for det var jo F a n d e n s e l v, der laa. T. K. [6]

Som bekjendt existerer der en gammel Trolddomsbog ved Navn Cyprianus. Naar man giver sig til at læse i den, staar den onde strax til Tjeneste, gjærne i Skikkelse af en stor sort Hund; men har man uforvarende manet ham frem og ikke véd Besked om, hvorledes man skal mane ham bort igjen, er man om en Hals, hvad følgende jyske Sagn stadfæster.

Hunden i Studerekammeret.

Der var en Præst i Hinge mellem Viborg og Silkeborg, som de kaldte Slanter-Lavst. En Dag som han stod paa Prædikestolen, holdt han op midt i sin Prædiken og bad Menigheden ikke fortryde paa, at han gik bort lidt, for der var en Sjæl i Fare, som skulde frelses. Dermed gik han ned af Prædikestolen og hjem til Præstegaarden, der laa tæt ved Kirken. Da han kom op i sit Studerekammer, stod Stuepigen der, og en sort Hund sad og gloede paa hende med Øjne som Ildsluer. Hun havde været ved at gjøre rent i Kammeret og havde da af Nysgjerrighed kiget i nogle af Præstens Bøger, hvorved Cyprianus ogsaa var falden hende i Hænde. I Stedet for at lægge den bort var hun bleven endnu mere nysgjerrig og havde læst saa længe i den, til hun havde faaet Fanden læst til sig, og nu kunde hun ikke blive af med ham igjen. Saa siger Præsten: »Ja jeg véd nok, min Pige, at du

ikke har gjort det af Ondskab, men du skulde lade saadanne Bøger ligge; nu maa du give ham noget for at slippe ham.« Ja hun vidste da ikke, hvad det skulde være. »Du kan jo give ham det gamle Forklæde, du har paa,« sagde Præsten. Pigen løste det af med Glæde og smed det hen til Hunden, som maatte lade sig nøje dermed og luske væk, men Præsten gik igjen op i Kirken. T. K. [3]

Sagaen, Folkevisen, Ordsprogene og Sagnene samvirke saaledes i skjønneste Enighed for at nedsætte Hunden. Det er, som om man kun har havt Øje for

de to rent ydre Aabenbarelser af dens Væsen: støjende Glubskhed og krybende Logren og deri ligesom har

set Trællesindet afspejlet, hvilket var mere end nok til fuldstændig at gjøre det af med den Smule borgerlig Agtelse, den ellers kunde gjøre Krav paa. Paa den anden Side maa man heller ikke være blind for, at jævnsides denne Betragtning gaar en hel anden, en ligesom dybere, der i Hunden ser det Dyr, som dog af alle staar Mennesket nærmest, som frit gaar ind og ud under hans Tag, er hans tro Vogter og stadige Følgesvend. Tillige med Hest og Høg er den saaledes Ridderens Atributer, og det hører til dennes kjæreste Tidsfordriv at færdes med Høg og Hund i Rosenlunden; derfor klager Hr. Olufs Fæstemø i Visen »Elveskud« G.:

> Haver han nu kjærer' sin Høg og sin Hund,
> end han haver sin unge Brud?
>
> Vil han heller ride med Rakker i Tove,
> end han vil sidde med sin unge Brud i Stove?

Ogsaa Sagaen bærer Vidnesbyrd om, at Hunden kunde hæve sig op til en Staldbroders Rang og Værdighed. Da Mørd Valgerdsen vil angribe sin Fjende Gunnar af Hlidarende, sender han først en Mand til hans Gaard for at dræbe hans tro Hund Sam. Hunden faar Dødshug af Bondens Øxe og giver et saa skærende Hyl fra sig, at Gunnar vaagner derved. »Ilde handler man med dig, Sam, min Fostre«, udbryder da Gunnar, »og stakket Tid vil der nok være mellem vort Endeligt.« Niàla.

Hermed kan ogsaa sammenholdes den to Hundrede Aar gamle Notits, som vi finde i en Almanak af 1662: *En Hund er sin Herre saa tro, at den vel skulde dø med ham.*

Sagtens er det paa Grund af det ovennævnte nære Forhold, hvori Hunden efter Folketroen staar til den onde, at hin ikke angriber Troldmænd, ligesom det ogsaa skal være et virksomt Middel mod Gjengangere at nedgrave en levende Hund dèr, hvor Spøgelset har sin Gang. Saaledes bar man sig ad »for faa Aar siden« i en Gaard ved Kjerteminde. Hver Aften kom en Gjenganger ind igjennem Porten, men der var ingen som vidste, hvorefter han gik. Da nedgravede Gaardmanden en levende Hund foran Porten; det hjalp, for der over kunde Gjengangeren ikke skride. K.

Hundene have vel ikke Evne til at se Varsler og slige overnaturlige Ting, men lugte dem kunne de.

> Naar du hører de Hunde bange,
> maa du vente den døde paa Gange. G.

Hvis derfor Hunden ved Nattetid giver sig til at tude i Gaarden, da tør det med Rimelighed formodes, at det er en Gjenganger som nærmer sig, og derfor atter, at der i Gaarden snart skal dø én, som Gjengangeren har Bud til. K. Efter slesvigsk Folketro kan det ogsaa

være Hel selv, der kommer ridende paa sin trebenede Hest i Skikkelse af en gammel, sortklædt Kone. M.

Jule- og Nytaarsaften skal Gaardhunden ind i Stuen og have sin Part af alt, hvad der kommer paa Bordet. Men da tør man ikke nævne den ved Navn, idet man sætter Maden ned paa Gulvet til den; thi alt hvad der disse Aftener sættes paa Gulvet, have ogsaa de underjordiske Part i, og de ville tage det ilde op og hævne sig, dersom man nævner Dyret og ikke dem. K. Man møder atter her den hedenske Offertanke; man beder ligesom de gamle Guder tilgive, at man har forvendt den store Midvinterfest og gjort den til en kristelig Julefest.

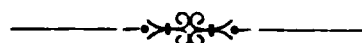
I Horns Herred i Sjælland føres Lænkehunden ind i Stuen, naar Julenadveren er spist og en Salme sungen over Borde. Hver af Folkene kaster da samtidig en Bid Brød henimod Døren; den, hvis Brød Hunden først tager, skal »ud af Døren« (dø) det følgende Aar. K.

Hvis man drømmer, at man bliver bidt af Hunde eller stanget af Tyre, taler Folk ilde om én. S. G. [2]

Omkommer Gaardhunden under en Ildebrand, vil samme Gaard snart efter brænde igjen. T. [2] Drukner man en Hund paa en Helligdag, kommer der Ulykke over Huset. K. Glemmer en Pige at give Lænkehunden Æde, vil hun engang faa Hug af sin Mand. K. Men Hunden maa ikke blive over ti Aar gammel i Gaarde;

thi de Aar, den bliver længer paa Stedet, trækkes fra i Husbondens Levealder. K.

En Hund, som bides af den vilde Jægers Hunde, bliver gal. Mod gale Hundes Bid hjælper det at tage Kirkenøglen, (!) gløde den i Ilden og jage den paa Saaret. T. K.

KATTEN.

Djævelen vilde ikke være ringere end Vorherre og gav sig derfor engang i Lav med at skabe et Menneske. Men det blev en Kat, og den manglede endda Skindet. St. Peder ynkedes over denne Skabning og skabte Skind til den; derfor er Skindet det eneste paa Katten, som regnes for noget. A.

Ud fra denne Folketro om Kattens Oprindelse forstaar man, at det i Æventyret gjærne er en stor, sort Kat med gnistrende Øjne, der er det faste og visse Husdyr hos Hexene; men iøvrigt er det ogsaa sandsynligt, at vi i dette Forhold atter møde Tanken om de gamle Guders Forvandling til onde Væsener: Freja

er efter Folketroen bleven en Hex; derfor ere hendes Dyr — hun var jo i Oldtiden »eigandi fressa«, Kattenes Herskerinde — gaaede i Tjeneste hos Hexene. Disse selv paatage sig ogsaa stundom, især hos vore sydligere Naboer, Skikkelse af Katte; men ogsaa her hjemme skal man navnlig St. Hansaften*) tage sig i Vare for disse Dyr; thi da gaa Hexene om i »Kattelignelse« og gjøre ondt K.; ogsaa Skjærtorsdag bør man tage Kattene ind i Huset, ellers ride Hexene paa dem, naar de drage til »Troms Kirke« (Trondhjems Domkirke) for at kjærne. Grundet paa dette Maskepi mellem Hexene og Kattene er det sagtens, at det varsler Uheld, dersom det første levende, man møder efter at være gaaet hjemme fra, er en Kat, ligesom ogsaa, at den Bøsse, med hvilken man har skudt paa en Kat, ikke mere træffer noget Dyr. T. 3

Her er endvidere Aarsagen at søge til den Uro og Frygt, Katten viser i Tordenvejr. Som bekjendt var jo Tor Nordmændenes og Danernes kjæreste Gud; det synes derfor, som om han er undgaaet den almindelige Skæbne, der ramte de andre Guder og Gudinder, og lige ned til vore Dage er Tordenen Dønet af hans uforsonlige Kamp imod Troldeverdenen. Saa-

*) Forestillingen om, at alle onde Magter ere slupne løs St. Hansaften ligesom ogsaa ved Juletid peger tilbage paa de tvende store hedenske Højtider: Midsommers- og Midvintersfesten.

ledes slog for nogle Aar siden Lynet ned i Oderljunga i Skaane efter en Trold, der havde paataget sig Skikkelse af en graa Kat. Den fór i Forskrækkelsen ind gjennem en aabenstaaende Port, hvor der just holdt et Kornlæs. Manden og Karlene begreb snart, hvad det var for en Kat, og skyndte sig at faa den jaget ud igjen, for at ikke Tordenen skulde slaa ned og antænde Gaarden. Katten sprang da i sin Angest op paa et Stengærde, idet den gjorde sig saa skarp og tynd som en Jærnkile; men der traf Tordenen den, og siden har man aldrig mærket nogen Trold paa det Sted. W. [2]

Ordsproget er som altid lige skarp og kort i sin Karakteristik: *Katten vil nok have Fisken, men ikke væde Kloen. Sjælden finder man tro Kat ved sød Mælk. Havde Katten Vinger, maatte alle Spurve dø.* — Dog er der ét Ordsprog, der utvivlsomt sigter til Kattens Tjenesteforhold til Hexen. Thi naar det hedder *Høg over Høg, sagde Kærlingen, hun piskede sin Kat,* saa er »Kærlingen« her kun et mildere Udtryk for Hexen — man nævner ugjærne den Slags Personer ved deres rette Navn — og Meningen med Ordsproget altsaa, at nødes end Hexen til at erkjende Fanden for sin Overmand og tit maa lade sig tyrannisere af ham, saa vil hun til Gjengjæld vise, at over Katten er hun rette Herskab.

Den afhuggede Pote.

I Ejderstede (Slesvig) var en Møller, for hvem det mærkelige Uheld indtraf, at hans Mølle brændte hver Juleaften. Engang fik han en modig Karl, der paatog sig at holde Vagt i Møllen den farlige Nat. Han gjorde Ild paa, fyrede raskt og kogte sig en Kjedel fuld Vælling; til at røre i Vællingen med lavede han en stor Slev; en gammel Sabel laa hos ham som Værge. Snart kom en hel Flok Katte springende ind. Han hørte den ene hvæse med sagte Stemme: »Lille Mus! sæt dig hen hos lille Hans!« og derpaa sneg en smuk, snehvid Kat sig hen til ham og vilde sætte sig hos ham. Men i det samme greb han en Slev fuld hed Vælling og kastede den lige i Ansigtet paa Katten, greb derpaa sin Sabel og huggede en Pote af Katten. Da forsvandt Kattene; men da Karlen saâ nøjere til, laa der en nydelig Kvindehaand med en Guldring paa den ene Finger, og paa Ringen opdagede Karlen sin Husbonds Mærke. Næste Morgen laa Møllerkonen i Sengen og vilde ikke staa op. »Ræk mig din Haand, Kone!« sagde Mølleren, og skjønt hun haardnakket vægrede sig, maatte hun dog tilsidst frem med Armen. Mølleren saâ da, at Haanden var borte. Øvrigheden fik Nys om Sagen, og Møllerkonen blev brændt som Hex. M.

Skjældsordet »Kattesøn«, der forekommer i Helgakviða Hundingsbana hin fyrri, er saa originalt, at vi ikke ville forbigaa det. Det findes i følgende Forbindelse:

> En ek hefi, Helgi,
> Høðbrodd kveðinn
> konung óneisan
> sem kattar son,

der paa dansk kan gjengives saaledes: »Men jeg, Helge, har kaldt Hødbrod en Konge, kjæk som en Kattesøn«, det vil sige: uvirksom, legende, blød og doven som en Kattekilling.

Folketroen indeholder endnu Spor af, at Katten har været viet Kjærlighedsgudinden. Saaledes hedder det, *at den som ikke holder af Katte, vil heller ikke komme til at elske sin Kone* T. 3, at *trækker en Karl en Kat i Halen, bliver han ingen god Ægtemand.* K. Ligeledes skulle ugifte Folk være gode mod Katte, thi ellers faa de ikke godt Vejr deres Bryllupsdag K., og det man først og fremmest maa sørge for at føre med sig ind i et nyt Hus er en Kat, thi det giver Husfred. T. 3 *)

Førend det nyfødte Barn lægges i Vugge, skal man »svinge en Kat« i den. Det gaar saaledes til, at

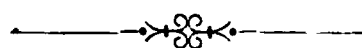
*) I Tyskland mindes ogsaa Katten endnu som Frejas Dyr i den Folketro, at naar Katten vasker sig og krummer Ryg, kan der ventes Besøg, især af en Frier. A. W.

man tager en Kat ved Benene og svinger den frem og tilbage, indtil man ser sit Snit og kaster den ned i Vuggen paa Barnets Plads. Paa den Maade kan det nemlig lykkes, at faa Dyret til at ligge roligt et Øjeblik, og derved opnaas atter, at onde Øjne ikke kunne »overse« Barnet, og at det ikke i nogen Henseende kan blive forgjort. T. K. [6]

Mod Svimmelhed skal man spise Hjærnen af en Kat. T. [3]

Som Varsel for kommende Begivenheder er at mærke, at Katten river »Blæst af sig«, det vil sige: naar den river i Træ og strækker sig, faar vi Blæst, vasker den sig bag Ørerne, varsler det Regn K., men vasker den sig, saa Poterne komme op over Ørerne, betyder det godt Vejr T. [3]; iøvrigt kan en saadan Kattevask ogsaa betyde, at der kommer store fremmede i Besøg. K.

At have en Kat ombord giver Modvind.

HANEN.

Hanen er Sindbilledet paa Aarvaagenhed. Hanegalet er Signal til Dagens Frembrud, til Livets Gjenopvaagnen. Derfor anføres det i Visen om Niels Ebbesen:

> **Faaret bræger, og Gaasen kjæger,**
> **og Hanen galer paa Hjalde,**

for at betone, at Grev Gert blev vejet ved Dag og ikke snigmyrdet ved Nattetid, og derfor spiller Hanegalet en vigtig Rolle i Æventyret og i Sagnene om Bjærgfolk, Gjengangere og andre overnaturlige Væsener.

Højen staar paa gloende Piller, de underjordiske holde Gilde, fylder den fattige Bondes Tophue med skinnende Guldpenge, Elverpigerne lokke og forfølge dansende den sene Nattevandrer; men ved første Hanegal høre Koglerierne op, Mørkets Magter ere atter tryllebundne. Højen ser ud som altid, i Stedet for de røde Guldpenge ser Bonden sin Hue fyldt med Smaasten, og Elverpigernes Legemer have opløst sig i den klamme, hvide Taagedunst, der driver hen over Engene. Derfor siger den døde Husfrue, da hun tager Afsked med Bjørn, sin forrige Husbond:

»Nu galer Hanen den sorte:
saa snarlig maa jeg borte.

Nu galer Hanen den røde:
til Graven stunde alle de døde.

Nu galer Hanen den hvide:
jeg maa ikke længer bide.« G.

Ligesom de tre Hanegal i Folkevisen gjøre Ende paa Skyggernes Færd oven Mulde og forkynder den nye Dags Frembrud, saaledes er det efter Vøluspá også tre Hanegal, der indlede Ragnarok og derigjennem bebude den nye Verdensorden, Alfaders Herredømme. I Fugleskoven galer Fjalar, den fagerrøde Hane, om Aserne Gullinkambe, som vækker alle Ejnherjerne, og neden for Jord galer Hels sodrøde Hane.

Antage vi nu P., at den fagerrøde Hane betegner Jorden, den guldkammede Hane Himlen, den sodrøde Underverdenen, og opfatte vi fremdeles Hanegalet som Sindbillede paa den begyndende, opvaagnende Livsvirksomhed, da er Meningen af Mythen, at baade paa Jorden, i Himlen og i Underverdenen ruste alle Kræfter sig til den afgjørende Kamp. Himlens guldkammede Hane staar som Udtryk for »de straalende« Aser, den sodrøde Hane for Mørkets onde Magter, og den fagerrøde Hane for Jordens vældigste Kraft Ilden. Da forstaa vi tillige Talemaaden: den røde Hane galer; den røde Virksomhed, Flammelivet begynder, naar Ildløs udbryder. Og vi fatte Meningen af den gamle Folketro, at Ilden »dølges«, besværges, ved at sparke en rød Hane ind i Luerne T. 3; det er ikke en meningsløs Grusomhed, her øves som Hævn over den ødelæggende, altfortærende Ild, ikke et Offer til Muspelheims Sønner i Lighed med de ovenomtalte levende Ofre til de underjordiske: det er selve Ildens Fylgje, eller hvad man nu vil kalde den, Ildens levende Symbol, som man tilintetgjører, Ilden, som man lader fortære sig selv.

Udsprungen af denne Symbolik er rimeligvis ogsaa den Folketro, at naar man har en rød Hane, vil der ikke komme Hugorme til Gaarden T. K. 6; thi ved alle Besværgelser af giftige Orme gaar det fornemmelig

ud paa at mane disse ind i en Ild, som er optændt i dette Øjemed, og hvor de da ynkelig opbrændes.

Ellers er Hanen saavel af Fabelen som af Ordsprogene kjendt for at være en temmelig indbildsk og ikke meget kløgtig Herre, saaledes naar det hedder: *Hver Hane kror sig paa sin Mødding*, og vi finde dens Advarsel ganske overflødig, naar den hæseblæst galer til Hesten: *Tag Foden til dig, at jeg ikke skal træde dig!* Med dens Mod er det heller ikke meget bevendt, og den, som kan tyde dens Røst, véd, at om Morgenen galer den til Hønen: »I Dag skal jeg fri dig for Høgen!« men naar saa Høgen viser sig, skriger den: »Hver fri sig! Hver fri sig!« w.[2]

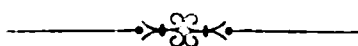
Galer Hanen foran Stuedøren, vil der snart komme fremmede til Huset, men galer den til ubestemt Tid flere Gange om Dagen, betyder det Forandring i Vejret.

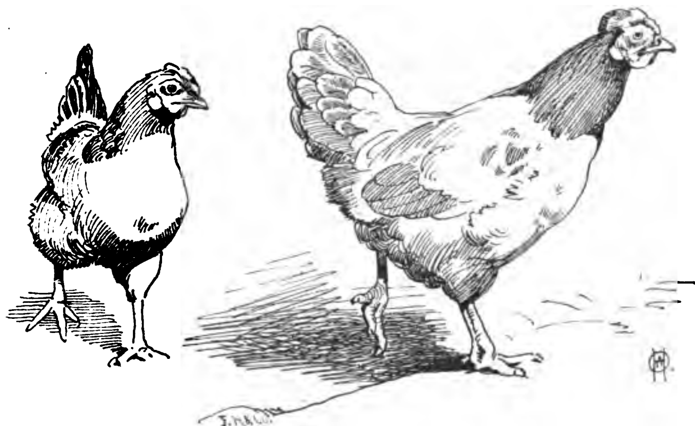
Et stygt Skjælmsstykke.

Den, som har Sind dertil, kan gjøre et stygt Skjælmsstykke med en Fjer, som er tagen af Hanens Hale. Lægger man nemlig en saadan Fjer paa Gulvet under en Pige, hvis Dyd man mistænker, og lader hende drikke et eller andet, medens hun staar paa Fjeren, da bærer hun sig med Skam at sige ad som

et lille Barn, der endnu ikke har lært Renlighed, — at sige hvis hun er skyldig. W.[2]

Som Middel mod Vorter anbefales det at skære en rød Hane i Kammen og dryppe det varme Blod paa Vorterne. H. S.

HØNEN.

At liden Aarsag kan have ubegribelig store Følger ser man deraf, at kommer en Høne til at drikke af en Æggeskal, vil et Skib forlise. T. [3] Her falder det svært at se Forbindelse mellem Aarsag og Virkning, som hvad overhovedet Høns have med Sejlads at bestille, da det dog er vitterligt, hvor angest de ere selv for Gadekjæret. At Hønen ellers er en vigtig Personlighed inden Hjemmets snevrere Grænser, Indbegrebet af Smaafornuftighed, Huslighed, Travlhed og Forsynlighed turde være velbekjendt, om end det kan hænde, at *kloge Høns gjøre og i Nælder,* og *at hvid Høne*

værper (lægger) *Vindæg.* Meget maa den have i sit Hoved, og derfor hedder det i Mellemslesvig om én, naar han falder i Tanker, at han falder i Hønedrømme. Fb. Naturligvis véd den godt at skatte sin egen Betydning, og fatter saare vel Meningen af Talemaaden »at være bedste Høne i Kurven«, men *dersom Hønen ikke kaglede, vidste heller ingen, hvad den havde gjort.* At der en og anden Gang er forekommet Exempler paa, at *nu vil Ægget lære Hønen,* kan ikke nedsætte den i vort Omdømme; det bærer blot Vidnesbyrd om Æggets uudviklede Standpunkt, saasom det i det højeste endnu kun rummer Spiren til »Kyllingeforstand.« Folketroen paastaar, at Hønsene ikke kunne tælle længer end til fem S. G. [2], og at man af den Grund altid skal lade fem Æg blive i deres Rede, da de saa ingen savne. Dermed siges ikke, at Hønsene just ere Dosmere, thi Dosmeren kan som bekjendt ikke tælle til fem, men selv om der virkelig dølger sig en ondskabsfuld Hentydning under dette Udsagn, bryder den gode Høne sig intet derom; den har vigtigere Ting i sit Hoved. Idelig maa den op og ned, saa det er ikke noget langt Spand af Tid, der udtrykkes ved Talemaaden: *fra Høns fløj op til de fløj ned.* og tidlig gaar den til Ro, hvad man har udtrykt i Talemaaden *at gaa til Sengs med Hønsene.* At den stundom kan være lidt for driftig og derfor ogsaa engang imellem faar over Næbbet, ser man af Ordsproget

Nærgangen Høne faar enten Knep eller Korn; men under alle Omstændigheder *lever Hønen saa vel af sit Skrab som Løven af sit Rov.*

I Oldtiden havde man den Sæd at trække Hovedpuden fra den døende for at lette ham den sidste Strid, og Sagaerne vide Exempel paa, at den døende selv har revet Puden bort under sit eget Hoved for at fremskynde Dødsøjeblikket. Folketroen oplyser om Aarsagen til denne Handling, naar det fra Falster hedder: Paa Hønsefjer er det ikke godt at dø; derfor maa man trække Hovedpuden fra den døende s. [2] *). Men forøvrigt ere Hønsefjer ganske uskadelige, naar man blot kaster bort de tre »Urofjer«, som Hønen har under hver Vinge. w. [2]

Naturligvis kan det aldrig være til Held for det lille Samfund, man benævner Familien, naar Konen vil spille Mandens Rolle; om hun gjør det aldrig saa godt, og det er aldrig saa nødvendigt, afsætter det dog sine uheldige Spor i Hjemmet paa mange Maader. Vi tør ikke paastaa, at der sigtes til dette, naar der paapeges det ulykkevarslende i Hønegal, men notere blot, at naar Hønen galer, vil det give Uvejr og Storm K, eller ogsaa, navnlig hvis samme Høne er sort, vil der dø et Menneske i Gaarden. At der i alle Tilfælde lides et

*) Af Overtro ligger den fattige heller paa Straasække hele sin Levetid end paa Hønsefjerspuder. J.

direkte økonomisk Tab ser man af den nordsjællandske Sentens: *Hver Gang en Høne galer, gaar der to Skilling fra Huset.* Dog der er Raad for alle Uraad; thi hvis man strax hugger Hovedet af Hønen, efter at den har galet, gjør det ikke noget. K. Saa vidste man i Forvejen, at den altfor ofte havde i Sinde at tilfredsstille hin maskuline Trang, maatte man unægtelig helst i Tide anvende dette radikale Middel, og skulde det oven i Kjøbet træffe saa heldigt, at Hønen er gulbenet, og man vil koge sig en Suppe paa den, da har man i samme Suppe et fortræffeligt Middel mod Gulsot. T. [3]

At Æg, lagt af en saa klog og nyttig Fugl som Hønen, ere gode for mange Ting, lader sig formode. Koldfeber fordrives ved at slaa Hul paa den ene Ende af et Hønseæg, og lade den syge spytte deri — stiltiende naturligvis — en Torsdag Morgen paa fastende Hjærte. Ægget sættes derpaa ud i et Træ for Fuglene; naar disse have fortæret Ægget, faa de Sygdommen. Man kan ogsaa bære sig ad paa en anden Maade: Et Hønnikeæg, det vil sige det første Æg, en ung Høne lægger, kommer man i Vin og lader det ligge deri tre Solemærker. Derpaa drikker den syge Vinen, og Ægget bæres, men af et Menneske, som ikke endnu har havt Koldfeber, stiltiende ud i et rindende Vand. Da vil Sygdommen efterhaanden forsvinde. K. Naar en Kone er i Barnsnød, tager man to Æg og lader dem koge; derpaa giver man Konen to Skefulde af det Vand,

Æggene ere kogte i, det vil da fremme Fødselen. Under disse Omstændigheder er sligt et Hønseæg altsaa virkelig at betragte som en uvurderlig Skat og kan nok friste adskillige til at tage det op, naar de finde et paa deres Vej; men hænder saadant, gjør man dog vel i først at spytte derpaa og slaa Kors over det; thi det kan være henlagt af Skarnsfolk for at paaføre den, som først rører ved det, en Sygdom. Skulde dette virkelig være Tilfældet, kan man godt faa det at vide bagefter, om man slaar Ægget itu; thi der vil da findes et sort Kors paa den indvendige Side af Skallen. K.

Ligesom den jomfruelige Uskyld ofte ser Spøgelser ved højlys Dag, saaledes besidder ogsaa det ovennævnte Hønnikeæg en mærkelig Evne til at gjøre dèn klarsynet over for Mørkets Magter, som uafvidende og skjult bærer det paa sig. Dog maa bemærkes, at Ægget skal være lagt en Torsdag.*) Alle de Hexe nemlig, som agte sig til Troms, skulle før Afrejsen til Kirke Skjærtorsdag. Det hændte engang, at en Karl fandt sligt Hønnikeæg, og medens han og Drengen gik til Kirke Skjærtorsdag, listede Karlen det i Drengens Lomme, uden at han mærkede det. Da de havde siddet lidt i Kirkestolen, gav Drengen sig til at le højt

*) Den Rolle Torsdagen spiller med Hensyn til at afsløre eller afkræfte Mørkets Magter, peger tilbage paa Tors Sejre over Turser og Trolde.

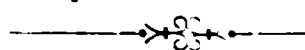
og hviskede til Karlen: »Nej nu har jeg dog aldrig set saa galt!« — »Hvad ser du da?« spurgte Karlen. — »Aa,« sagde Drengen, »kan du ikke se, der kommer »vor Mor« med en Flødebøtte paa Hovedet.« Nu vidste Karlen, at det ikke var uden Grund, at man beskyldte hans Madmoder for, at hun ved Hexekunster tilvendte sig andres Smør. K.

Af Kyllingesorger gives der mange i Verden, men flere vil man faa, dersom man tæller Kyllingerne under Hønen, før de ere helt udrugede, thi da faar man ingen Held med dem; ogsaa vil der snart komme Sorg over Huset, hvis en Høne faar mange sorte Kyllinger. K.

Hønen forstaar sig godt paa Vejret. Ser man saaledes Hønsene søge Læ for Regnen, bliver det snart bedre Vejr; men hvis de blive gaaende ude, bliver Regnen langvarig. K. Skrabe Hønsene faa vi Blæst. T. 3

Endnu er at mærke, at Dødsfald snart vil spørges, dersom man ser Hønsene slæbe med Straa, og skulde en Karl være saa uheldig at komme til at kjøre over en Høne, forestaar der ham sikkert en Ulykke. Værst er det dog, hvis Hønen er sort, thi da varsler det hans egen snarlige Død.

Suppe kogt paa en gammel Høne er blandt andet godt mod Hikke og Vansmægtighed. H. S.

HJORTEN.

Ligesom Hesten indtager den første Plads iblandt Husdyrene, saaledes er Hjorten det ypperste blandt de vilde Dyr i Skoven.

Dèr spiller inde de ædelig Dyr,
Man kalder dem Hjorte og Hinde.

Af denne Grund bærer ogsaa Herrød Jarls Datter Tilnavnet Borgarhjort eller Borghinden, thi hun overgik i Fagerhed alle andre Kvinder saa meget, som Hjorten overgaar andre Dyr.

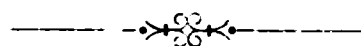
Hagbart sidder forklædt som Mø i Signelils Bur.

Alle da sad de stolte Jomfruer
og sømmed Guld over Knæ,
foruden Hagbart Kongèns Søn
han ridsed de Dyr paa Træ.

Han skrev Hjort, og han skrev Hinde
og saa den vilde Raa;
saa drev han den Dag til Ende,
den mørke Nat kom paa. G.

Ogsaa i Æventyret er Hjorten det stolte, kronede Dyr, der aldrig tildeles nogen uværdig Rolle. Folketroen véd næsten intet om den, den holder sig fjærnt fra Mennesket i de store Skoves Ensomhed, og man har den Mening om den, at den kan blive umaadelig gammel. Der fortælles saaledes, at der i Kristian den fjerdes Tid fangedes en Hjort, som bar en Guldkjæde om Halsen, og ved en Indskrift paa samme oplystes man om, at dens Bærer havde tilhørt Kong Frode. T. [1]

I Hjærtet af en Hjort skal der findes et Ben, som naar det udtages mellem begge vor Frues Dage (15. Aug. og 8. Septbr.) er et fortrinligt Lægemiddel. T. [3]

RÆVEN.

Mærkeligt nok har den nordiske Gudetro intet Brug havt for Ræven; ikke engang Loke har taget den i sin Tjeneste. Det er først Middelalderen, der er bleven opmærksom paa denne Ridder Rød iblandt Dyrene, har nedskrevet hans Bedrifter, bestemt hans Personlighed, og tegnet det skarpe og levende Billede af »Mikkel«, som har holdt sig klart og uforandret indtil vore Dage.

Æren for dette tilkommer Digtet Reineke Fos, Evropas ældste Fabel. Dets Spor kan forfølges tilbage til det syvende Aarhundrede; af Rod er det frankisk; paa Reformationstiden finde vi det gjengivet paa hollandsk, fransk og plattydsk, og fra sidstnævnte Sprog oversattes det paa dansk første Gang i Aaret 1555.

Løven, Dyrenes Konge, lader forkynde Fred over hele Verden og indbyder alle Dyr at komme til Hove. Der møder saa Ulv og Bjørn, Hund og Kat, Grævling og Hare og utallige andre Dyr og Fugle, kun Ræven udebliver. Dette er ikke uden Grund, thi højt lyder Klagerne over den; den har bragt Skam og Vanære over Ulven, stjaalet en Pølse fra Hunden, mishandlet Haren og myrdet Hønen, alt under de snedigste Paafund og ved de løgnagtigste Foregivender. Grævlingen optræder som dens Talsmand og søger at vække Sympathi for Ræven ved at fremstille den som Offer for Ulvens Slugenhed, der stadig lægger Beslag paa Rævens Kløgt og ikke er til at tilfredsstille. Der indflettes nu flere af de bekjendte Fortællinger om, hvorledes Ulven stedse kommer til kort overfor den snu Ræv. Denne indkaldes da til at møde for Løvens Domstol. Først sendes Bjørnen afsted, siden Hankatten. Men Ræven fører dem begge listelig i en Fælde, idet den udbytter sit nøje Kjendskab til hvers svage Side og lokker Bjørnen med Honning og Katten med Mus; endelig følger den Brokken til Løven og skrifter under Vejs sine Synder, betagen som den er af Frygt for Dommen. Den bekjender, at den har forbrudt sig mod alle Dyr, mest dog mod sin Frænde Ulven. Brokken lover den Naade, naar den vil forsværge sit onde Levned. Reineke lover alt, men da de kort efter kommer forbi et Kloster, og Mikkel faar Øje paa en

enlig Hane, farer han i et Spring løs paa den. Siden skammer Brokken ham dygtig ud, men Reineke undskylder sig med, at det skete i Tanker. Omsider naâ de til Løvens Gaard, Ræven dømmes til Døde og føres til Galgen, under Vejs pønser han paa at forhale Exekusionen: Kommer Tid, kommer Raad, tænker Reineke. Under Galgen beder han da ydmygelig om Lov til i alt Folkets Paahør at maatte skrifte sine svare Synder. Denne Bøn bevilges, og Ræven skrifter, ikke blot hvorledes han har myrdet Høns og Gæs, Lam og Geder, men ogsaà har sluttet Forbund med Ulven, hvorledes de har røvet og stjaalet i Fællig, og Ulven altid tog Broderparten, saa Ræven vilde være død af Sult, hvis han ikke havde haft en stor Skat i Baghaanden, flere Læs af Guld og Sølv. Da Ræven kommer til dette Punkt i sit Skriftemaal, befaler Løven den at træde ned paa Stigen, for at den bedre kan høre, hvad Skjælmen om denne Skat har at berette. Ræven anklager da sin egen Fader for Forræderi mod Løven, for i Anklagen at kunne faa indviklet sine Fjender, giver Løven Haab om Skatten og faar sluttelig Tilgivelse for alle sine Misgjerninger. Den agter sig efter dette paa Pilegrimsfærd, ret som en bodfærdig Synder, men dens hele Pilegrimsfærd bestaar i, at den snigmyrder den skikkelige Hare, og fører Vædderen i Ulykke. Den anklages nu paany og maa atter til Hove for at gjøre Rede for sig. Her

7

fortæller Abinden Historien om Lindormen, der frelses af Manden og siden til Løn vil sluge ham, og Reineke farer fort med Løgn og Træskhed over al Maade, indtil han omsider faar Hævn over sine Fjender og erholder ikke blot Kongens Tilgivelse, men ophøjes til Ære og Værdighed. Derpaa slutter Digtet med følgende Ord:

Hvis Verdens Gang du kjende vil,
kjøb denne Bog, da slaar det til.
Saaledes ender Reinkes Historie.
Gud hjælpe os til sin evige Glorie!

Middelalderens sædelige Synspunkt er tydelig udtrykt i denne Digtning, og det er karakteristisk nok. Ræven fremstilles som den argeste Forræder, Røver, Løgner og Hykler; ikke desto mindre kommer den sluttelig til Ære og Anseelse — ikke fordi Digteren med bitter Ironi og ædel Harme vil lære os, at saaledes er »Verdens Gang«, men just fordi det i Middelalderen er god Moral at lade den brutale Magt bukke under for den svagere Parts Rænker, fordi det er Digteren en Glæde, i disse Næverettens Tider, at lænkebinde den fysiske Styrke ved Aandens Kløgt. Derfor finder ogsaa Ordsproget det i sin Orden, at *Ræveskind fæstes ved, naar Ulveskind ej rækker til,* hvilket jo skal sige, at naar Magten ikke forslaar, maa man tage sin Tilflugt til List; derfor bukker Trolden, eller Kæmpen, eller Fanden — med andre Ord de

plumpe Naturkræfter, thi i Æventyret er Fanden at henføre under denne Kategori og egentlig ikke at betragte som Helvedes Fyrste efter bibelsk Tankegang — under for »den tapre Skrædder« eller en af hans mange Aandsfrænder. I øvrigt er det som oftest den enfoldige Gaas, Mikkel er paa Jagt efter, og det baade voldelig og listelig. Ordsproget vidner: *Naar Ræven præker for Gaasen, staar hendes Hals i Vove; naar Ræven slikker sin Fod, maa Bonden vogte sin Gaas; Ræven tager ogsaa talte Gæs.*

Efter Folketroen bliver den sin Rolle tro, saaledes naar det hedder, at Ræven ikke vover sig ud paa Isen efter St. Matthiæ Dag (24. Febr.) T. [3], thi som den ægte Kløgt er den forsigtig, og ligeledes, at naar den er slemt plaget af visse sorte Smaadyr, da tager den en Tot Mos i Munden og gaar baglængs ud i et dybt Vand; naar den da er kommen saa langt ud, at den kun har Hovedet oven over Vandet, have alle dens Plagedyr søgt Tilflugt i Mosset, som den nu lader falde, og som da flyder bort med Strømmen. K.

ULVEN.

Ulven var i gamle Dage vort Lands værste Rovdyr; hvilken frygtelig Svøbe den har været for Befolkningen, viser saavel Sagnene som Ordsprogene. Ogsaa Æventyrene bære Vidnesbyrd derom. Man har et S. G.[2] om en Ulv, der sluger syv Faar, et Føl, en Dreng, en Karl, en Pige, en Mand, en Kone, en Hund og en Kat Derefter kommer de to sidste op at slaas inde i Ulvens Bug; Kampen ender med, at der kradses Hul paa Bugen, og at den hele Familie kommer velbeholden ud igjen, hvorefter de i Forening overfalder og dræber Ulven. Overdrivelsen er tydelig nok, men Tankegangen, som vi gjenfinde i det bekjendte tyske om Rødhætte, er heller ikke til at tage Fejl af. Det er Ulvens umættelige Graadighed, som den skræmmede Indbildningskraft ikke kan male med noksom stærke Farver.

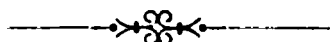
Hyggelig har man altsaa ikke været til Mode, naar Budskabet lød: *Der er Ulve* (ikke Ugler) *i Mosen;* thi *naar man ser Ørerne af Ulven, er han ikke langt*

borte. Som oftest er det Faaret og Lammet, Ulven øver sine Skarnsstreger imod, derfor hedder det: *Kjend Ulv Paternoster, den siger dog: Lam! Lam! Det er en ringe Aarsag, hvorfor Ulven æder Faaret. Ofte er Ulvesind under Faareskind. Man tager ikke Ulv og gjør Lam af. Gud bedre Faarene, naar Ulven er Dommer.* Rimeligvis lever Mindet om Fenrisulven endnu i det gamle Ord: *Den, som føder en Ulv, styrker sin Fjende.*

I gamle Dage var det et lykkeligt Varsel at møde en Ulv P., men da vare Ulvene ogsaa Odins Ledsagere; senere hen tyktes man mindre vel om Mødet, thi *man kan ikke tro Ulven paa Heden, eller Kræmmeren paa Eden.* At Ulven dog ikke har været saa modig som glubsk, tyder adskilligt paa. Sagnet beretter, at i gamle Dage, da Ulvene flokkevis opholdt sig i Jylland, og man gravede Faldgruber for dem med udsat Lokkemad, var der først en Ulv og siden en Kærling, der fik Lyst til den udsatte Gaas, og begge, en efter anden, dumpede da ned i en saadan Grav; men det siges, at da Folk om Morgenen kom til, sad Ulv og Kærling hver i sin Krog og gloede paa hinanden. S. G. [1] Og hun er ikke den første Kærling, der har kunnet sætte sig i Respekt hos denne Røver, thi ved Balders Ligfærd saâs Gygen komme ridende paa en Ulv med Hugorme til Tømme. At denne Gyge har været et Forbillede for senere Tiders Hexe er sikkert nok; at Kærlingen,

der faldt i Ulvegraven, har været en saadan og rimeligvis i lige Linje har nedstammet fra Gygen · lader sig tænke.

Hjærtet og Tarmene af en Ulv tørres og stødes til Pulver og lægges i en Æske; der voxer da i dette Pulver smaa Orme; disse Orme tillige med Pulveret blandet i Vin og drukket er godt mod Tarmvred. H. S.

HAREN.

Haren, dette stakkels sky og forfulgte Dyr, der intet andet Forsvarsvaaben har end sine hurtige Ben, og i hvis store, rædde Øjne man skal have ondt ved at finde noget djævelsk Udtryk, var ingenlunde saa uskyldig, som man kunde fristes til at tro, ja i sit Forhold til de overnaturlige onde Magter har den endog værre Rygte end Katten. Man har et Sagn om en Bjærgmand, der ofte lod sig se i Hareskikkelse, og ikke havde andre Husdyr end en Kat S. G.[1], men først og fornemmelig er det dog Hexene, der saa vel ved Dag som ved Nat liste sig om i denne Forklædning. Maaske kommer og deraf det jyske Ordsprog: *Gud*

bevare os fra Harer og Marer og røde Myrer og mandolme Tyrer. T. K. [3] I Nørre Felding var en Kone, som hed Ane Loftager, om hvem det fortaltes, at hun kunde omskabe sig til en Hare. Der var flere, som havde skudt paa denne Hare, men altid uden at ramme, og man lagde Mærke til, at den stedse tog Flugten efter Ane Loftagers Hus. Selv om man hidsede Hundene paa den, nyttede det intet; thi den vidste altid at smutte ind ad Hullet til Anes Hønsehus, og der maatte jo Forfølgelsen standse. T. K. [3] Ligeledes fortælles der fra Sjælland om en Hare, som var slem til at æde Kaalen i en Have. Man sendte Bud efter en dygtig Skytte, men intet Skud bed paa den, før Skytten, som til sidst anede Uraad, fandt paa at lade Bøssen med en Sølvskilling. Han skød; Haren gav et højt Hop henne i Kaalen, og i samme Stund stod der en gammel Kærling; Sølvskillingen havde ramt hende midt i Panden. Hun mægtede nu ikke mere at forgjøre sig og maatte som Skjændselsmærke bære Skillingen i Panden alle sine Dage. K.

Derfor er det naturligvis heller intet godt Tegn, dersom en Hare løber over Vejen foran Vognen, naar en Brud flytter til sit nye Hjem; Ægteparret vil da ikke komme til at leve godt sammen. Og er der ingen Brud paa Vognen, vil det alligevel gaa galt, enten at Vognen vil vælte eller andet Uheld indtræffe, inden den kommer til Vejende. K.

En frugtsommelig Kone maa ikke se en Hare ved Munden, thi da faar Barnet Hareskaar K., og skulde hun uforvarende komme til at gaa over et Hareleje, maa hun øjeblikkelig, for at forebygge Ulykke, gaa baglængs tre Gange over det samme Sted. T. K. [6]

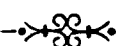
Efter bornholmsk Folketro bærer en Hex sig ad paa følgende Maade, naar hun vil omskabe sig til en Hare: Hun tager et gammelt Hoseskaft, sætter derunder tre Harvetænder som Ben, gaar ind i Hoseskaftet og løber nu som Hare omkring ved Nattetide og suger Mælk af Køernes Yver. Af denne Mælk laver hun Barasmør ɔ: Hexesmør. J. P. M. En lignende Folketro findes i Skaane; saadanne Harer kaldes der Mælkeharer.

Mælkeharen.

Der lever endnu i Slättåkra en Bonde, som da han engang gik paa Jagt, skød paa en Mælkehare i den Tro, at det var en almindelig Hare. Dyret faldt ved et Gærde, thi Troldtøj taaler ikke Krudt, men da Manden kom for at tage sit Jagtbytte, fandt han blot nogle Pinde og et blaat Strømpeskaft af den Farve, ældre Kvinder her i Skovbygden bruge, og tæt derved en Pyt Mælk. Da begreb han strax, hvad det var for en Hare, han havde spildt Krudt og Hagl paa. Somme Hexe gjøre Mælkeharer af Sølvskeer og Strømpeskafter. W. [1]

I Ny Husholdningskalender for 1662 haves følgende Notits: »Tag Rugbrød, Malt, Salt, Hvidløg og Svovl, bland det vel sammen, og giv Koen ind: saa skader hende ingen Mælkehare.

En ung Hare druknet i Eddike, brændt med Hud, Haar og alle Indvolde, stødt til Pulver og blandet med Honning til en Sirup er godt for Stensmerter. H. S.

ROTTER OG MUS.

Den Frygt, de fleste Mennesker nære for Rotter og Mus, har sikkert ikke blot sin Grund i disse Dyrs lyssky Væsen, snigende og uformodede Tilsynekomst, men ogsaa, om end ubevidst, i ældgamle overtroiske Forestillinger. Forbindelsen med de underjordiske fremlyser, som vi allerede have antydet, i den gamle Besværgelsesformular: *Mus, Mus, giv mig en Bentand for en Guldtand;* den fremgaar endvidere deraf, at man ikke maa nævne Rotter og Mus ved deres egentlige Navn mellem Jul og Kyndelmisse. De første skal man kalde »de langhalede«, de sidste »de smaa graa«. S. G.[2] Dernæst af, at naar Troldfolk skader Øllet, saa det ikke vil gjære, skal man tage en levende Mus, sætte den i en ny Potte eller Flaske, og grave denne ned i Arnen under Kjedlen; ved dette Offer formildes de

vrede Magter eller, som det nu til Dags hedder: »saa har det onde ingen Magt længer«. Endelig mærke man sig ogsaa Ordsproget: *Den som ikke vil føde Kat, føder værre Væt.* Ordet Væt, som her betegner Rotter og Mus, viser noksom, at man underlagde Betydningen af onde Magter.

Navns Nævnelse, som vi i det ovenstaaende gjentagne Gange have berørt, tillægges stedse en egen Tryllekraft enten af heldbringende eller uheldsvanger Beskaffenhed. Alle hemmelige Besværgelser skulle saaledes foretages i Navnet Faderens, Sønnens og den Helligaands eller i den ondes Navn. Nævner man en Søvngænger ved Navn, vaagner han og falder (Fortryllelsen hæves). Børn maa man ikke nævne ved deres paatænkte Navn, før de ere døbt. Hvis St. Lavrentius kan nævne Troldens Navn, er han løst fra Løftet om at give ham Sol og Maane og begge sine Øjne. Naar et Menneske taler i Vildelse eller rides af »Maren«, skal man nævne ham højt ved Navn, da viger det onde. K. Da Ribold bortfører Guldborg G. og indhentes af Guldborgs Fader med alle hendes Brødre og Frænder, beder han før Striden begynder, at hun ikke vil nævne ham ved Navn, i hvad der end sker.

»I hvem du end ser falde,
du maa ikke paa mig kalde.

End det, du ser mig bløde,
du nævne mig ikke til Døde.«

Ribold vejer dem nu alle, en efter anden; men da Guldborgs Fader er falden, og hendes yngste Broder, som er ene tilbage, ogsaa er ved at bukke under i Kampen, kan Guldborg ikke tie længer:

»Ribold, Ribold, du stille dit Sværd!
min gamle Fader var bedre værd.

Ribold, Ribold, du stille dit Kiv!
du give min yngste Broder Liv.«

Ret som Ribold nævnet vaar,
da fik han sit Banesaar.

Det var hendes yngste Broders Sværd,
det kom Hr. Ribolds Hjærte nær. G.

Især var Rotten frygtet, og man tillagde den stor Kløgt, hvorom endnu vidner den Talemaade, naar man har overlistet en snild Person: »Der fangede jeg en gammel Rotte«.*) Den store Mængde, disse Dyr optraadte i, Vanskeligheden af at udrydde dem, deres frygtelige Ødelæggelser, deres Vandringer og den derved pludselige Opdukken paa og Forsvinden fra et Sted, blev tilskreven overnaturlige Aarsager. Derfor maatte der ogsaa »Læsning« til, naar man skulde mod-

*) »Far skal have sandt at vide hos Børn og gamle Folk; de andre er langt klogere end Rotterne«, sagde en gammel Kone til Præsten. H. I. Side 55.

virke dem til nogen Nytte. Heldigvis var der Rottejægere, som kjendte slige hemmelige Besværgelsesformularer. Saaledes fortæller »den gamle Husmand fra Rersø« K., som i sin Ungdom havde tjent paa en Herregaard, hvor de plagedes forfærdeligt af Rotter, at Herremanden sendte Bud til en klog Mand, der havde Ord for at kunne mane Utøjet bort; men denne Mand forlangte tyve Daler for sin Umage. Det syntes Herremanden var en ublu Betaling og bandte og svor paa, at om de saa fik saa mange Rotter paa Gaarden, at de ikke kunde spytte for dem, gik han aldrig ind paa dét, og dermed gik den kloge Mand fornærmet bort. Men fra den Dag af blev det saa ulideligt med Rotterne, at i hvor meget end Herremanden krympede sig, maatte han paa ny have Bud efter Rottejægeren; denne kom og sagde da til Husets Folk, at de kunde gaa ud til den store Mergelgrav, hvis de vilde se, hvor Rotterne blev af, thi der havde han givet dem Ordre til at søge hen. Og Folkene saâ nu et vidunderligt Tog af Rotter komme strygende fra Gaarden og ned til Mergelgraven; dèr styrtede de i og druknede, allersidst en gammel, tyk, graahaaret Rotte, Stammemoderen til alle de andre (smlg. »Rottefængeren fra Hameln«). Fra den Tid var der ikke en Rotte mer paa Gaarden. Samme Husmand kjendte iøvrigt selv til Kunsten, men vovede ikke at øve den, thi dersom han døde inden syv Uger fra den Dag af, han havde fordrevet Rotterne,

hørte han Fanden til, idet man nemlig maa have den ondes Bistand til dette Kunststykke og som Vederlag forskrive sig til ham i syv Uger.

Paa lignende mystisk Maade have de troldkyndige Finner i Norge forstaaet at fordrive Ulvene. I Ryfylke vare disse Dyr en forfærdelig Plage for Beboerne; men 1777 — »det Aar, man skrev de tre Syvtal«, kom en Fin til Sandejd og tilbød Bønderne at skille dem ganske af med Ulvene, om de vilde give ham noget derfor. Da Manden ikke var ubillig i sine Fordringer, gik man ind paa hans Forslag, og Ulvene forsvandt ganske rigtig fra Egnen. Man spurgte ham, hvor længe man kunde være vis paa, at være dem kvit, og dertil svarede han, at en god Mandsalder vilde der altid gaa; men naar syv og halvfjerdsindstyve Aar vare forløbne, kunde det nok hænde, at de vilde komme igjen. Besynderligt nok viste sig virkelig i Aaret 1854 pludselig en Mængde Ulve i Ryfylke til stor Skade og Skræk for Almuen, som i Mands Minde ikke havde vidst af dem at sige. I Røldals Kirke hang, eller hænger maaske endnu, en Sølvtavle med Aarstallet 1777 og en Indskrift, der oplyste, at Hjelmelands Menighed skjænkede Røldals Kirke Tavlen som et Taknemmelighedsoffer, fordi Præstegjældet i dette Aar var befriet for Ulvene. D. [1]

Men da Rotter og Mus, som ogsaa adskilligt andet Utøj ere Redskaber for overnaturlige Væsener, kan man ikke uden videre betragte dem som ansvarsfri, og Følgen deraf er, at de kunne lovformelig opsiges, ja at der ligefrem er bleven ført Proces imod dem. Efter skaansk Folketro skal saaledes Væggetøj opsiges Larsdag (10. Aug.) af Husbonden selv, og naar Foraarsarbejdet er endt et Sted, skal samme Steds Ejer tage Aaget af Oxerne og med det slaa tre Slag paa Forstuedøren,

hvor efter han skal spørge: Hvor skal Rotter og Mus være i Aar? Husmoderen maa da passe at staa indenfor, saa hun kan nævne Navnet paa en eller anden, som de unde denne Indkvartering. W. 2 I Viborg blev der i sin Tid ført lovformelig Proces imod Rotter og Mus, hvorefter de forsvandt fra Byen; paa Als blev der den 26. August 1711 afsagt en Dom imod Rotter og Mus paa Øen, og endnu i 1805—6 bleve Rotter og Mus paa Lyø indstævnede for Holstenshus' Birketing. T.

For Rotter og Mus skal det være et godt Middel at skrive over hvert Vindue, Dør, Laage og Lem, kort sagt over hver Ud- og Indgang i Huset, det Ord Medardus, som er Navnet paa den 8. Juni; men det skal ske stiltiende og ved Solens Opgang. »Det blev gjort i Nedre-Hagenstrup Mølle, mens jeg var der, men hjalp ikke. Jeg mener, at der ikke har været skrevet over alle Indgange.« T. K. 6

Kirkeflytning.

Paa Kongsgaarden Tomarp i Skaane boede i gamle Dage en Herremand og hans Frue; de vare begge af højst forskjelligt Sind. Herremanden var from og brav, men hvad Fruen angaar, da vidste alle, at hun kunde mer end sit Fadervor. En Søndag Morgen, da det var »bøst« Vejr, klagede Herremanden over den lange Vej de havde til Kirken i Kvidinge; did skulde han, men

tyktes, det var besværligt. Da sagde hans Frue: »Du behøver ikke at gaa til Kirken; den kan komme til dig. Saa meget kan jeg vel.«

»Det vil jeg se, før jeg tror det,« sagde Manden.

Fruen gjorde da sine Kunster, og inden man vidste et Ord af det, kom der fire Mus — for Herremandens Øjne at se, men det følger af sig selv, at det var helt andre Væsener — trækkende med Kvidinge Kirke, og satte den lige midt for Herremandens Vinduer, saa han blot behøvede at gaa tværs over sin Gaardsplads. Da Gudstjenesten var til Ende — naturligvis var ogsaa Præsten og Menigheden der — trak de fire Mus atter bort med Kirken, og satte den paa sit gamle Sted, men hvordan det nu var, saa kom den til at staa lidt paa Skraa; det gjør den endnu, siger Folk. W. [1]

Over hele Jylland finde vi den Folketro udbredt, at naar Mennesket sover, kan Sjælen i Skikkelse af en (hyppigst hvid) Mus løbe ud af den sovendes Mund, og hvad Musen da paa sin Vandring oplever, former sig som Drøm for den sovende. S. G. [3] Denne Tro har sin Rod i Oldtiden og sit Forbillede i Odins Vandringer i allehaande Dyreskikkelser. Ynglingesaga siger, at Odin forstod at skifte Aasyn og Skikkelse, Farve og Udseende, kunde forvandle Ham og Skikkelse. Kroppen laa da som sovende eller død, medens han som Fugl,

Dyr, Fisk eller Orm fôr til fjærne Lande i eget eller andres Ærende. Da Kong Guntram træt af Kampen sover ind med sit Hoved i Tjenerens Skjød, ser Tjeneren en Slange løbe ud af sin Herres Mund hen imod en Bæk der i Nærheden. Da den ikke kunde komme over, lagde Tjeneren sit Sværd over Vandet, Dyret løber over og forsvinder paa hin Side i et Bjærg. Noget efter vender det paa samme Maade tilbage til den sovende, og denne fortæller, da han vaagnede, hvorlunde han i Drømme gik over en Jærnbro og kom ind i et Bjærg fuldt af Guld. P. Som senere Sagn have vi nøjagtig den samme Fortælling, kun at Dyret her er en Mus S. G. 3, hvad ogsaa er Tilfældet i følgende Variant.

Sjælevandring.

To Karle gik og slog Græs paa en Eng. Da de havde spist Mellemmad, lagde de sig til at sove. Den ene faldt strax i Søvn, men den anden laa vaagen. Da saâ han, at der løb en Mus ud af den andens Mund. Det undrede han sig meget over; han ruskede i den sovende og vilde have ham op, men han laa som død. Nu bliver han alvorlig forskrækket, løber i en Hast ned til Aaen, henter Vand og overskyller hans Ansigt med. I det samme kommer Musen tilbage og smutter atter ind i Munden paa Karlen. Denne vaagner og fortæller, at han havde havt en forunderlig Drøm,

hvori det forekom ham, at han var ved at drukne; han havde været i saa meget Vand. T. K. [3]

Et andet Sagn lyder saaledes:

En fattig Kone sad ved sin Mands Sygeseng; han var lige falden i Søvn, saa hun haabede, det nu vilde blive bedre med ham. Da saâ hun, at en Mus løb ud af Mandens Mund, og for at den ikke skulde løbe ind igjen, tog hun og bredte sit Forklæde over hans Hoved. Kort efter kom Musen; den løb pibende frem og tilbage, men omsider fik Konen dog dreven den bort. Da hun nu skulde se sig til, var Manden død; thi det var Sjælen, som i Dyreskikkelse havde søgt bort fra Legemet og var bleven hindret i at finde sin gamle Bolig. K.

Oppe paa Island lever ligeledes endnu Forestillingen om Sjælens Vandring, men her ser man den forlade Legemet i Skikkelse af en blaalig Dunst. A.

Nærbeslægtet med Troen paa Sjælens Legemliggjørelse og i Middelalderen tabende sig i denne Tro, er Oldtidens Forestillinger om Fylgjen (den medfølgende). Under Kampen i Lejregaard skrider frem tæt foran Rolf en stor og stærk Bjørn, der med sine Klør dræber flere Mænd end fem af Rolfs Kæmper, og som Pileskud og Sværdehug ikke bider paa. Imidlertid savner Hjalte blandt Kæmperne sin Ven Bjarke, og da

han styrter ind i Kongsgaarden for at søge ham op, ser han ham sidde i dyb Søvn. Hjalte vækker ham; med et Suk ruster Bjarke sig til at gjøre Følgeskab; men fra det Øjeblik forsvinder Bjørnen, thi det var Bjarkes Fylgje, der havde kæmpet saa vældigt, og nu den er borte, faar Skuld Overhaand ved sine Koglerier. Fylgjen tænkes altsaa her som en Dyreskikkelse, i hvilken Menneskets hele sjælelige og legemlige Kraft er mangfoldiggjort og har naaet sin højeste Udvikling. Hyppigt tænkes Fylgjen som et Væsen, der følger Mennesket beskyttende eller fordærvende, men som oftest i en Dyreskikkelse, der stemmer overens med Menneskets Karakter og ligesom legemlig aabenbarer hans inderste Væsen. Den endnu almindelige Skik at følge sine Gjæster til Døren, stammer fra Fylgjetroen; man vil derved give Fylgjen Lejlighed til at komme med sin Herre, hvis den hændelsesvis skulde være bleven tilbage, da han i dens Fraværelse er udsat for Ulykke og Fristelse. F. Fra denne Tro stammer ogsaa adskillig senere Varselstro. Naar en Dør pludselig springer op, siger man, at det er Varsel for en; naar Gløderne falder ud paa Gulvet, idet man aabner Kakkelovnslugen, betyder det, at der kommer fremmede; naar der paa uforklarlig Maade lyder en Banken paa Døren — tre stærke Slag — eller paa Vinduet: det er Fylgjen, der gaar forud for at melde sin Herres Besøg, hans Længsel efter at komme, eller hans nær forestaaende

Død. Fylgjen kan ogsaa vise sig som en tro Afbildning af sin Herre, vi ere da ved Begrebet Dobbeltgænger.

Ønsker man at vide, hvilket Dyr man har til Fylgje, skal man under visse Ceremonier vikle en Tollekniv ind i et Tørklæde, som man holder i Vejret, medens man regner op alle de Dyr, man kjender. Saa snart man da nævner sin Fylgje, falder Kniven ud af Tørklædet. F.

Denne Folketro, til hvilken vi finde Kilden i Norge, har ogsaa levet her i Danmark. Den hele Fremgangsmaade — endog med tilknyttet Anekdote — er udførlig beskrevet af Rebslagermester H. Kaster i Faaborg (født 28/12 1738), som har efterladt sig adskillige haandskrevne Hæfter, der endnu ere i Slægtens Eje, og hvoraf nedenstaaende er et Uddrag.

Om hvorledes man skal lære at kjende Navnet paa sit Varedyr.

For at blive underrettet om at ethvert Menneske for sin Person og hvilket af Dyrene i Naturen det er tillagt til Følge eller saakaldet Varedyr, da vil jeg her neden saa nøje som muligt opgive det, lige som jeg selv med Beundring nøjagtig betragtet og prøvet det.

I Aaret 1796 Søndagen den 5te i Trinitatis var jeg til Stede i et Selskab her i Faaborg. I Selskabet var en Frøken Williott. Hun vilde bevise det, som hun sagde: at Mennesket havde her i Livet sin Skytsengel eller Varedyr med sig. Til en Stadfæstelse paa, at det og var udgrundet, blev gjort Prøve paa og ved enhver især af de tilstedeværende. Hun forsikrede tillige, at det Menneske, som ved gjorte Prøve engang har faaet det at vide, faar det ikke oftere, og

om det end skulde ske, var det falsk og uefterretteligt. Enhver erindrer sig nøje, hvad Dyr det først bekommer, som dette egentlig skal være det rette. Maaden, paa hvilken man skal faa det at vide, er denne, og som nøjagtig maa iagttages.

Paa et Bord udbreder man et Tørklæde; man lægger det dobbelt saaledes, som Fruentimret bruger et Halsklæde i en Trekant. Begge Spidserne vendes fra og Bugtet vender ind til den, som gjør Prøven. Nu tager man en liden udslagen Foldekniv, lægger i Midten i Bugtet af Tørklædet, folder derpaa med 2 Fingre over Kniven, lader saa enhver føle og se, at Kniven er deri; nu lægger man saaledes Tørklædet paa Bordet og ruller det op til Ender eller Spidserne, det enhver tilstedeværende nøje betragter.

Derpaa spørger man den Person, som vil vide, hvilket Varedyr ham i Naturen er tillagt 1) hvad er hans eller hendes fulde Døbenavn, 2) nævner Personen selv et Dyr, hvad han selv lyster. Nu tager den, som gjør Prøven, med fulde højre Haand midt over Tørklædet og Kniven, stikker det om til højre Side bag Ryggen og siger i det samme dens Navn, som Prøven gjøres for (det maa være dens fulde Døbenavn). Derpaa griber man med den venstre Haand tillige om Tørklædet med fulde Haand og fører Tørklædet om til venstre Side og forved sig. Saaledes forholder man sig 3de Gange. I det man siger Navnet, siger man det Dyr tillige, som Personen selv vælger; det maa have hvad Navn, som nævnes kan paa Jorden, i Havet eller i Luften. Man forholder sig hermed i alle Maader, som naar jeg f. Ex. siger her, lige som det bør at sige lydelig, idet man fører Tørklædet omkring sig: »Har Hans Johan en Hest til Varedyr?« Saaledes forholder man sig, som sagt er, 3de Gange. Naar det er sket, lægger man Tørklædet af Haanden ned paa Bordet, lader de tilstedeværende tilse nøje, hvad som passerer. Nu tager man med to Fingre i de 2de Snipper af Tørklædet, rækker dem sædelig i Vejret, hvorved Tørklædet rulles op paa Bordet. Har man gættet paa det rette Dyr, skal man med Forundring se, at Kniven ligger udenfor Bugtet af Tørklædet og falder ned paa Bordet, i manglende Fald bliver Kniven, som man lagde den inden i Bugtet liggende, hvilket

er et Bevis for, at man ikke har gættet paa det rette Dyr. Vil man endelig have at vide, hvilket Dyr det er, maa man saaledes gjøre Forsøg derpaa, saa ofte man fejler, indtil at Kniven paa den før ommeldte Maade falder af sig selv paa Bordet.

I Selskabet, hvor dette blev foretaget, var tillige et Par Ægtefolk. Man gjorde Prøven mange Gange for Konen, men altid forgjæves; man blev nu led ved at øve eller sætte Prøve derpaa oftere. Nu falder Manden i Tanke og siger: »Lad os sætte Prøve derpaa med en Loppe!« Konen vil absolut ikke, at det skulde ske. Selskabet forestillede hende, at det var jo lige meget, i Fald det saa var, at Loppen var hendes Vare- eller Følgedyr. Hun lod sig overtale, skjønt ugjærne, og med en Slags Emfindtlighed tillod hun det. Man gjorde Prøven og se! det hænder sig meget rigtig, at Loppen var den rette: Kniven falder paa Bordet. Alle tilstedeværende falder herover i Latter, Madamen, som sidder paa Siden af sin Mand, blev blas og vred i Huen, siger til Manden: »Dette har jeg dig at takke for.« — »Nu, det er vel, det faldt mig ind, som jeg ofte har erfaret, at dette Dyr følger dig bestandig, endog i Sengen; jeg har ofte desværre min Plage af dette Dyr, og nu maa jeg beklage, som jeg erfarer, vil det aldrig forlade dig.« Herover blev Madamen i Stedet for hvid rød i Hovedet, og som en liden Kjendelse for Mandens Forslag og Følgeskabet i Henseende til Loppen, lettede hun sin Haand, som faldt saa trykkende paa Mandens Ansigt, at han blev rød paa den ene Side af Hovedet, ligesom hun var paa dem begge.

Fra Troen paa Fylgjen stammer rimeligvis ogsaa den ældgamle Skik at give Børn Dyrenavne. Ansete Dyrenavne vare Bjørn, Ulv, Hjort, Ravn o. s. v. Sikkerlig staar ogsaa med Fylgjetroen i Forbindelse den Skik at afbilde et eller andet saadant Dyr paa Skjoldet,

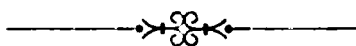
hvilket senere gav Anledning til de faste Skjoldmærker og adelige Slægtsnavne.

Ordsproget lærer os at kjende Musen som det frygtsomme og sky, men tillige gridske og paatrængende, altid rastløse og hurtige Dyr og sammenstiller den hyppigt med dens Arvefjende Katten. *Musen er gjærne, naar hun maa, i fattig Kones Pose,* og *den Mus, som har smagt Osten, kommer nok igjen.* Endvidere lærer man, at *naar Katten er ude, spiller Musen paa Bænken.* Paa ingen anvendes med større Ret Talemaaden *at jage én i et Musehul,* og *ofte finder Musen Hul, om end Stuen er fuld af Katte.* Vi minde endnu om Ordsproget: *Mus vil have Madro, alligevel det er med Rædsel,* om den bekjendte Strofe af Folkevisen: *Saa mange Mus de bide en Kat* G., Talemaaden *at have saa travlt som Mus i Barselseng* og sluttelig *Musen véd meget, men Katten véd mere,* med Hentydning til det Tjenesteforhold de begge staa i til de overnaturlige Magter i Mørkets Rige.

Dersom en frugtsommelig Kvinde spiser af Mad, som en Mus har gnavet paa, da vil Barnet faa Saar bag Ørene eller paa andre skjulte Steder af sin Krop. Saadanne Saar kaldes »Musegnav« og kan alene læges ved, at man fanger en levende Mus, skærer den til Blods og stryger Saarene med dette Blod. Nær i Slægt med Rotter og Mus er Væselen, et stygt Dyr, som man aldrig skal forfølge, thi slaar man efter en eneste,

kommer de frem i Hundredvis, og enten kan de da »blæse« paa en selv eller paa Kreaturerne. Virkningen deraf er, at man svulmer op enten i Hovedet eller over hele Kroppen. Det bedste Middel mod denne Fortræd er Røgelse af Væselskind, Flyverøn*) og Ellebark. At røge med Væselskind er ogsaa et godt Middel mod onde Jorddunster, som volde mangehaande Sygdomme. W. [1]

*) Undertiden finder man i Toppen af tophuggede Pile og Popler eller paa Straatage smaa Rønnebærtræer, der ere spirede op af Frø, som Fuglene have ført did. Saadanne Træer kaldes »Flyverøn« og spillede en vigtig Rolle i Overtroens vildsomme Skov.

HØGEN.

Vi have allerede nævnet Høgen som et af Ridderens Atributer. *Det er* derfor *ikke hver Mand, som bærer Høg paa Haand.* Den stiler højt, og *det er ondt at lokke Høg med tomme Hænder;* men det glemmes alligevel ikke, at *Høg flyver aldrig saa højt i Luften, den søger jo sit Rov paa Jorden.* Vi anføre her den mærkelige Vise, der skildrer det menige Folks Sorg over Kristian den andens Uddrivelse, hvor Kongen indføres under Billedet af »den gamle Ørn« og Adelen under Billede af Høgen. S. Grundtvig kalder denne Vise vor ældste politiske Vise.

Alle smaa Fugle i Skoven ere,
de give paa Høgen stor Klage,
han river af dem baade Fjer og Dun,
han vil dem af Skoven jage.

Fuglene flyve nu sammen i Egetop og lægge Raad op om at vælge sig en Konge, der kan fri dem fra

F.H.&CO.

Høgens Tyranni, og det er da Kragen, den efter Folketroen klogeste af alle Fugle, der foreslaar, at de skal kejse Ørnen. Dette Raad vinder Bifald, og Ørnen slaar ned »den stolte Høg alt med sin skarpe Klo,« saa

Derved glædtes de andre smaa Fugle
og sjunge hver med sin Stemme;
i Lunden var Fryd og Fuglesang,
alt dèr, som Ørnen var hjemme.

Men nu sankes de Høgehære, og Ørnen maa rømme Lunden med sine smaa Unger. Tilstanden bliver da værre end nogensinde, hvad der gribende er skildret i de følgende Vers:

Nu sidder Høgen i Egetop
og breder ud med sin Vinge,
de andre smaa Fugle, i Skoven ere,
han monne saa jammerlig tvinge.

Nu sidder Kragen paa bare Kvist
og svælter over sin Klo,
Uglen sig skjuler i Elletrunte,
jeg venter, hun haver Uro.

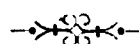
Viben hun løber i Agerren
alt med sin høje Top,
Høgen han kommer der flyvende frem,
han tager og æder hende op.

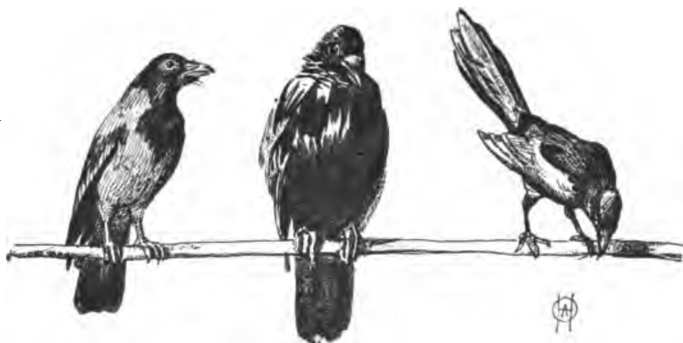
Nu sidde alle de andre smaa Fugle,
de tie saa kvær som Sten,
de have nu mist deres dejlige Sang,
naar Gud vil, fange de den igjen.

Nu er der Sorrig udi Lunde,
som før var Fuglesang,
de fattig' smaa Fugle, dennem ynkes mig,
for Tiden dennem gjøres saa lang.

Hunden ligger under Bordet og sover,
og Ræven i Gaasesti;
naar Herre Gud vil, da vaagner han (Hunden) op,
sine fattige Gæs at fri.

Katten han ligger i Gaarden syg,
og hver Mand vil hannem hade,
Musen raader selv i fattig Kones Pose,
han gjør hende fuld stor Skade.

RAVN, KRAGE OG SKADE.

Ravnen var Odins Fugl. Under Ravnebanneret gik Nordboerne i Strid. Da Floke Vilgerdsøn drager ud paa Opdagelsesrejser bloter han først til tre Ravne, som han derpaa tager med sig for at finde Vej. Han styrer ad Island til; den første Ravn, han udsender, flyver over Bagstavnen og vender ikke tilbage, den anden kredser nogen Tid i Luften, men vender tilbage, da den ikke sporer Land; den tredje flyver forud og vender ikke tilbage; da skjønner Floke, at der er Land forude. — Naar Ravnen satte sig paa Skibsstavnen, vidste man, at Kamp forestod. Kom Ravnen flyvende, naar Høvdingen blotede for Sejr, var det et lykkeligt Varsel. Mindet derom bevaredes endnu ned i Middelalderen, som vi se af Valdemar den stores Historie, naar det

der fortælles, at Hellig Hertug Knud Natten før Slaget paa Grate Hede aabenbarer sig i Drømme for Sønnen og varsler ham, at der hvor han den næste Morgen ser Ravnene flyve tættest, skal han fylke sin Hær. H. P. Som en Følge af at Ravnen saaledes i Oldtiden var den højt ansete Fugl, der endog fløj ud og ind i Valhal og havde Sæde paa Odins Skuldre, blev den i den katholske Middelalder den fordømte Fugl, der havde hjemme i Helvede. I Legendevisen »Møen paa Baalet« G. bliver liden Kirsten brændt uskyldig, men da hun er død paa Baalet, kommer der to hvide Duer flyvende og fører hendes Sjæl til Himmerig.

Der fløj to Duer fra Himlen ned,
der de fløj op, da var de tre —

medens det hedder om hendes ugudelige Anklager, Hr. Iver, der havde voldet hendes Død

Og der kom flyvend' to Ravne sort',
de førte Hr. Iver til Helvedes Port.

Da derfor Drengen i Æventyret »Sundhedstræet« S. G. 2, har vist Ravnen en Tjeneste, lønner denne ham senere ved at hente ham de tre ældste Brande i Helvede, og ved samme Lejlighed faar man at vide, at den er »Satans Apostel«. Dens sorte Farve, dens stygge Skrig, dens Forkjærlighed for Galgebakker og lignende Steder forklarer yderligere denne Folketro. Ordsproget véd

ikke alt det onde, den skal sige om Ravnen: *Ravnen stjæler frit, men Duen maa tolde. Saa higer gjerrig efter Gods som Ravn efter Bytte. Den ene Ravn hugger ikke Øjet ud paa den anden,* og Haan føjes til, naar det hedder: *Ravn er fager, naar Raage ej er hos* (er den grimmeste blandt de grimme), og *Ravnen synes altid, at hendes Unger er de hvideste.*

Hos enhver Ravn skal man kunne finde en hvid Fjer under den højre Vinge. Skyder man en Ravn for at faa denne Fjer, skal man gribe den skudte Fugl, inden den falder til Jorden, ellers rykker den selv den hvide Fjer ud, for at Skytten ikke skal faa Gavn af den. Den hvide Fjer har nemlig den Egenskab, at den, som holder den i Munden, bliver usynlig — ganske samme Egenskab som den berømte hvide Pind, om hvilken man har Talemaaden: »at skyde en hvid Pind efter.« Andre sige, at naar Ravnen bliver hundrede Aar gammel, faar den en hvid Fjer i Halen; napper man den og spiser den, bliver man alvidende. Atter hedder det: Naar man koger et nylagt Ravneæg og bærer det varmt til Reden igjen, uden at Ravnen mærker det, da ruger den derpaa, indtil den mærker, at det intet frugter. Tager man saa Ægget, vil deri have dannet sig en Sten, som har den Evne at gjøre den, som bærer den hos sig, usynlig. B. G. Ravnen bygger altid sin Rede paa et fugtigt Sted, for at der kan voxe en Svamp op i Reden, af hvilken Ungerne kunne næres.

Mange mene, at Ravnens Unger fødes hvide, derfor vil Forældrene ikke kjendes ved dem (smlg. Udtrykket Ravnemoder), men Vorherre lader Maddiker voxe i deres Rede. W. [2]

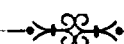
Ikke synderligt bedre er Kragens Rygte. Ogsaa den er udskudt og foragtet, hvorfor det og hedder: *Krage søger Mage*, og *Kragen er ej des hvidere, at hun tit tor sig.* Men den er alligevel højt anset for sin Klogskab; det er naturligvis derfor, at *Kragen er ræd for Slumpeskytten*, og at *Kragen véd nok, hvad So hun vil ride paa*, ligesom ogsaa: *Det skal vel hylles, som Kragen ikke skal se.* Fiskene véd ikke, hvor »Slottet sønden for Sol og østen for Maane« ligger, Fuglene véd det heller ikke, ikke engang de gamle Krager. Den hører ligesom Ravnen til Ulykkesfuglene. Sætter den sig paa et Sygehjem, varsler den Død; at skyde en Krage volder Ulykke; naar Kragerne vende Jordens Grønsvær, bryder der Krig ud. T. [3] Det er ogsaa af Hensyn til Kragen, at man skal brænde det afklippede Haar, thi »faar hun fat i Haaret, helmer hun ikke, før hun faar Hovedet med.« K. Mærkeligt nok er det i Bøhmen Kragerne, som bringe de smaa Børn. A. W.

Skaden er den sladderagtige og paatrængende Fugl. *Æd* derfor *ikke Skadeæg, at du kan tie.* Den vil gjærne gjøre sig bemærket, hvorfor den idelig vipper med sin brogede Hale, og *Skaden flyver* heller *aldrig*

saa langt, at jo Halen følger med. Sætter en Skade sig paa Huset, kan man vente Besøg og det fra den Kant, hvorhen den vender Halen. At Skaderne ellers ere noget i Slægt med Ravne og Krager kan man vide af, at de Skjærtorsdag ere i Troms Kirke med Hexene; nogle sige endog, at Hexene ride paa dem K.; af den Grund findes der ingen Skader Skjærtorsdag Aften.*) De forberede sig allerede Aftenen forud til Rejsen, hvorfor denne Aften ogsaa spotvis er kaldet St. Skadeaften.

Ligesom Kragen tør man paa ingen Maade skyde en Skade eller forstyrre dens Rede. For hver Skade, man dræber, vil der dø et Kreatur i Gaarden, og borttager man Æg fra dens Rede, vil der ufejlbarlig times én noget ondt. Og ligesom Kragen hører ogsaa den til de klogeste Fugle. Derfor tager den aldrig Kyllinger i den Gaard, hvor den har Rede, og det fortaltes i Nordsjælland for vist, at da Koleraen i Sommeren 1873 var i Helsingborg, havde alle Skader, Alliker og Krager forladt Byen, hvad man ansaâ for et overmaade ondt Varsel. K.

*) Naar Skaderne i Fældetiden ere syge og af den Grund holde sig borte fra Gaardene, sædvanlig henimod Høst, hedder det i Sverig, at de ere hos »Goffar« (Thor, Goas Fader) i Blaakullen, som kjører sit Hø hjem med dem. Derfor ere de saa nøgne paa Halsen, fordi Aaget har gnavet dem. Afz. 10

UGLEN.

Til samme Taterslægt hører Uglen, den eneste, der prostituerede sig og drak sig fuld ved det berømte Gilde hos »den gamle Ørn«. Sætter den sig paa Husets Tag og tuder, vil der snart hænde en Ulykke T. 3; sætter den sig paa Skorstenen og tuder, skal der dø et Menneske i Huset. K. Ligeledes, naar man hører den tude ved Kirken; men ellers varsler Ugleskrig også ondt Vejr, hvorimod det er Tegn til godt Vejr, naar den siger Tivit. T. 3

Som allerede anført, vil den skaanske Folketro dog ikke erkjende Rigtigheden af dette sidste. Naar den sidder paa Husets Tag og skriger Tivit, lyder det for Skaaningerne, som »To hvidt! To hvidt!« og de tyde derfor Skriget som en Varselsrøst om, at der snart kan ventes Lig i Huset. W. [2] Ligeledes i Tyskland, hvor man tyder deres Kivit som »Komm mit!« A. W.

Talemaaden »han er som overset af en Ugle« om én, der ter sig vild og uregerlig, tyder paa, at man har tillagt Uglens Blik en trolddomsagtig Virkning.

Overalt maa Uglen døje meget af de andre Dyr og Fugle, der haane og forfølge den. Dyrene ville ikke regne den blandt deres Lige, fordi den har Fugleskikkelse, og Fuglene ville heller ikke vide af den at sige, fordi den har Kattehoved (at være »uglesét«). Med dens Kløgt er det lidet bevendt, og alle Vegne maa den holde Lyset; »Visdomsuglen« er en fremmed Art; den har aldrig havt hjemme i Norden.

Ræven og Uglen.

Det hændte engang, at Ræven mødte Uglen. »Hvor skal du hen?« spurgte Uglen. »Ud at hente mig nogen Davre«, svarede Ræven. »Tag ikke mine Unger«, bad Uglen. »Vidste jeg bare, hvordan de ser ud i »Synamentet«, saa skulde jeg skaane dem«, lovede Ræven. »De er de skjønneste, som findes paa hele

Jorden«, mente Uglen. »For Sikkerheds Skyld skal jeg tage de ledeste, jeg ser«, sagde Ræven. Og dette sagde han ikke af Falskhed, thi man kan ogsaa gjøre et Skarn Uret, og derfor skal han ikke have Skyld for, at han med Forsæt tog Ugleungerne; han tog dem, fordi de var de hæsligste og grimmeste, han kunde hitte. W.

Skogagasten.

I Sætersdalen i Norge findes en Ugleart, som af Bønderne kaldes Skogagasten (Skovspøgelset). Den holdes for at være Gjenfærdet af et Menneske, som i levende Live har forurettet sine Naboer ved at flytte Skjelstene, og som nu ved Nattetid maa flytte dem tilbage igjen. Snart lyder dens Skrig som den glades Latter; det er, naar det lykkes Gjenfærdet at løfte Stenen; snart lyder det klagende; det er, naar Stenen falder fra den. At skyde Skogagasten er en Forbrydelse, som vil drage slemme Følger efter sig. F.

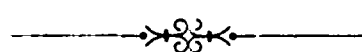
Med Hensyn til Uglens Oprindelse haves følgende Sagn fra Skaane:

Hvorledes Uglen blev til.

Der var en Gang en Kvinde, som var saa forfærdelig gjerrig, at hun ikke undte sine Tjenestefolk Føden.

Da Vorherre erfor dette, gik han i Skikkelse af en fattig Brændehugger til hende og tilbød at save en Favn Brænde, om hun vilde give ham et Brød derfor. Dette gik hun ind paa, thi Brændehuggeren omtalte ikke, hvor stort eller lidet Brødet skulde være. Medens Vorherre stod og savede, begyndte Konen at bage, men hvert Brød hun slog op til ham blev under Bagningen meget for stort efter hendes Mening, saa hun stadig maatte gjøre Brødene mindre og mindre. Til sidst havde hun ikke mere Dejg; hun skrabede da Dejgtruget og tænkte, han kunde faa Skrabekagen. Men ogsaa denne bulnede ud og blev for stor til ham. Saa skrabede hun Dejgen af sine Arme, og da det lidet Brød, hun deraf fik formet, led af samme Fejl som de andre, skrabede hun Dejgen af sine Negle og gjorde deraf et Brød til Brændehuggeren. Men just i denne Smule Dejg havde Vorherre lagt sin Velsignelse, saa ogsaa det blev til et lille net Brød. For stort var det dog alligevel, tyktes den gjerrige Kone; hun skar det derfor midt over og bød Vorherre Halvdelen. Da sagde han: »Efterdi du ikke under den, som har hugget dit Brænde et helt Brød, skal du selv blive forvandlet til en Fugl, som indtil den yderste Dag skal flyve omkring og raabe: »Kløv Ved! kløv Ved!« Dette gjør ogsaa Uglen; men den blues nu over sin fordums Gjerrighed og flyver af den Grund ud alene ved Nattetid. W. [2]

GJØGEN.

I Visen om Ribold og Guldborg lover Ribold, at om Guldborg vil elske ham, da skal han føre hende til et langt fejrere Land, og dermed maa vel menes Elskovs Vidunderland.

»Jeg skal føre dig til det Land,
som dig kommer aldrig Sorg paa Hand.

Jeg skal føre dig paa den Ø,
som du skal leve og aldrig dø.

Dèr gror ikke andet Græs end Løg,
der synger ikke anden Fugl end Gjøg.

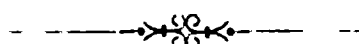
Der rinder ikke andet Vand end Vin;
tro paa min Tale, allerkjæreste min!« G.

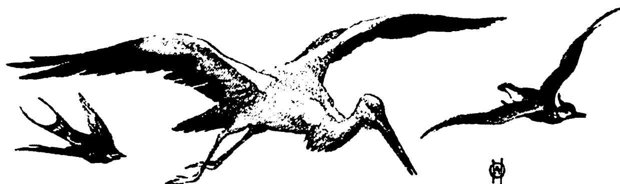
Gjøgen er saaledes Elskovs Fugl. Derfor raadføre ogsaa Pigerne sig med den, naar de ville vide Besked om, hvorlænge de endnu skulle gaa ugifte, og naar det efter Folketroen hedder, at Gjøgen det følgende Aar bliver Høg (Jylland), eller at den efter St. Hansdag bliver Spurvehøg (Øerne), da ligger maaske deri en Antydning af, at det Forhold, som begyndte i Kjærlighed mangen Gang om kortere eller længere Tid vendes til Had og Bidskhed. Den skaanske Folketro tilføjer, at naar Gjøgen efter at have set den første Høstak forvandler sig til en Høg, saa vender den sig og griber den lille Fugl, som altid flyver efter den. W. 1

Alle Fugle ere ikke Høge, men somme Gjøge.

Naar Gjøgen kukker paa den nøgne Gren, falder mangen Jomfru det Aar.

Naar Gjøgen kun lader høre et enkelt Kuk, er det mod Tørke; kukker den vedholdende og stærktlydende er det mod Regn. T. K. 6

SVALE, STORK OG VIBE.

Svalen og Storken ere hellige Fugle, og det bringer Huset Lykke, naar de bygge Rede der. De have begge engang været Mennesker, ja Storken er det endnu hver Vinter i et Land »langt borte«.*) En Karl, der var i »Kongens Tjeneste«, kom engang til dette Land og blev meget forundret over at blive hilset og tiltalt af en Mand, som spurgte, om han ikke kjendte ham. Karlen svarede nej, og Manden meddelte ham da, at han havde boet mangen god Sommer paa hans

*) Den Tro, at Storkene ere forvandlede Mennesker, er meget udbredt, saaledes i Tydskland, Holland, ja selv i Arabien og Marokko. A. W.

Faders Tag. Nu forstod Karlen, at det var »Storkelandet«, han var kommen til. K.

I Skaane siges det, at Storken har ingen Tunge, og det kommer af, at den før Syndfloden var Præst og da misbrugte Guds Ord. W.[1] Men naar han knebrer med Næbbet, da beder han. W.[2]

Om Svalen véd man, at det er en Sypige, som af en eller anden Grund, der nu er glemt, er bleven saaledes omskabt. Der er ogsaa i Svalens Legemsbygning adskilligt, som endnu tyder paa dens fordums Skikkelse: Det spidse Næb var Synaalen, Brystet Sypuden og Halen Saxen.

Det giver derfor Sygdom og Fortræd at skyde enten Stork eller Svale. Men vil man blive afholdt af alle Mennesker, skal man tage Hjærtet af en Svale, støbe det ind i hvidt Jomfruvox og bære det hos sig.

Flyve Svalerne lavt, vil det snart give Regn eller Blæst; naar Storkene slaas, varsler det Krig. Ser man første Gang i Aaret Storken flyvende, vil man komme til at rejse eller, hvis man er Tyende, til at skifte Tjeneste; flytte Storkene deres Rede fra et Hus hen paa et andet, vil det første snart brænde eller blæse om. K. Naar en Svale flyver ind i Stuen, forkynder den Bryllup. T.[3]

Ogsaa Viben har engang været Menneske, der siges en meget betroet Herskabspige, som stjal en

Guldsax, men nægtede det og derfor nu flyver om, skjælder alle andre for Tyve og føder Børn i Moradser T. *). Almindelig bekjendt er Legenden om de tre Fugle: Storken, Svalen og Viben, der fløj over den korsfæstede, og af hvilke Viben skreg: »Pin ham! pin ham!« medens Storken bad: »Styrk ham! styrk ham!« og Svalen: »Husval ham! husval ham!« Derfor er også Viben en forbandet Fugl, og Ordsproget siger: *Der skal skarp Salt til et Vibeæg* (smlgn. *skarp Lud til skurvede Hoveder*). Et andet Ordsprog om Viben er anvendt i Folkevisen om Marsk Stig:

Viben vil værge for hver den Sted,
som udi Marken mon staa;
kunde hun end værge den lidel Tue,
der hun skulde bygge paa! G.

Intet udtrykker maaske mere levende end dette Vers, hvor ringe Folkemeningen om Erik Glipping var, at man ikke ligner Kongen ved Ørn eller Falk, ikke engang ved Høg, men ved den uselige, vildsomt flagrende, den forbandede og lavtbyggende Vibe.

Man klækker ikke Ørneunger af Vibeæg.

---

*) Efter svensk Folketro var hun endog i Tjeneste hos Jomfru Marie og stjal da hendes Sølvsax, hvilket hun nægtede og derfor til Straf blev omskabt til en Vibe. Afz. [3]

Spiser en frugtsommelig Kvinde Vibeæg, bliver Barnet fregnet; men ellers er det et godt Middel mod Fregner at tage det første Vibeæg, man finder om Foraaret, og stryge Ansigtet dermed saa haardt, at Ægget knuses, og Hviden og Blommen smøres ud over Fregnerne. W.[1]

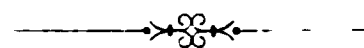

SPURVEN.

Spurven er den ringe Fugl i Modsætning til Tranen. I en af Kong Didrikviserne forvandler Kongens Moder sig til en Trane og flyver højt imod Sky G.; i Æventyret forvandles den onde Terne til en stor Spurv. S. G.[1] *Derfor er det ikke for Spurv at komme i Tranedans,* og *derfor kan man ikke plukke Tranefjer af Spurvevinge,* men *Spurv i Haanden er bedre end Trane paa Taget.*

En Levning af gamle Offerskikke er det ogsaa at efterlade et Neg paa Marken (Salling), man siger »til Fuglene«, men mener de underjordiske. K.

FISKENE.

Havet, som ombølger den hele Jord, det umaadelige, det vejløse, det uudgrundelige, der kan ligge stum og stille som Slangen i Dvale og kan rejse sig i fraadende Vælde, truende Jordelivet med Undergang, fandt i Oldtiden sit Udtryk i Midgaardsormen. Havet var en Mark, hvor Indbildningskraften frit kunde tumle sig; hvilke groteske Former kunde ikke Livet antage inde i de utilgængelige Klippehuler mellem Kysternes øde Skjær, i de bundløse Dybder, fra hvilke sælsomt formede Alger strække deres læderagtige Arme op! Ligesom derfor Fuglene, der flyve pilsnart hen over Landene, vide Besked om saare meget, saaledes ogsaa Fiskene. Luft og Vand ere i Følge ældgamle Forestillinger nær

beslægtede og have i visse Maader udgjort det oprindelige Kaos. F. M.[1].

Fugle og Fiske ere derfor de ældste, de erfarneste blandt alle Dyr, hvormed ogsaa kan sammenholdes den bibelske Fremstilling, at de først skabte Dyr ere »Fiskene i Havet og Fuglene under Himlen.« *Hvor Menneskevid slipper, begynder Fiskenes.* Man kjender Intet til den Opfattelse, at Fiskene ere dumme, ufølsomme; Talemaaden: dum som en Torsk, og Skjældsordet Flynder maa være af en nyere Oprindelse. Da Elverpigen synger sin bedaarende Sang, hedder det:

Den liden smaa Fisk i den salte Flod,
han stilledes alt med sin Finne,
og de vildene Dyr, i Skoven vare,
de glemte deres Spring at springe. G.

Ligesom Fiskenes Tonesans her sættes uden for al Tvivl*), saaledes dvæler en anden Vise ved Fiskenes

*) Det Herredømme Sangen og Musiken udøver, og som altid er af dragende Art, tænkes udstrakt ikke blot til Dyrene, men ogsaa til den livløse Natur, ganske paa samme Maade som i Sagnet om Orfeus. I »Harpens Kraft« G. tager Vilmund Harpen i Hænde og slaar den saa stærkt, at han slog Løv af Lindetræ, Bark af Birke, Lig af Mulde og sin Brud af Troldens Arm. I Æventyret »Hyrdefløjten« B.[1] giver Kærlingen Drengen en Fløjte; naar han blæser i den, flokkes Faarene omkring ham, om de aldrig ere saa vidt spredte. Den samme Tanke vil man gjenfinde ogsaa i det norske Æventyr »Gjæte Kongens Harer«. A. M.

muntre Leg og Samfundslivet i Bølgerne. Et Vers af »Den forladte«, Vise fra Vendsyssel, lyder saaledes:

> Og nu er jeg som en liden Smaafisk,
> der ligger paa Havsens Bunde,
> naar alle smaa Fiske gaar sammen i Leg,
> da ligger mit Hjærte bundet. S. G.[3]

Da Bølgerne i det ovenanførte Æventyr »Sundhedstræet« har kastet en stor Gjedde op paa Land, og Drengen medynksfuld kaster den i Vandet igjen, stikker Fisken sin Flab op og siger: »Tak skal du have! Er du i Nød, og jeg kan hjælpe dig, saa kald paa mig, og jeg skal komme!« Og Gjedden glemte ikke sit Løfte.

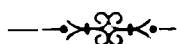
Kongespejlet nævner et Havuhyre Havgufen, der er mere lig et Land end et Dyr og aldeles ikke kan maales med Alenmaal; men ellers er Hvalen Udtryk for det store og mægtige, naar Talen er om at søge Billedet fra Havets Dyreformer. I Modsætning til den er Silden den ringe og uanseelige Skabning, som og hver Mand véd, at dén ikke skattes højt, som ikke er *en sur Sild værd.* Alligevel skal man ikke foragte de smaa; naar de optræde i Flok ere de stærke, og *samlet Sild stygger* (skræmmer) *ofte stor Hval.* Ogsaa kan det smaa engang voxe sig frem til Betydning. *Ingen Fisk er saa liden, at den jo kan blive Hval engang.* Men Hvalen var en Sjældenhed: *Der kommer ikke Hval hvert Aar til Lande.*

Mellem Sjælen (Svømmeblæren) i en Sild og Koldfeberen bestaar et eget mystisk Forhold. Spiser man Sildesjælen, faar man Feber; men kaster man den op til Bjælken, i det man siger: »Alle Sjæle skal til Himmerig!« faar man ikke Feberen det Aar. Spiser man Sjælen af en Sild og tænker samtidig paa et Menneske, vil man altid siden komme til at tænke paa det samme Menneske, naar man spiser Sild. K.

Aalen er »Mikkel« iblandt Fiskene, Sindbilledet paa aandelig Smidighed og Evne til at sno sig. *Søb Soddet af,* hedder det, *saa kan du gaa tørskoet til Aalen.* Soddet, Suppen, maa vel her forstaas om Havet. Kan du søbe Havet ud, da, og først da kan du tørskoet, det er: med Lethed fange Aalen. At Molboerne derfor komme til kort overfor en saa behændig Fisk, kan man nok begribe.

Vil man give en Dranker Lede for Brændevin, skal man tage en levende Aal og lade den løbe sig ihjel i en Flaske Brændevin, af hvilken man giver Drankeren en Snaps; men selv maa han ikke vide noget derom. K.

Det er en gammel Talemaade: *Han er saa fed som en Hornfisk paa Næbbet,* og en gammel Tro, at naar man hænger Hovedet af en Hornfisk op i Skorstenen, slaar Lynet ikke ned i Skorstenspiben. K.

TUDSEN.

Vi have ovenfor nævnet den Frygt, mange Mennesker nære for Rotter og Mus; denne Følelse gjenfinde vi i forstærket Grad overfor de fleste krybende Dyr; Troen paa, at Tudserne kunne blæse Edder, at Snogens Braad er giftig, at man faar bulne Fingre, om man rører ved Firben og de store laadne Larver, der i daglig Tale benævnes »Fandens Faar«, holder sig haardnakket hos Almuen. Er det en naturlig Modbydelighed for disse Dyr, der har bevirket denne Tro og gjort dem til de udkaarne Redskaber for Trolde, underjordiske og allehaande Djævelskab, eller er det denne Tro, udsprungen af urgamle, nu glemte Forestillinger, der har gjort dem frygtede og ilde sete? Noget af hvert maaske. Men har man i den existerende Skabning søgt en levende synlig Form for Mørkets Aander, laa det unægtelig nær at fæste Tanken paa disse krybende, lyssky Væsener, der, naar

de lade sig se, altid synes som skudt op af Jordens Skjød, og som ved Menneskers Nærmelse lige saa sporløst atter forsvinde deri gjennem skjulte Huller, — samtidig med, at de ved deres bløde, halvt udflydende Former, deres skjællede, vortede eller slimede Hud ere saa afvigende fra de Dyr, der staa Mennesket nærmere. Og er Indbildningskraften først sat i Bevægelse i denne bestemte Retning, er det ganske naturligt, at det, som oprindelig blot stødte Skjønhedssansen eller vakte Forestillingen om det afvigende, det forfejlede, det, om man vil, misdannede, forbindes med de overnaturlige Mørkets Magter og skaber Rædsel, Afsky og Uhygge. Man formaar ikke at forlige Modsætningen mellem Skruptudsens store, kloge Øjne og dens hæslige Ydre, Tanken om, at man her har et højere Væsen for sig, ligger da nær, enten et Menneske, der ved fjendtlige Magters Koglerier er bleven saaledes fornedret, eller en Mørkets Aand, med hvis hele djævelske og grufulde Natur denne Skikkelse synes i saa god Overensstemmelse. N. M. Petersen tror at turde udlede Tudsens Navn af Tursenavnet, og anser saaledes Forbindelsen mellem Mørkets Rige og Jordens Kryb for ældgammel. Da »Kjøge Huskors« grasserede, viste den onde sig i Skikkelse blandt andet af en forfærdelig Skrubtudse paa Hanefødder T. [2], og fra Vendsyssel har man et Sagn om en Tudse som Skattevogter. S. G. [3] Efter Folketroen er en Tudse med en gul Stribe ned ad Ryggen enten en Hex eller en Trold

K., og naturligvis faar man ikke Held med sit Ærende, dersom en Tudse kryber over Vejen foran én. T.[3]

Guderne havde Valget mellem to Veje, ad hvilke de kunde gjøre Jætterne uskadelige: enten fælde dem eller slutte Forbund med dem; det er den sidste Vej, der vælges, naar Odin slutter Fostbroderskab med Loke, eller naar Njord ægter Skade. Mindet om ad denne Vej at omdanne og forædle de hæslige, frastødende Naturskikkelser finde vi udtrykt i Æventyret »Hjorteprinsen« S. G.[3] hvor Skrubtudsen, den omskabte Kongesøn, faar sin Menneskeskikkelse igjen ved at Pigen overvinder sin Modbydelighed for det grimme Dyr og gaar først til Bords og siden til Sengs med det; noget lignende sker i Folkevisen »Mø i Ormeham«. G.

Det var sig Hr. Jennus,
han bukker over Sadelbue,
saa minded (kyssede) han den liden Orm,
hun blev til saa høvsk en Jomfrue.

Den nøje Forbindelse mellem de overnaturlige Væsener og Krybet kommer ogsaa frem under den Form, at det sidste nævnes som Føde for det første. I en af Didrikviserne hedder det om Kæmpen Isung Konge:

Han haver den i Følge med sig,
som bider med Ulvetand,
han vil intet andet æde
end Kjød af kristen Mand.

Hver Dag, der østen dages,
da fersker han sin Mund
med Orme og Padder og anden Ukrud,
for han er kommen af Helvedes Grund.

Ligeledes fortælles der om en Trold, der havde med sig til Huse en Sæk fuld af Tudser, som han stegte ved Ildstedet saaledes, at han én for én trak dem op af Sækken ved et Ben og holdt dem med Fingrene ind over Ilden, hvorpaa han aad dem. S. G.[3]

Naar de skaanske Hexe Skjærtorsdag Nat ride til Blaakullen for at gjøre den onde Rede for, hvad ondt de i Aarets Løb have bedrevet, slutter han Sammenkomsten med en Fest, ved hvilken han efter at have danset med dem alle, beværter dem med et Maaltid. For Hexenes Øjne ser det ud som de kosteligste Retter; men en af Hexene havde en Gang taget et lille Barn med sig, og det vilde intet nyde, thi det saâ grandt, at Maaltidet bestod udelukkende af Orme, Maddiker, Øgler og sorte Padder. W.[1]

Vil en Karl holde en Pige efter sig, skal han tage en Tudse og grave den ned i Jorden. Naar Tudsen er raadnet, tager han Benraden op, som skal ligne en Kniv og en Gaffel. Rører han ved Pigens Forklæde med Kniven, fatter hun Elskov til ham; rører han hende derefter med Gaffelen, hæves Fortryllelsen. T. K.[6]

I en »liden Traktat« af 1642 hedder det:

»Naar Tudser komme i Stalden, da die de Køerne, og Yverne svulme deraf meget op og bulne og give

siden ingen Mælk, men Blod. Smør Yveret med Smør, saa forgaar det.

Eller tag Tjære i et Skaar og sæt i Kostalden, saa fly Tudserne bort. Eller dyp en saltet Sild i Tjære og stød den ned i Halsen.«

Det hænder stundom at en stor Skrubtudse vil ind i Huset; man maa da ikke dræbe den, thi det er ikke godt at vide, hvem det er. Det kan være en Hex, men det kan ogsaa være noget andet; bedst er det i al Skikkelighed at søge at faa den bort. Sætter den sig foran Fødderne paa én, gjør man vel i at tage et Par Halmstraa, om man ikke tilfældigvis skulde have Hørstilke, og lægge dem i Kors paa Tudsens Ryg. Har den ondt i Sinde, saa beskærmer Korset Menneskene for al Fortræd, men er Tudsen selv en stakkels fortryllet Skabning, kan Korset medvirke til dens Befrielse. W. 1

Troldfolket i Uglerup.

I Uglerup boede en velhavende Mand ved Navn Niels Hansen. Den Rigdom, han havde, sagdes han at have fra Troldfolket. En Dag, da hans Kone var paa Hovarbejde og rev Hø, hændte det nemlig, at hun fik en stor, tyk Skrubtudse ind mellem Rivetænderne, men hun skød den læmpeligt ud, idet hun sagde: »Du trænger nok til en Haandsrækning, din Stakkel!« Nogen Tid efter kom en af Troldfolkene til hende om Natten

og bad hende følge med ned i Højen. Der laa en Troldkvinde til Sengs, og over hendes Hoved hang en hæslig Orm ned. Konen blev meget angest for Ormen, men da sagde Troldkvinden til hende: »Lige saa ræd, som du blev nu for denne Orm, lige saa ræd var jeg, da jeg sad i din Rive. Men du var god imod mig, og derfor vil jeg nu give dig et godt Raad. Naar du drager herfra, vil min Mand byde dig en Del Guld, men kaster du ikke denne Kniv bag dig, idet du gaar ud, saa er det ikke andet end Kul, naar du kommer hjem. Og naar min Mand lader dig sidde op og rider herfra med dig, saa pas paa, at du lader dig glide af Hesten, naar I komme over et Uføre, ellers ser du aldrig dit Hjem igjen.«

Konen fulgte nøje denne Anvisning og naaede lykkeligt hjem med de store Skatte, Trolden gav hende. R.

I Følge jysk Folketro er Tudsen skabt af Djævelen, medens han endnu var i Himlen og hjalp Vorherre med Skabelsen. Da han fremstillede sit Værk for Herren, sagde han: »Der kan du se min Lærke! Flyv højt i Luften!« — »Nej, kryb sagte paa Jorden!« sagde Vorherre. Derfor ere Tudserne saa sagte gangende. T. K.[4]

Fruens Skriftemaal.

To gudelige Brødre ginge om Landene at prædike Guds Ord. En Tid kom de til et stort Slot, paa hvilket boede en mægtig Frue. Hun begjærede da at skrifte for den ældste af Brødrene, som havde besynderlig Magt til at afløse mange Pavesager, — thi han er fremmed, tænkte hun, og kommer sagtens ikke hid oftere. Saa skriftede hun da, og for hver Synd, hun bekjendte, saâ Broderen en Tudse springe ud af hendes Mund og hoppe ud af Kirken. Omsider vilde hun til at bekjende en stor Synd, og Ordet var i Munden, dog holdt hun det inde og tav det. Da saâ samme Broder en grum Drage i hendes Mund, men Dragen drog sig ind i hendes Hals igjen. Saa komme og alle Padderne tilbage og sprunge ind efter hannem. Der de vare gangne derfra og komne noget paa Vej, fortalte den unge Broder til den anden det Syn, han saâ. Dette forundrede hannem storligen, thi gik han strax tilbage igjen og vilde lært samme Frue gode Raad herimod; men der han kom til Slottet, var hun død. C. P. 1 *)

---

*) I Æventyret »Den lille hvide Kjæp« møder Steddatteren en gammel Kone, som beder om lidt af hendes Mad. Steddatteren svarer, at hun fik ikke Mad til at kaste for Tiggere. Da løfter den gamle sin Haand imod Pigen og siger: »Fordi du ikke vil dele af din Overflødighed med mig, skal du blive saa grim, saa

Mærkeligt er det at se, hvor virksom Indbildningskraften i det hele taget har været overfor disse Dyr, saa man endog har tænkt sig dem i Forhold til Sakramentet og fremstillet de forfærdelige Følger af Vanhelligelsen. Man har saaledes et Æventyr om en Prinsesse, der er bleven spedalsk, og ingen véd Raad eller Redning for hende, indtil det aabenbares, at da hun sidst var til Alters, tabte hun Brødet, og der var da en Skrubtudse, som snappede det og krøb ind under Alteret med det. Den sad der endnu med Brødet i Munden S. G.[1], thi sluge det højhellige kunde den naturligvis ikke; hvad dette Mørkets Dyr havde troet skulde blive til Velsignelse for dèt som for Menneskene, havde kun tryllebundet det, saa Tudsen maatte sidde værgeløs og oppebie Øjeblikket, man kom for at hævne Helligbrøden og slaa den ihjel.

Hvis man har en Frø med paa et Kornlæs, vælter man, inden man kommer hjem. S. G.[2] Mod Fregner er det godt at vaske sig med den første »Frøslevr« (Frøslim, Frøleg) man finder om Foraaret. K. Mod svedige Hænder er det et godt Middel at holde en Frø i sin Haand, til den er død. T.[3]

Der er Forskjel paa Fisk, sagde Bonden, han kjørte om med Tudser.

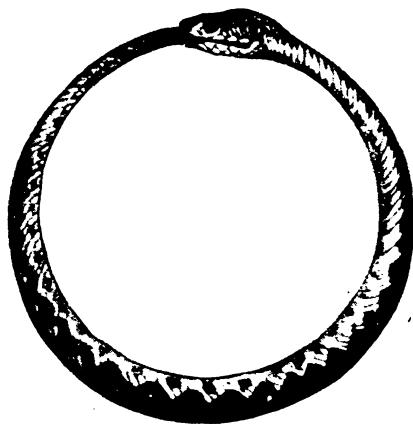
ingen skal finde din Lige, og fordi du talte mig saa haanligt til, skal der hver Gang, du aabner din Mund, hoppe Frøer og Tudser ud af den.« B.[2]

Det er ikke for Padder at komme i Storkerede.

Skulde Storkens Hellighed noget skyldes, at den saa ivrigt udrydder Skrubtudser, Padder, Snoge og lignende Kryb?

Padden hopper i Pølen, sad hun end paa Guldstol.
Mangen én mener at fange Fisk og faar kun Frøer.
At ræppe som Padder i et Gadekjær. At puste sig op som en Frø.

HUGORMEN.

Naar den onde viser sig i Skikkelse af en Snog s. G. saa har man ikke nødig at tye til Bibelens Slange for at finde Tydningen. Snogen er den Grundform, over hvilken Indbildningskraften har dannet de overnaturlige »Orme«, der kunne blæse Edder og Forgift favnelangt, og som har fundet sit mest afskrækkende Udtryk i Lindormen, der senere skal omtales. Forestillingen er ægte nordisk og tillige ældgammel. Endnu er Hugormen, vor eneste Giftslange, Gjenstand for megen overtroisk Frygt, og Folketroen véd meget at fortælle om den. Det er saaledes saare farligt at dræbe en

Hugorm, thi man vil da altid siden blive forfulgt af disse Dyr og møde dem paa sin Vej, over alt hvor man færdes. Men er man saa uheldig at blive bidt af denne Orm, »hugormeslaaet«, som det hedder, da maa der ogsaa Læsning til for at modvirke Edderen. Efter en »Cyprianus« anføres følgende Formular K.:

Her kom Hjorten gangende frem,
han hælder med Takken sin.
»Hvorfor hælder du med Takken din?«
»Ja jeg maa vel hælde med Takken min,
thi en Hugorm haver slagen mig.«
»Ja haver en Hugorm slagen dig,
da skal det ikke skade dig.
Det skal ikke falde paa Stok eller Sten,
men udi død Mands Ben,
som ligger under Mulde.
Det skal forsvinde
som Dugg udi Dale,
som Kul udi Ovnen.«

I Navn G. F., G. S., G. H. Amen. Fader vor etc.

Hugormen er god til at værne en Bøsse mod Hexeri. Det véd man ikke blot fra St. St. Blichers Novelle »Røverstuen«, men ogsaa fra den skaanske Folketro, der byder at knytte to Strømpebaand sammen og lægge dem i en Ring uden om Ormen. Man kan da jage den ind i Bøssepiben, thi over Ringen kan den ikke skride. W. 2.

I det nordlige Fyn kaldes Hugormen »Huggenagen«. Da dette Dyr ikke findes her, har man end mere æventyrlige Forestillinger om den. Det hedder, at Huggenagen kan løbe stærkere end en Hest, thi den tager Halen i Munden og løber som et Hjul hen ad Vejsporet. K. Denne Folketro finde vi yderligere udviklet i Skaane. Der lægge Snoge — hedder det — sig ofte midt paa Vejen i den Hensigt, at om nogen kommer kjørende, de da kunne se deres Snit til at springe gjennem alle fire Vognhjul. Lykkes dette bliver Snogen en »Hjulorm«, d. v. s. den kan bide sig i Halen og rulle sig frem som et Hjul, og da kan intet Menneske undfly den. W.[2].

Man véd meget at fortælle om Hugormekongen. Dette Dyr, som undertiden vil kunne træffes i et helt Knippe af Hugorme, er hvid eller spraglet af Farve. Nogle vide at berette, at den har en stor Manke, andre, at den har en rød Ring om Halsen og Guldkrone paa Hovedet. Den er meget vanskelig at fange, men sker det, og man koger Suppe paa den, da er de første Skefulde, som nydes af denne Suppe, istand til at gjøre »synsk« S. G.[3] *), saa man endog kan se ti Alen ned i Jorden K., og bærer man Skindet af en Hugormekonge

*) I denne Folketro har man øjensynlig en Gjenganger af Fortællingen om Sigurd Faavnersbane. Smlgn. ogsaa Fortællingen om Erik og Roller. S.

paa sig, kan man fange alle andre Orme, uden at de gjøre én nogen Skade.

Foruden Hugorme lever Troen paa nogle store, giftige Snoge, der kaldes *Hæslinger*, og som stundom lade sig se i Skovene, hvor de krybe op i Hasselbuske De beskrives at være af en Arms Tykkelse, 2—3 Alen lange og med en Manke af opstaaende Børster paa Ryggen.

Efter tyrolsk Folketro kan den, som bærer en »Hasselorm« gjøre sig usynlig, hæve Skatte og høre Urterne tale. A. W.

Naar Køerne »kaste« Kalve, skal man nedgrave en levende Hugorm i en ny Potte eller Flaske under Stalddøren, og mislykkes Brændevinsbrændingen den ene Gang efter den anden, skal man nedgrave en levende Hugorm i en ny, sort Potte under »Grukjedlen«, hvori Brændingen foregaar; da kunne Hexe og onde Mennesker ikke ødelægge Brændevinen K.; »men saadant anser jeg ikke for ret,« siger »Grundströmskan« i Skaane, »thi er der end meget ondt i Ormelignelse, saa har jeg ikke Hjærte til at plage et Dyr saa haardt, selv om det maatte være til Gavn for dem, der ere meget bedre.« W[1].

En Hugormetunge i Munden.

Karlene kan tilvende sig Pigernes Tilbøjelighed, naar de tager Hugormetunger i Munden, idet de kysser dem. »De vil sige, at en Mand, der boede her i Vin-

dum, brugte det Spil med en Pige i Rind. Han var bleven skilt ved hans Kone, for han var en slem fordrukken Børste, og de kunde da ikke komme ud af det med hinanden, men nu kunde han jo ikke undvære et Kvindfolk i Huset alligevel, og saa er det, han finder paa at forhexe denne her sølle Pige. Da Skilsmisseaaret var omme, blev de saa gift med hinanden, og det Ægteskab gik endda nogenledes. Han var en villele Rokkedrejer og var ellers dygtig nok, naar det fule Brændevin ikke havde været. Men det er jo saa mange deres Ulykke.« T. K.[6].

Ormemaneren.

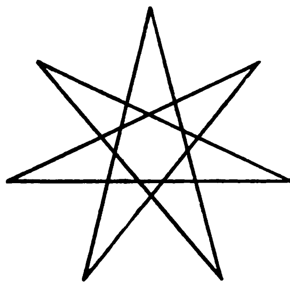
Ligesom der gaves kloge Mænd, der forstode at fordrive Rotter, saaledes var der ogsaa dem, der havde Magt over Orme og andet Kryb. Sagnene derom lyde næsten ganske ens fra de forskjellige Egne; vi hidsætte som Prøve et fra Skaane. Meddeleren beretter, at der til hans Hjemsted kom engang en saadan Mand, om det var en rejsende Haandværkssvend eller en lærd vidste han ikke — det havde nok været før hans Tid — og han tilbød sig at fordrive alle Orme, Snoge, Firben og Tudser indtil to Miles Omkreds. Det er nemlig saa, at mange Mennesker troede og tro endnu, at disse Skabninger ere farlige Dyr, og der var paa den Egn

fuldt op af dem. Den rejsende forlangte imidlertid først at vide, om der fandtes nogen Lindorm i Nærheden, thi da vovede han ikke at give sig i Lag med Arbejdet; men man forsikrede ham, at der fandtes ingen saadan. For Sikkerheds Skyld forlangte han dog to Bimpler Krudt, som han fæstede under sine Arme. Han lod derpaa rejse et Baal af tørt Træ, og han læste saaledes, at Orme og andet farligt Kryb kom op fra alle deres Huller og søgte lige lukt ind i Ilden. Men pludselig hørte man det suse i Luften. »Tænkte jeg ikke nok, at I narrede mig!« raabte den fremmede. »Her er en Lindorm i Egnen; nu kommer den!« Og den kom, greb Manden og kastede ham paa Baalet. Men da viste Krudtet sin Nytte, thi det exploderede og slyngede ham langt bort fra Ilden, medens Lindormen selv maatte lade Livet deri. W.[1] *).

I Forbindelse med Troen paa overnaturlige Orme sættes ogsaa den Hududslæt, som kaldes *Ringorm.* Den

*) Smlgn. »En Ormemaner« D.[2], hvor den kloge Mand intet vil have med Sagen at gjøre, hvis der fandtes en »Hvidorm« der i Egnen, thi da kunde Lindormen heller ikke være langt borte. Men Hvidormen kom, trods alle Forsikringer, og strax efter brast der Hul paa det nære Bjerg, og ud af Hullet kom Lindormen flyvende. Den kloge Mand sprang i Søen, men Lindormen drog ham op og trak ham med sig ind i Ilden, hvor de begge brændte op.

kan derfor ogsaa kun kureres ved Læsning og andre saadanne Tryllekunster. I Østjylland har man tidligere brugt at »skrive over Ringorme«, hvorved mentes at tegne en magisk Figur over »Ormen«. Denne Figur kaldes Syvstjærnen; den skal tegnes med en Naal og i ét Træk, det vil sige saaledes, at Naalen intet Steds løftes, medens der tegnes, og tillige maa der paases, at Figuren helt omslutter Ringormen. Saa er Ormen fangen og kan ikke komme uden for, thi det er et Syvkors tegnet med Staal, og inden for det maa han dø. — Syvstjærnen ser saaledes ud:

EDDERKOPPEN. FLUERNE. MARIEHØNEN.

De Dyreklasser man plejer at nævne efter Krybdyrene har Folkedigtningen ikke skjænket synderlig Opmærksomhed, ligesom heller ikke Folketroen har bekymret sig stort om dem. Naar undtages enkelte Ordsprog, der *forslaa lige saa meget som en Loppe i en øde Lade*, og nogle faa isolerede Varsler, som drages af Myggenes Sværmen lavt og Møl omkring Lyset, af Dødningeurets Pikken og Faarekyllingens Piben, hvilke Varsler er Hvermand bekjendt, er der kun lidet at mærke sig. Edderkoppen har man naturligvis som et lyssky Kryb sat i nær Forbindelse med de hemmelighedsfulde Magter, der paaføre Menneskene Lykke og Ulykke og paa saa mange Maader krydse Livets Veje. Spinder saaledes en lille Edderkop ned foran éns Ansigt, betyder det Lykke, hvis den strax derpaa atter spinder

op ad, — ellers varsler det Ulykke; kryber en Edderkop paa et Menneske, siges Kærlingerne at have travlt med at sladre om samme Menneske; dræber man en Edderkop, drager det Uheld efter sig paa en eller anden Maade, og man vil da altid træffe disse Dyr overalt, hvor man staar og gaar. K. I Vestjylland bruge Hyrdedrengene, naar et Kreatur er løbet bort, at fange en Edderkop og sætte den paa deres Haand for af den Retning, i hvilken Dyret løber over Haanden, at drage Varsel af, til hvad Side de skulle gaa for at finde det bortkomne Kreatur. Unge Folk pleje ogsaa at sætte en langbenet Edderkop paa deres Haand, og da af den Retning, Følehornene vise, erfare, hvor de skal søge deres tilkommende Kjæreste. T. K.[6].

Koldfeberens uforklarlige Perioder gav Anledning til, at denne Sygdom ganske særlig tilskreves overnaturlige Aarsager, hvorfor der ogsaa i hvert Sogn var kyndige Mænd eller Koner, der forstod den Kunst at »skille ved« Feberen. Men foruden disse »stiltiende« Midler havde man ogsaa andre og da i første Række de Dyr, som stod i nøjere Forhold til hine overnaturlige Magter. Ligesom det derfor var et velrenommeret Middel mod Feber at binde en grøn Padde eller tør Tudse om Halsen T.[3], saaledes skulde det ogsaa være ufejlbarligt at spise en lille Edderkop i en Rosin. K.

Hvis Kvæget faar Spindelvæv i sig, dør det. K.

Fanden og Fluer ere onde at blive af med, siger Ordsproget, og dermed kan sammenholdes følgende Historie fra Østfyn. En Skrædder ejede Cyprianus. En Dag, da Mesteren ikke var hjemme, fik Drengen fat paa Bogen og læste et Stykke i den; men alt, som han læste, mylrede det frem med store sorte Fluer, og tilsidst bleve de saa mandstærke, at Drengen knap kunde nære sig for dem. I samme Stund kom Mesteren farende forpustet hjem, rev Bogen fra Drengen og begyndte at læse tilbage, hvad denne havde læst frem. Efter megen Møje lykkedes det omsider Mesteren at faa Djævlene i Flueskikkelse drevne bort*).

Man forstaar nu, hvad det vil sige at *sætte én Fluer i Hovedet*, og at det virkelig ikke er saa ringe en Bedrift at *slaa to Fluer med ét Smæk.*

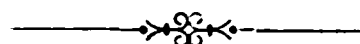
Til Mariehønen synger Børnene:

Flyv, flyv, Vorherres Høne!
I Morgen faar vi godt Vejr.

I Jylland derimod: »Flyv op til Vorherre og giv os godt Vejr!« Her er Jomfru Marie traadt i Stedet for Freja, der ikke blot er Kjærlighedens, men jo ogsaa Frugtbarhedens Gudinde og derfor paakaldes for at skaffe godt Vejr i Høsten. Det er især i Rughøstens

*) Smlgn. den bibelske Fremstilling af den onde som Belzebub, Flueguden.

Tid, at Mariehønsene lade sig se, og det er Folketro, at saa mange sorte Prikker, den har paa sine Vinger, saa mange Daler skal Rugen koste Tønden. I Vendsyssel kaldes den Marmorhøne, hvilket Navn naturligvis intet har med Marmor at gjøre, men er en Sammentrækning af Mar(ie Guds) Mo(de)rs Høne. K.

VARULV OG MARE.

Naar en Pige ved Midnat udspænder mellem fire Kjæppe den Hinde, i hvilken Føllet er, naar det kastes, og derpaa nøgen kryber gjennem en saadan »Horseham«, vil hun føde Børn uden Smerte, men alle de Drenge, hun føder, blive Varulve og Pigerne Marer. Varulven er af Skikkelse som en meget stor Hund; man kan kjende den Mand, som er Varulv, paa, at hans Øjenbryn ere sammenvoxede over Næsen, ogsaa har han en Tot Haar mellem Skuldrene. En Gang om Maaneden, stundom oftere, maa han i sin Dyreskikkelse. Naar han forvandler sig, siger han: »Nu var jeg! Nu er jeg!« og

strax skyder han sine Klæder og sin hele Menneske-skikkelse af sig, som Snogen skyder Ham*); Haar-totten mellem Skuldrene breder sig og voxer ud over hele Legemet. Han farer nu afsted paa de tre Ben; det fjerde stikker bagud som en Hale. Han forfølges af alle Byens Hunde, som glamme af fuld Hals og bider efter ham. Det er især frugtsommelige Koner han er paa Jagt efter; lykkes det ham at sønderrive sit Bytte, saa han kan drikke Barnets Hjærteblod, er han frelst. Før Forvandlingen véd han ni Koner; under Forvandlingen husker han kun én. Naar han atter har sin Menneskeskikkelse, maa han sidde og pille Trævler ud af sine Tænder, og dette gav engang Anledning til, at én blev frelst. Hans Datter overraskede ham nemlig under Arbejdet og udbrød da forfærdet: »Men Fader! Du er jo en Varulv!« Selv tør han nemlig ikke aaben-bare sin Tilstand; men opdager en anden det og siger ham det lige i Øjnene, er Fortryllelsen hævet. Uden Fare er dette imidlertid ikke, thi svarer Ulven: »Nu kan du være det, saa længe jeg var det!« da overgaar Ondet paa den anden, saa faa ere de, som frelses paa den Vis.

Slaar man en Varulv med en Greb, hvorpaa der er tre Flæner, eller en anden tredelt Gjenstand, kan

*) »gaar ud af sit gode Skind«. (Smlgn. ogsaa Skjældsordet: »Dit store Hamehoved!« og den venskabelige Opfordring: »Hold dig i Skindet!«).

han ingen Skade gjøre, thi tre er et helligt Tal; den onde kan ikke tælle til tre. Men for den Kvinde, han angriber, er det bedste Middel, om hun hurtigt løser sit Forklæde og slaar om sig dermed.

Varulvens Redning.

Det hændte engang, at en frugtsommelig Kone, som ved Midnatstid gik ud for at se efter sin fraværende Mand, blev overfalden af en Varulv. Han bed sig fast i hendes Kjole, men hun sled sig løs og kom uskadt ind. Hun gik derpaa i Seng, faldt snart efter i Søvn og hørte ikke, da Manden kom. Men da hun den næste Morgen vaagnede og kom til at se paa sin sovende Husbond, opdagede hun nogle Trævler af sin iturevne Kjole mellem hans Tænder. Nu forstod hun, hvorfor han i den senere Tid altid var ude ved Midnatstid: han vilde ikke kjøbe sin Frelse med hendes og Barnets Liv; men da hun forlod Huset, kunde han ikke skaane hende. Hun vidste, at hendes Mand var en Varulv, og hun besluttede at redde ham. Næste Nat var hun derfor ikke at formaa til at gaa i Seng, i hvor meget han end bad hende, og hun lod ham ikke slippe fra sig, i hvor ofte han end forsøgte paa at snige sig bort. Saaledes forløb Tiden, til Klokken blev tolv. Da stod han foran hende som Varulv og vilde til at fare løs paa hende, men hun opbød alt sit Mod og raabte: »Tvi

dig, du er en Varulv!« I samme Nu var han atter Menneske, Forløsningen var sket, og han takkede og velsignede Hustruen, som havde befriet ham. W. 1.

Skjønt Maren kun i uegentlig Forstand kan henregnes under Dyreskikkelser, saasom hun i det mindste

her til Lands ikke vides at være set i Dyreham, kan hun dog ikke forbigaas paa dette Sted, da hun i et og alt er det kvindelige Sidestykke til Varulven. Hun skildres som et forfærdeligt Spøgelse, der ved Nattetide farer gjennem Luften hen til den Mand, hun elsker,

sætter sig paa hans Bryst og sammensnører Bryst og Hjærte paa ham, saa han er nær ved at kvæles. Finn Magnusen formoder, at Navnet kommer af det oldnordiske *mar*, Hest (Mær), og at det var for at skræmme dem, man naglede en Hestesko paa Dørtærskelen. Overhovedet kunne hverken Marer eller Troldfolk lide Staal; derved erindres de om Tors Staalhandsker. Maren rider ikke blot Mænd; ogsaa Hestene i Stalden hjemsøger hun. Mangen Gang kan man finde de stakkels Dyr staa drivvaade af Sved; man véd da, at det er Maren, som har redet dem. Ofte fletter hun Manke og Hale i »Marelokker«, hvilke det er umuligt at rede ud. Det sikkreste Middel til at forhindre dette Uvæsen er at binde Hestene en Hakkelsekniv paa Ryggen med Eggen op ad; naar hun da springer op, flækkes hun i to Stykker; men derfor gjør man det ogsaa ugjærne, da man derved berøver et Menneske Livet. Endnu i 1739 førtes Processer om Mareridt og behandledes i fuldt Alvor af flere end én Dommer. F. M.[2].

En Moder sov i et Kammer sammen med sin Søn, og Sønnen plagedes hver Nat af Mareridt. Moderen saâ godt efter for at finde Hullet, ad hvilken hun kom ind og opdagede det endelig oppe i Loftet, hvor en Knast var gaaet ud af Træet. Næste Nat, da Maren atter plagede Karlen, sprang Moderen op af Sengen og stoppede Hullet, og Morgenen efter fandt de en lille

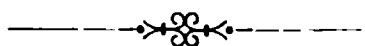
kjøn, nøgen Pige omme bag en Kiste; det var Maren, som nu var fangen. Karlen og Pigen blev siden efter gift og havde mange Børn sammen. Efter flere Aars Forløb fortæller Manden sin Kone, hvorledes han første Gang havde set hende og tog Proppen af Hullet, gjennem hvilket hun var kommen. Men da svandt hun som en Taage bort for hans Øjne. Hun blev atter en Mare. K.

Maren kan ogsaa fanges ved at man lægger et Sold over den, hun rider. T. Ligeledes er det et godt Middel mod Mareridt at vende Træskoene, thi Maren maa træde i Skoene, før hun kan komme op i Sengen. S. G.

Det synes, som om man i de tvende her nævnte Skikkelser har villet udtrykke Sanselighedens Lidenskab i al sin utøjlede Hæslighed. Dette fremgaar saa vel af den Maade, paa hvilken de efter dansk Folketro blev til, som af den Drift, der kommer til Udbrud hos dem under Forvandlingen. Hvad Nutidens Digtning betegner som »Dyret i Mennesket«, blev altsaa i Oldtidens og Middelalderens Folkedigtning til en virkelig Omskabelse.

I Tyskland staar hverken Varulve- eller Mareskikkelsen med saa klare Træk som i Norden. Varulv og Mare kunne være saa vel mandlige som kvindelige, og Forvandlingen er ikke altid nødtvungen. Om Oprindelsen siges, at naar syv Sønner eller Døtre fødes efter hverandre, bliver en af dem en Varulv eller Mare; de sidste snige sig om ved Nattetide som Katte, Hunde, Maare, hvide Mus, som Sommer-

fugle, Straa, Røg o. s. v. A. W. I Hertugdømmerne spores Paavirkning syd fra lige til Kongeaaen og Varulven æder her Føl med Hud og Haar. I en Rugmark kan Varulven ikke komme; derved reddede en ung Mand fra Jægerup sig engang, da han forfulgt af en Varulv flygtede ind i en saadan Mark. M.

LINDORMEN.

Ingen Dyreskikkelse har været Gjenstand for saa megen Frygt som Ormen, end ikke Ulven undtagen. Fra de ældste Myter til den yngste Folketro spiller den Hovedrollen, idelig er Indbildningskraften i Bevægelse for at udstyre den med alle de Egenskaber, som bedst formaa at vække Rædselen. Navnene vexle alt efter Tid og Sted: Midgaardsorm, Søorm, Hugormekonge, Hæsling; men i Sind og Skind er det stedse den samme, og under hvilket som helst Navn er Edderen dens frygtelige Hovedvaaben. Middelalderens grufulde Kæmpeorm er Lindormen. Den opholder sig i svære Udørkener — i Jylland er der saaledes én i den store Vildmose — og den er af en uhyre Størrelse. I Visen om »Didrik af Bern« G. tager den Hesten under sin Tunge og skrider ind i Bjærget, hvor dens elleve Unger ligge; den kaster Hesten hen til dem og beder dem smage paa »den liden Brad«. Mads Povlsen fra Fastrup har

set en Lindormeunge saa lang som en Stigelægte, den har altsaa maalt sine tolv Alen. Ligesom Midgaardsormen var Symbol paa Havets ødelæggende Vælde, saaledes er Lindormen Billedet paa Jordens fortærende Kraft, paa Forraadnelsen og Gravens Vederstyggelighed. Naar Ormen derfor forlader sin Bakke, sin Hede, sin Vildmose, da er det for at ty til Kirkegaardene, hvor den ofte lægger sig i Ring om Kirken, gnaver af Trækorsene og Plantningen og hindrer Folk i at besøge Guds Hus, indtil den har voxet sig saa stor, at den kan vælte Kirken. Andre Steder borer den sig ned under Kirkerne og æder Ligene, som og Ormen Nidhug i Hvergelmer sugede Lig. Og som Nidhug laa under Ygdrasil og tærede paa dens Rod, saaledes udklækkes der ogsaa en Lindorm i Lindetræets Rod, naar dette bliver meget gammelt T. K.[4]; thi Ygdrasil var i Oldtiden Symbolet paa al Jordens Grøde og frugtbare Fagerhed, ligesom Linden senere bliver det i Middelalderen. I det gamle Lindetræ i Farum By er der en saadan Orm. Hver Gang hundrede Aar ere forløbne, brøler den højt, og tilsidst vil den vælte Træet, bryde frem og gjøre Ulykker. K.

Fra Skaane haves følgende Sagn:

En Mand boede afsides i en Skov og ernærede sig blandt andet ved at sno Bastreb. En Dag befalede han sin halvvoxne Søn at krybe op i et gammelt Træ og løsne Barken. Under dette Arbejde raabte Drengen

ned til Faderen: »Far, nede i Træet ligger en So med sine Grise!« Faderen raabte strax tilbage, at Drengen skulde skynde sig at stige ned af Træet, men det var for sent; Lindormen havde allerede faaet fat i ham og drog ham til sig gjennem den hule Stamme. Drengen skreg og raabte om Hjælp, men Faderen turde ikke komme til; han vidste, at for den, som er i Lindormens Vold, er der ingen Redning. »Det er ikke godt at vide, hvad man skal tro om dette, men jeg har senere truffet en Mand, som vel var bondefødt, men som sin meste Tid havde boet i Kjøbstad og været blandt Herskabsfolk, og han omtalte samme eller en lignende Historie, som var passeret i Egnen mellem Engelholm og Laholm. Hans Forældre, som vare formuende Bønder, havde, da han var Barn, paa et Marked i Engelholm kjøbt Bastreb af en fattig Husmand, som da havde sagt, at de skulde ikke prutte om Prisen, thi Rebene havde været dyre nok, eftersom de havde kostet hans Søn Livet og det just ved en Lindorm.« W.[1].

Svenskerne kalde den Hvidormen (Hvita ormen); den viser sig kun hvert hundrede Aar og kun i store Ødemarker (jfr. Hugormekongen). Troldkvinder søge den begjærligt for at koge deres Hexesuppe paa den og faa Indsigt i Naturens Hemmeligheder, thi efterdi den i Jordens Dybder slynger sig omkring Bjærgenes og Stenenes Rødder, tros den at have ligesom indsuget Urgrundens forborgne Kræfter. Alene at slikke paa dens Skind gav Visdom til at kjende allehaande Væxter og Stenarter, læge Saar og hele Sygdomme. Afz.[2].

Det eneste virksomme Middel til at skille sig af med dette frygtelige Udyr var at opføde en Tyr med sød Mælk og Hvedebrød, som man ogsaa gjorde i Tjørnelunde paa Sjælland, hvor Lindormen havde lagt sig udenfor Byen og aad Kreaturerne, og hvad den ellers kunde faa fat i. Da Tyren var to Aar gammel, blev Forsøget anstillet, men Lindormen var den stærkeste, og saa blev Tyren dreven hjem igjen. Aaret efter var denne saa stor og stærk, at den selv var som et rent Vidunderdyr, og nu blev den paa ny sendt imod Ormen. Kampen var frygtelig, men tilsidst sejrede Tyren. Efter Kampen var den saa rasende, at ingen Mennesker kunde komme den nær; med sine Horn oprev den Jorden i en Rundkreds saa dybt, at der fremkom et stort Vandsted, som endnu findes øst for Byen og kaldes Hovparken. Tilsidst lykkedes det at skyde den; men paa en Mark ved Tjørnelunde er endnu at se en dyb Skure i en Sten, et Mærke som Lindormen slog med sin Hale under Kampen. K.

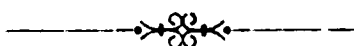
I Kløv Bakke nord for Thisted ligger en uhyre Lindorm. Naar Dommedag nærmer sig, skal Danmark være i Krig, og Fjenderne ville komme syd fra og lægge det øde. Den sidste Rest af Danehæren skal samles paa Tidsenge, hvor der staar et mægtigt Træ. Da kommer den danske Konge ridende paa sin hvide Hest, binder den ved Træet, og Slaget begynder. Midt under Striden skal Lindormen bryde ud og gjøre det

af med baade Venner og Fjender; derefter begynder Dommedag. S. G.[2]. Vi have i dette Sagn en tydelig Gjenklang af Ragnaroksmyten; Tidsenge er Vigridsletten, Træet er Ygdrasil, Kongen paa sin hvide Hest er Odin paa Sleipner, Lindormen er Midgaardsormen, der kommer løs, og Fjenderne, der komme fra Syd, er ikke Tyskerne, men Muspels Sønner.

I Billedet af Lindormen som Udtryk for Jordens frygtelige Naturaand, blander sig ældgamle Træk, der søge at udtrykke Lidenskaben for det jordiske, Gjerrighedens rugende Orm. Vi finde dette i Sagnet om Ormen paa Gnitahede, ligesom ogsaa i Fortællingen om Regnar Lodbrog og Tora Borgarhjort. Jarl Herrød i Gotland sender sin Datter Tora en liden, smuk Orm som Gave. Hun gjemmer den i en Æske og lægger Guld under den. Den voxer med Guldet, omslynger tilsidst hendes Jomfrubur og truer alle, som nærme sig, med Død og Undergang. Tanken gaar igjen i senere Sagn.

Ved Kingstorp i Skaane boede en Mand, som udgav sig for saa fattig, at, da han døde, gik hans Enke til Præsten for at faa Begravelseshjælp. Men Præsten mente, at Manden næppe havde været saa fattig, som Konen troede, thi han havde jo været forfærdelig gjerrig. Mon han ikke skulde have gjemt Penge et eller andet Sted? Konen huskede nu, at Manden holdt meget af at sidde under et Træ i Nærheden af deres Hus; man

anstillede Undersøgelse paa Stedet og fandt en Sten, hvor under en Kjedel, paa hvilken en stor Orm laa og rugede. Præsten bød Konen tage Ormen bort, thi kun hun kunde gjøre det. Hun var ræd, men adlød, og saa fik man Pengekjedelen løftet. Nu sagde Præsten, at Konen skulde tage nogle af Skillingerne, lægge dem ned i Hullet igjen og Ormen ovenpaa, thi Ormen var Mandens Sjæl. Dette skete, Stenen blev lagt paa sit forrige Sted og Hullet atter kastet til. W.1.

DRAGEN.

Dragen er Levendegjørelsen af Ildens fortærende Magt. Den tænkes oftest i Skikkelse af en uhyre Øgle med Flagermusvinger og frygtelige Klør, efter Sagaerne med Vinger som Hvalfiskeluffer. Fornaldars. Ligesom Lindormen spyr Edder, saaledes spyer Dragen Ild. Dens Bolig er et forbrændt Slot, som ligger midt inde i en uhyre Ild S. G.[1], men den kan ogsaa bo i Høje, som det fortælles om Dragen i Gilhøj, der var gift med en Kvinde, men tilsidst nødtes til at drage bort, fordi den ikke kunde udholde Klokkeklangen fra de nære Kirker i Øster- og Vester-Velling. Da den drog bort, saâ nogle den fare gjennem Luften som en lang, gloende »Læsmerstang« T. K.[3], hvad der leder Tanken hen paa Lynilden. Fra Mellemslesvig hedder det, at Dragen er saa lang som et Læssetræ og helt gloende. Hvor den farer ned, er en Skat skjult. Fb.

F. M & Co.

I Følge norske Sagn ruge de over store Skatte, og man viser rundt omkring i Landet Huller i Jorden og i Fjældene, hvorfra man ser dem komme farende ud lig en gloende Ild, naar Krig eller anden Landeplage er i Vente. Naar de vende tilbage til deres Huler, høres Knald af store Jærndøre, der slaas i efter dem. F. De underjordiske Drøn, der endnu af og til høres fra Skudshorn i Valders, søgte man saaledes fordum at forklare paa denne Maade. Ridder Jørgens Kamp med Dragen er oprindelig et østerlandsk Sagn; men ved den Udtydning man paa Korstogenes Tid gav det som Korsets Sejr over Halvmaanen erholdt det stor Udbredelse og benyttes derfor hyppigt — som ogsaa Ormekampen paa Gnitahede — til Motiv i Middelalderens Kunstfrembringelser, hvor Dragerne gjærne fremstilles med fire Ben, medens Lindormen maa nøjes med to. J. K.

Dragen maa ikke forvexles med de norske og islandske D r a u g e r, der ofte nævnes i Sagaerne og Olddigtene. Draugen svarer til vort Gjenfærd.

I en Kæmpehøj i Häsløf i Skaane skal der fordum have boet en Drage, som nærede stort Had til Præstegaarden. Den søgte at naa derhen, thi den Dag, den naaede ind til Ildstedet, skulde Gaarden staa i lys Lue. Den kunde dog ikke vinde længer frem end et Hanefjed om Aaret, som man kunde se deraf, at saa vidt den skred frem, fandtes ikke et Græsstraa. Det lykkedes virkelig Dragen at komme inden for Køkkendøren, men

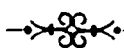
Præsten, han hed Sebastian, ejede en Bog, somme paastaa en Sortekunstbog, og med den manede han Dragen ud af Køkkenet og tilbage i Højen igjen. W.[1].

I Kina regnes Dragen efter Konfucius' Lære for lykkebringende og spiller endnu en stor Rolle. Den pranger saaledes paa Kinas Bannere og over Dørene paa Raadhuse og lignende offentlige Bygninger. Naar Farsot hersker, gaa Folk gjennem Gaderne med lange Papirdrager, og i alle Kroge stikker Uhyret sin velsignede Snude ind for at rense Luften. I Høsten 1885 foranstaltedes i Hongkong Drageoptog efter en storartet Maalestok af Hensyn til Koleraen, og flere tusende Dollars gaves ud i den Anledning*).

De store Fund af Forverdenens uhyre Dyreknogler, som i det sextende Aarhundrede og senere bleve gjorte trindt omkring i Europa, have upaatvivlelig bidraget meget til at støtte Troen paa de ovennævnte kæmpemæssige Vidunderdyr. Da adskillige af hine Knogler ere fundne sammen med Menneskeben, hvad der viser, at nogle af disse Dyreformer ere Menneskets samtidige, er det ogsaa muligt, at Erindringen om dem har holdt sig ned igjennem Tiderne længe efter deres Undergang og har medvirket til at give Oldtidens og Middelalderens Uhyrer ydre Skikkelse. Man véd i det mindste ét bestemt Tilfælde, hvor man holdt en funden Stødtand af et Mammutdyr for Hornet af en Enhjørning, hvilket

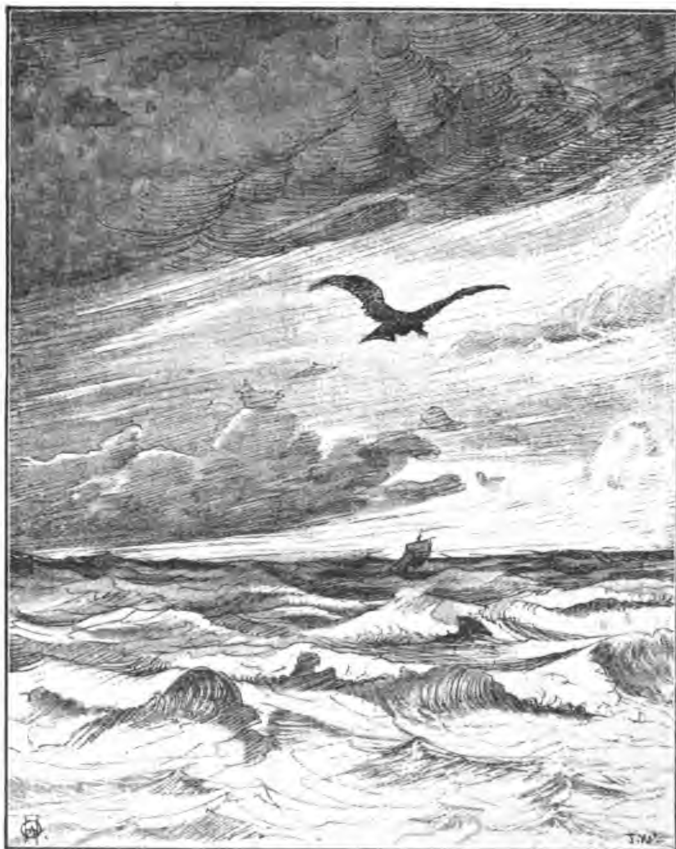
*) Der evangelische Heidenbothe, 1886.

Dyr man ellers tænkte sig som en vild Kæmpehest med et langt og lige Horn i Panden, og højst sandsynligt er det, at senere glemte Oldtidsfund af Flyveøgler og andre uhyre Krybdyr fra ældre Jordperioder have afgivet et kjærkomment Materiale for den søgende Indbildningskraft til at bestemme og fastslaa Formerne Drage og Lindorm.

GAMMEN.

En frygtelig Kæmpefugl var Gammen, hvilket Navn (oldn. gammr) i vort nuværende Sprog kan oversættes ved Grib. Om dette Uhyre høre vi fortælle i Visen »Germand Gladensvend« G. En Konge og Dronning sejler ude paa Havet. Paa én Gang staar Skibet stille; det er umuligt at komme enten frem eller tilbage. Dronningen vrider sine Hænder i Fortvivlelse og spørger til sidst i sin Vaande: »Er her nogen dulgt under Vandet, som holder Skibet tilbage, da giver jeg gjærne baade Sølv og Guld for at faa Bør?« Nu lyder en Røst op fra Havbunden: »Dit Sølv og Guld bryder jeg mig lidt om; jeg attraar kun det, du bærer under dit Bælte.« — »Jeg har under mit Bælte«, svarer Dronningen, »ikkun mine Nøgler. Kommer jeg levende til Land, lader jeg gjøre mig andre«, og dermed kaster hun Nøgleknippet over Bord. Skibet kommer nu i Fart, og de naa lykkeligt Land, men det første Dronningen finder paa Strand-

bredden er Nøglerne; kort efter opdager hun, at hun er frugtsommelig og hun forstaar da, hvad Havtrolden har ment med sit Forlangende. Barnet kom til Verden, det var Germand Gladensvend; han voxte, blev stærk og fager; men hans Moder var altid sorrigfuld.

Da Germand er naaet Ynglingealderen, trolover han sig med Kongens Datter af England, og der han nu, efter at hans Moder forgjæves har gjort, hvad hun kunde for at holde ham tilbage, laaner hendes Fjederham for at besøge sin Fæstemø og i den Hensigt flyver over Havet, da hører han bag sig Gammens Røst: »Vær velkommen, Germand! Hvor har du været saa længe? Før du endnu var født, hørte du mig til.« — Germand beder om dog at maatte gjense sin Fæstemø; Gammen giver ham Lov dertil, men vil først mærke sit Bytte. Han udhugger Svendens højre Øje og drikker Halvdelen af hans Hjærteblod; alligevel naaede han sin Kjærestes Jomfrubur »for Viljen hans var god«. Gusten og bleg sidder han paa Burets Gavlbrand; hans Fæstemø tager forfærdet imod ham og spørger, hvorfor han er saa bleg og blodig. Han siger hende alt; hun reder Bad til ham, skjænker Vin for ham og sætter sig i sin Fjederham for at følge ham i Døden. Da de komme ud over det vilde Hav, møder dem atter Gammen. Uhyret griber sit Bytte, slynger Ungersvenden i Havet, men gjør ikke hans Fæstemø nogen Fortræd. Stolt Sølverlad vender tilbage til sit Fædrelands Strand; der finder hun sin

Fæstemands højre Haand; hun tager den op, kysser den og dør.

Fra Vesterhavet har man i fordums Tid kunnet sejle ind i Vildmosen og derfra atter ind i Limfjorden. Men saa hævede en uhyre Fugl sig op af Havet og ved sine Vingeslag (Stormen) kastede den Sand ind i Løbet til Vildmosen, saa den blev en stor Sø. Denne Fugl formenes at være Gammen; den kommer yderst sjælden frem, med Aarhundreders Mellemrum. Den tager da gjærne en Bytyr for at gjøre sig til Gode med og tænder et stort Baal af Huse og Tørvestakke for at stege Oxen ved. Derefter synker den atter ned i Havet, hvor den nu ligger i lange Tider og sover som Brokken. T. K.[4].

Ligesom Midgaardsormen er Symbol paa Havet, Lindormen paa Jorden, Dragen paa Ilden, saaledes er Gammen Luftens frygtelige Jætteaand, en Efterkommer af Ørnen Hræsvælg, der sidder ved Himlens nordre Ende og frembringer de haarde Storme.

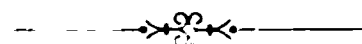

BASILISKEN.

Basilisken er et gruopvækkende Uhyre, hvis Blik er saa frygteligt, at det alene dræber et Menneske. K. Enten svinder han langsomt hen, eller han forvandles til Sten; det hedder ogsaa, at Mennesket splittes ad, hvis Uhyret ser ham, før han ser Uhyret; i modsat Fald er det Basilisken, der splittes ad. Men ellers dræbes Uhyret ved, at man holder et Spejl imod det, thi dets eget Aasyn er saa skrækindjagende, at det ikke kan udholde at have set sit eget Billede. T.[2].

Med Hensyn til Maaden, hvorpaa dette Uhyre fremkommer, ere Meningerne noget delte. Naar en Hane bliver ældgammel — efter andre er det hvert syvende Aar — lægger den et Æg, og kommer dette Æg til at ligge i Staldgødningen, saa udklækkes det, og der fremkommer deraf en Basilisk. Andre sige, at naar Ægget ligger i en dyb Jordkjælder og dèr udruges af en Tudse. Men det siges ogsaa, at naar Ting, som let

gaa i Forraadnelse, kommer til at henligge paa afsides Steder, saa udklækkes deraf en Basilisk K., saaledes naar Mjøden i en Tønde har ligget i tyve Aar, uden at der har været aabnet for den. Basilisken opholder sig ellers i dybe Brønde; til en saadan søger den strax, saa snart den er udruget. — Naar de her nævnte spredte og tildels afvigende Træk sammenholdes med hverandre, synes Tanken om dette Uhyre at være en Levendegjørelse af den pestsvangre Luft, som dræbende er strømmet den i Møde, der har vovet sig ned i dybe, længe tilmurede Kjældere, i underjordiske Gange og Gruber; den pludselige og uforklarlige Kvælning har som et dræbende Blik slaaet den dristige i Møde ud fra Mørkets Rædsel. Har han derimod først faaet Øje paa Uhyret, er han vidende om Faren og har taget sine Forholdsregler, saa er det Uhyret der tilintetgjøres, de giftige Dunster der splittes og spredes. Iøvrigt er Basilisken ligesom Dragen af østerlandsk Oprindelse; Skikkelsen er her sammensat af Hane, Tudse og Slange.

HAVMAND OG HAVFRUE.

DAMHESTEN.

Den store Betydning, Havet har for Nordboerne i Oldtiden, taber sig efterhaanden; Søfarten sygner hen, og det er karakteristisk, at da Valdemar den store gjør sit første Vendertog, ejer den danske Konge ikke engang sit eget Skib. Under de store Søtoge mod Venderne lever den gamle Vikingeaand vel atter op for en Tid, men kun for snart derpaa at blunde ind desto eftertrykkeligere; i det følgende Tidsrum gaar Handelen fuldstændigt over til Hansestæderne; det er, som om Danmark laa milevidt fra Sund og Bælt. Samtidig dermed træder ogsaa Havet tilbage i Folkedigtning og Folketro; Midgaardsormens gigantiske Skikkelse kan vel ikke ganske glemmes, selv i vore Dage dukker den endnu af og til op som den store Søslange, men den er kun som en Skygge af sig selv; man véd hverken ondt eller godt at fortælle om den.

Denne Fattigdom for Danmarks Vedkommende er saa meget mere iøjnefaldende, naar vi se hen til Folkedigtningen fra Norge, Island og Færøerne. Her lever ikke blot i Fjord og Sund, men ogsaa i Elv og Sø Nøkken, rovgrisk især efter Smaabørn. Paa nogle Steder kaldes den Søtrolden og bærer Navn efter det Vand, hvori den opholder sig, som Gjevestøtrold, Roretrold o. s. fr. Fra Færøerne beskrives Nøkken som en Hest af Udseende, dog kun af Størrelse som en stor Hund. Den bor i Indsøer mellem Fjældene og har en lang Hale, som holder fast ved alt, hvad den rører ved. Med Halen kan den ikke blot trække Folk ned paa Søens Bund, men ogsaa drage store Klipper til sig. Den kan skabe sig lig alle firføddede Dyr; kun Hornet af en Vædder kan den ikke skabe paa sig. Hm.

Beslægtet med Nøkken er et andet Uhyre, der opholder sig i Fosserne under Navn af Fossegrim, Fossekal og Kværnknurre; men det frygteligste af Vandets Uhyrer er Søormen, der findes saa vel i Indsøer som i Havet ved Norges Kyster. Den fødes paa Land og har sit første Tilhold i Skove og mellem øde Klipper, men naar den er bleven stor og har faaet Smag paa Menneskeblod, tyr den ud i dyb Sø og voxer til en forfærdelig Størrelse. I Sælbosø har der ligget en saadan Orm siden Syndflodens Tid; naar den engang vender sig, vil den nedbryde det Fjæld, som nu dæmmer for Søen, og derved volde, at Trondhjem oversvømmes.

Govsboormen overfalder undertiden Heste og efterlader en Blodvej ned til Søen. Mjøsormens Øjne ere saa store som Karbunde, og den har en lang, sort Manke.

Overfor disse Kæmpeformer, blodgriske og onde, have vi kun Havmanden, hvis snehvide Kvæg stundom gaar op paa Land for at græsse — og Havfruen, begge som Mennesker til Bæltestedet, neden til som en Fisk. Der er intet gruopvækkende ved disse Skikkelser; de udtrykke snarest det lokkende og legende, der kommer frem som Karaktertrækket i vore Sunde og Fjorde, det stille, melodiske Skvalp fra Bølgeslaget, det tungsindigt dragende i den mennesketomme, tangkransede Fladkyst; Havmanden og Havfruen ere ikke brølende, mangehovede Uhyrer, der kræve Bytte; de række ikke med frygtelige Fangarme op paa Land eller op paa Skibe efter Menneskeliv — vil Agnete i Havet, maa hun selv kaste sig ud; Havfolkene udtrykke Selvmordets Tanke, der lokkes og drages af det stille, skjulende Dyb. Blidt favner Havet vore Kyster, og det er, som om Folkedigtningen vil sige: kom ikke og beskyld dèt for at have ondt i Sinde; kun naar du selv søger Døden, aabner det sin Favn imod dig. Denne Opfattelse skriver sig ikke fra et haardført Fiskerfolk eller fra vejrbidte Sømænd, der Dag og Nat føre en haardnakket, farefuld Kamp mod Bølgen om det, som hører til Legemets Næring og Nødtørft, men fra et Folk, som kun paa Afstand kjender Havet, som ser

det titte frem mellem Bøgeskov og Rugmark og hører dets tungsindige, melodiske Susen i Vinterblæsten.

Og hvad vore Søer og sivkransede Aaløb angaar, da have de i det højeste huset en Aamand, der vel nu og da har krævet sit Offer, -- men for det meste er det den fredelige Damhest, ogsaa kaldet Mosehesten, som vore Sagn vide at berette om. Den beskrives som en lang, hvid Hest, der stundom ses at stige op af Søen ved Nattetide. Det er mangen Gang hændet, at naar flere Folk i Følge sent om Aftenen have været paa Vej hjem efter og da have skullet passere et eller andet Vadested, at en af dem har kunnet udbryde: »Gid vi nu havde et gammelt Øg, vi kunde ride over paa!« Strax har der da vist sig tæt ved dem en lang, hvid Hest, som let lod sig fange og villigt tillod, at Folkene satte sig op paa dens Ryg. Da den første og anden vare komne op, saâ den tredje, at der ogsaa kunde blive Plads til ham; den fjerde gjorde derpaa samme Opdagelse, og om der var fjorten, maaske sexten i Flokken: der var god Plads til dem alle. Men saa midt ude i Bækken kunde det hænde, et den forreste kom til at se sig tilbage og da forfærdet maatte udbryde:

Herre Jesu Kors!
Aldrig saâ jeg saadant Hors,

og saa forsvandt Hesten pludselig, og de styrtede alle i Vandet. Paa Island er Nøkken nærmest at betragte

som en Art Damhest. Man har derfra følgende Sagn om den.

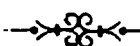
Nænner.

Engang gik en Faarepige og søgte efter Kvæget. Da saâ hun til sin Glæde en graa Hest; hun bandt den sit Strømpebaand i Munden, bredte sit Forklæde over dens Ryg, førte den hen til et Træ og vilde op paa den. Men i det hun vilde sætte sig op, sagde hun: »Jeg tror alligevel ikke, at jeg nænner det.« Da gjorde Hesten et pludseligt Spring ud i Søen der tæt ved og forsvandt. Pigen forstod nu, at det var Nøkken, som med et andet Navn kaldes Nænner, og det er dens Natur, at naar den hører sit Navn nævne, farer den strax ned i Vandet, hvor den har hjemme. Derfor sprang den bort, da Pigen sagde Ordet »nænner«. A.

Damhesten er altsaa Symbolet paa vore fredelige Bække og Smaasøer. Den har hverken Edder eller Ild til Vaaben; al den Fortræd, den i Reglen gjør, er, at den giver den letsindige Nattevandrer et koldt Bad; den tragter ingen efter Livet. Den svenske Bækhest er vel af samme gjækkende, drilske Natur som den danske Damhest, men stundom synes den at have noget af Varulvens Natur i sig; thi den nærer Attraa efter Kvinder, der nylig have født. Den paatager sig da

Husbondens Skikkelse og søger at komme til at dele Seng med Hustruen. Men hvorledes den end bærer sig ad: Hestefoden kan den ikke slippe, og paa den kan den kjendes. Forsømmer hun at give Agt derpaa og lader sig narre af Bækhesten, er hun fra den Dag af ikke mere ved sin Samling. W.[1].

I Tydskland kaldes Damhesten »Den lange Hest«. Sagnene ligne ganske de danske.

GRAVSOEN. GLUMSOEN.

Gravsoen eller Graasoen er et Uhyre, som ligger og ruger over Skatte. Den opholder sig gjærne i Høje, hvor man ser Lys brænde om Natten. Dens Ryg er saa skarp som en Kniv, og det er meget farligt at møde den, thi den løber ind mellem Benene paa Folk og flækker dem. S. G.[2].

Glumsoen er ligeledes et forfærdeligt Uhyre. Det Barn, som er født om Natten og lønlig udsat af Moderen,

bliver om hundrede Aar en Glumso. Den er farlig at møde, især for dem, som have en Penge- eller Tobakspung hos sig af Svineblære, thi ligesom Gravsoen flækker den dem fra neden af opad. T. 3.

Dette Uhyre er vistnok en from Opfindelse af Præsteskabet i dets Kamp for at modvirke de i den hedenske Tid jævnlig forekommende Børneudsættelser. Pastor Junge fortæller om en Mand, hvem han vilde forære en Tobakspung af Svineblære, at han afslog at modtage den med de Ord: »Vel er jeg en fattig Mand, men med Vidende at udsætte mig for en saadan Ulykke gjør jeg ikke.« Derpaa fortalte han om, hvorledes hans Ven i Brønsholm maatte slaas en hel Nat med et saadant Uhyre, fordi han just havde en saadan Pung hos sig og ikke kunde Verset:

Frygt Gud, saa skal du stadig staa*),

og han var vist næppe kommen derfra med Livet, dersom han ikke havde faaet spændt sin Hingst fra Vognen, og den havde hjulpet ham i Kampen. J.

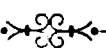
I Sverig kaldes dette Gjenfærd G l u g s o eller G l u f s o. Det fremkommer derved, at et spædt Barn myrdes og nedgraves hemmelig. Opdages Forbrydelsen ikke inden en vis Tid, fremkommer Glugsoen. Da engang ved Nattetide en Præst kjørte hjem, kom et

*) Af Salmen: Jeg løfter højt o. s. v.

saadant Uhyre farende lige imod Hestene. Men Præsten var ikke sen til at komme af Vognen; derpaa tog han det højre Baghjul af, lagde det op i Sædet og kjørte videre uden at bryde sig om, hvem der skulde være fjerde Hjul. Det fik blive, som det var, til om Morgenen; da gik Præsten ud til Vognen, og da stod Glugsoen der endnu og bar Axelen oppe. Han manede den strax ned. W.[1].

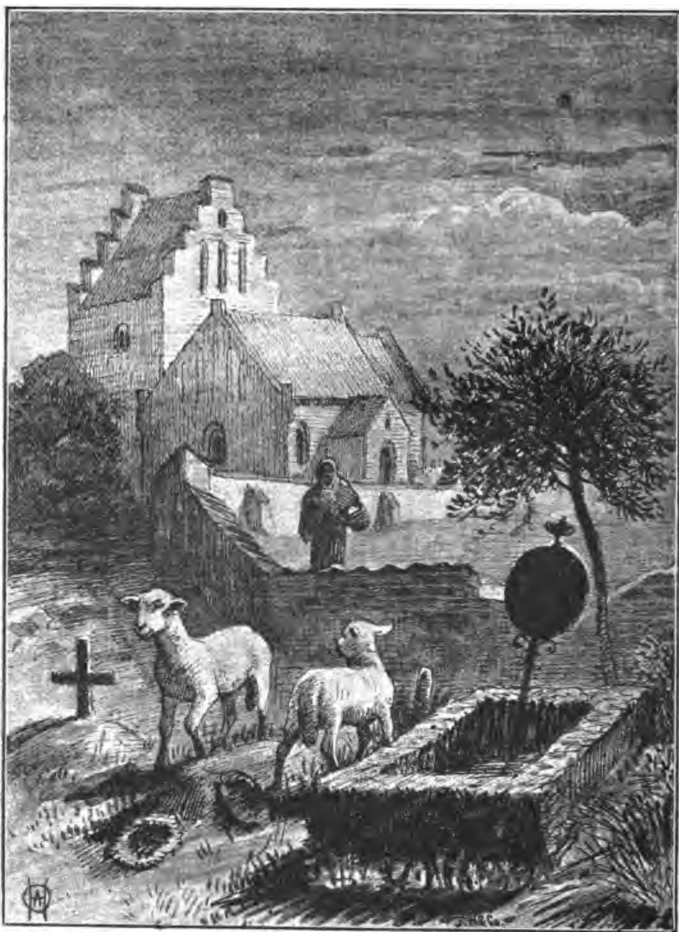
Dette Spøgelse kan ogsaa antage Skikkelse af et stort Garnnøgle; kommer det trillende én i Møde, gjælder det at springe til Siden, thi kommer det mellem et Menneskes Ben, flækkes han midt igjennem. Et saadant Nøgle kaldes af nogle Mosuglen. W.[1]. Normændene have tilsvarende »Udburrer« F., Færingerne »Niðagrísar« Hm.

I Skaane synes stundom Gravsoen at forvexles med Glumsoen. En Aften hørte man i en Bondestue ligesom en spæd Barnerøst nede under Gulvet sige: »Jeg vender mig! jeg vender mig! jeg vender mig!« Husbonden forstod, at det kom fra et myrdet Barn, som var i Færd med at blive Gravso, hvorfor han svarede: »Ja vend dig én Gang, men saa aldrig mere.« Den følgende Morgen lod Manden grave under Kakkelovnssengen, hvorfra han havde hørt Røsten, og der fandtes ogsaa Skelettet af et Barn, som begyndte at blive Gravso, men som nu slap for at leve et saadant Liv, der blot var Mennesker til Skræk og Fortræd. W.[1].

KIRKEVARET.

Medens Kampen endnu var standende mellem Hedenskabet og Kristendommen her i Landet, og de gamle Guder i Forening med den hele Jætte- og Trolde-verden indgik Fostbroderskab med hinanden og med Djævelen og Ondskabens aandelige Hær under Himlen, var det især de nye Kirkebygninger, der vare Gjenstand for Angreb af Mørkets Magter, hvorfor det ofte i Sagnene hedder, at hvad der blev bygget op om Dagen, blev atter revet ned om Natten. Ofte nødtes man til at flytte Kirken fra det Sted, hvor man først havde paabegyndt Opførelsen, og det blev da i Almindelighed overladt til to Kalve eller Ungnød at udvælge Stedet; man koblede dem sammen, drev dem ud ved Aftens-tide, og hvor man den følgende Morgen fandt dem græssende, byggede man Kirken. S. G.[1]. Men senere fandt man ud, at et Offer til de underjordiske var det sikreste Middel. Man begrov da et levende Lam under

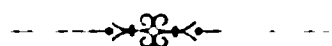
Alteret, idet man indpodede Tanken om det kristelige Offerlam paa Stubben af den gamle Asatro. Senere blev det Skik, at Murerne, paa den Dag de fuldførte Murearbejdet, tog det første Dyr, der kom forbi Kirken og indsatte det levende i Muren; dette Dyrs Gjenfærd blev da det velbekjendte Kirkevare, der findes ved næsten alle vore Kirker, snart i Skikkelse af et graat Faar, snart som en hvid Gase, en blakket Stud, et hvidt Lam, to røde Stude, to røde Mynder, en So, en Hest o. s. fr.

Kirkevaret har sit Leje inde paa Kirkehvælvingerne. Det var Skik hver Nytaarsaften at henlægge frisk Halm til Varet; saâ man senere efter, kunde man se Indtrykket som af et Leje, og Straaet kunde fra Nytaar til Nytaar slides saa smaat som Hakkelse. S. G. [2]. Ofte hændte det, at naar nogen traadte ind i Kirken ene og paa en Tid, der ikke var Gudstjeneste, at han da kunde se Kirkelammet løbe hen over Gulvet. Men ellers viser dette Gjenfærd sig kun, naar nogen skal dø. Man kan uden Fare møde det, naar man passer sig selv og ikke mæler et Ord; men sker det paa et snevert Sted, f. Ex. en Bro, hvor man ikke kan undgaa Berøring, bliver man kastet langt til Side.

Liglam.

En gammel Kone har fortalt, at da hun som Barn en Aften gik forbi Bregnet Kirke, saâ hun to smaa

Lam, der hoppede paa Kirkegaardsmuren. Hun gik nærmere, men da hun kom tæt hen til dem, løb de ind paa Kirkegaarden og forsvandt mellem Gravene. Da hun siden fortalte sin Moder det, sagde denne, at det havde været Liglam. T. K.[6].

HELHESTEN. HELRAKKEN.

Helhesten er aabenbart af hedensk Rod, men er senere bleven en Art Kirkevare og kjendes i Sagnene og Folketroen kun som saadan. Den viser sig som en stor sort, firskoet Hest, der altid gaar jævnt og sindigt midt ud ad Gaden med en klaprende Lyd, som om Skoene vare løse — fra Kirkegaarden og hen til den Gaard eller det Hus, hvor den skal varsle Døden, hvorfor man og endnu har Talemaaden *at træde som en Helhest*, naar nogen gaar støjende og med klodsede Trin. I gamle Dage havde hver Gaard sit Gaardøg, som det kaldtes, der stod bunden indenfor Porten; det benyttedes hyppigt af besøgende til at ride hjem paa om Aftenen, da Gade og Vej gjærne var i en maadelig Forfatning. Naar man saa, Mand eller Kvinde, var kommen til sin Port eller Dør, bandt man Grimen om Halsen paa Øget og lod det gaa ene tilbage. Hændte det nu, at en silde Vandrer, maaske fra en Naboby, var bleven træt af at gaa og da mødte en saadan Hest,

satte han sig mangen Gang op at ride, og saaledes kunde det stakkels Øg ofte gaa det meste af Natten frem og tilbage, inden det slap lykkeligt og vel ind ad sin egen Port. Men nu skete det mere end én Gang, at Gaardøget forvexledes med Helhesten, saa Folk kom til at ride paa den. Saaledes en Mand, der skulde gaa fra Dalby ad Skelenborg til. Hesten gik midt igjennem det værste Søle; Manden forsøgte at faa den til Siden, hvor der var mere tørt, og da han ikke havde Tømme, gav han den med sin flade Haand et Slag paa Siden af Hovedet. Men da faldt Hovedet af Hesten, og i Forskrækkelsen herover faldt Manden med. Han kom dog atter paa Benene, og da han saâ sig om, stod Hesten hel og holden midt paa Vejen og stirrede paa ham med et Par gloende Øjne. Ellers slap han med Skrækken. S. G.[2].

Det fortælles ogsaa, at Vægteren i Ærøskjøbing engang mødte Helhesten og red paa den hele Byen rundt. Tilsidst bandt han den ved et Træ; men næste Morgen, da han vilde se til den, hang der en Høvlspaan i Grimen.

Helhesten kaldes ogsaa »Dødens Bedemand«. Ved Frisenborg beskrives den som en sort, hovedløs, trebenet Hest.

En hovedløs Hest.

Folkene fra en Gaard i Faarup gik en Aften og ledte paa Marken efter deres Heste, som vare blevne

borte. Da de kom paa Kirkebakken, fandt de ogsaa en, men da de skulde til at lægge Grimen paa den, havde den intet Hoved, saa de lode i største Skyndsomhed den Hest fare. T. K.[6].

Helrakken eller Helhunden tror man at høre i en Lyd oppe i Luften ved Nattetide som af gøende Hunde. Helrakken varsler Pest, Krig eller anden stor Død og Ødelæggelse og er saaledes endnu knyttet til det eddiske Begreb Hel. Men iøvrigt blandes Forestillingen om denne Garms Efterkommer med Kong Valdemars Jagt, Nattejægeren og den vilde Jæger — i Sverig Odens Jagt, i Nordtyskland Wodens Jagt.

NATRAVNEN.

Natravnen er Gjenfærdet af en nedmanet Sjæl. Den har sin Opgang gjennem de værste Uførerer og Moradser, men kommer kun frem én Gang hvert hundrede Aar efter dens Nedmaning. Under Jorden begynder den: »Rok! rok! — Rok op! rok op!« og idet den naâr Overfladen hopper den først som en Skade et Stykke henad Jorden med et Skrig, der lyder som Bav, bav, bov! hvorpaa den sætter ad Luften til under Skriget Hej, hej, he—j! Den ligner da Bagredet af en Vogn (det bageste af en Undervogn uden Hjul), andre sige et Kors, andre et Par udstoppede Buxer. I Midten af den højre Vinge er et Hul, som er frembragt af Manepælen. Naar den flyver over ens Hoved, maa man vogte sig for at se opad, thi kommer man til at se gjennem Manehullet, bliver man selv Natravn, og Natravnen bliver forløst. Iøvrigt er den fredelig og stræber kun at komme videre og videre mod Østen for at naa den hellige Grav, thi kan den naa did, er den frelst.

Man maa blot ikke drille den ved at efterabe dens Skrig, thi da slaar den ned paa Hovedet af én, og det er da ude med ham, dersom han ikke forud har sikret sig ved at have taget en stærk Jærngryde paa Hovedet. Naar man efter Solnedgang hører det suse stærkt i Trætoppene omkring Husene, da er det Pust af Natravnens Vinger. K.

HENVISENDE FORKORTELSER.

A.	C. Andersen: Islandske Folkesagn.
Afz. 1-12.	Afzelius: Svenska folkets sago-häfder. I—XII.
A. M.	Asbjørnsen og Moe: Norske Folkeæventyr.
B. 1. 2.	Kl. Berntsen: Folke-Æventyr. I. II.
D. 1. 2.	L. Daa: Norske Bygdesagn. I. II.
F.	Faye: Norske Sagn.
Fb.	H. F. Feilberg: Fra Heden.
G.	Svend Grundtvig: Danmarks Folkeviser.
B. G.	Benedict Grøndal: Folketro i Norden (Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1863).
S. G. 1-3.	Svend Grundtvig: Gamle danske Minder. I—III.
S. Gr.	Svend Grundtvig: Danske Folke-Æventyr.
H. 1. 2.	R. Hansen: Gamle Minder. I. II.
Hm.	V. U. Hammershaimb: Færøiske Folkesagn (Antikvarisk Tidsskrift, 1849—51).
J.	J. Junge: Den nordsjællandske Landalmue.
K.	J. Kamp: Danske Folkeminder.
J. K.	J. Kornerup: Gaadefulde Billeder i vor Middelalders Kunst (Aarbøger f. nord. Oldk. 1870).
T. K. 1-7.	Evald Tang Kristensen: Jyske Folkeminder. I—VII.
M.	Karl Müllenhoff: Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig, Holstein u. Lauenburg.

F. M. 1-4.	Finn Magnusen: Eddalæren og dens Oprindelse. I—IV.
J. P. M.	J. P. Møller: Folkesagn fra Bornholm.
P.	N. M. Petersen: Nordisk Mytologi.
C. P. 1. 2.	Christjern Pedersen: Jærtegns Postil. I. II.
H. P.	Dr. Henry Petersen: Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro.
R.	M. Rasmussen: Gamle danske Folkesagn.
H. R.	H. Rink: Om Grønlændernes gamle Tro (Aarb. f. nord. Oldk. 1868).
S.	Saxe: Danmarks Krønike.
H. S.	Henrik Smid: Lægebog (1577).
T. 1-3.	J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn. I—III.
W. 1. 2.	Eva Wigstrøm: Folkdiktning m. m. från Skåne. I. II.
A. W.	Dr. A. Wuttke: Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart.

